

SBORNÍK

NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE

ŘADA A – HISTORIE

ACTA

MUSEI NATIONALIS PRAGAE

SERIES A – HISTORIA

LVII/2003/1–2

PRAHA 2003

Vedoucí redaktor: PhDr. Lubomír Sršeň

Redakční rada: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc., PhDr. Marie Dufková, CSc., PhDr. Markéta Hallová, PhDr. Jarmila Hásková, CSc., PhDr. Vlasta Koubská, PhDr. Jiřina Langhammerová, PhDr. Milan Lička, CSc., PhDr. Věra Přenosilová, PhDr. Magdalena Rychlíková, PhDr. Stanislav Slavík, PhDr. Eduard Šimek, CSc., a PhDr. Květoslava Štursová

OBSAH

JULIANA BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ:

POČÁTKY MEDAILÉRSTVÍ V ČECHÁCH (JÁCHYMOVSKÉ PORTRÉTNÍ MEDAILE HRABAT ŠLIKŮ)

1. Předmluva	1
2. Úvod	2
3. Možnosti vzniku medailérství v Čechách	2
4. O rodu Šliků	3
5. Jáchymov, mincovna, řezači želez, objednavatelé	4
6. Témata, motivy a texty na jáchymovských medailích	6
7. Jáchymovské portrétní medaile hrabat Šliků a jejich tvůrci	8
8. Význam počátků medailérství pro výtvarné umění v Čechách 16. století	17
9. Poznámky	18
10. Katalog	21
10. 1. Vysvětlivky zkratk	21
10. 2. Katalogová hesla	22
11. Literatura	27
12. Vyobrazení	32
13. Resümee: Juliana Boublíková-Jahnová: Anfänge der Medaillenkunst in Böhmen (Joachimsthaler Porträtmedaillen der Grafen Schlick)	33
14. Abbildungen	35

Recenzovali: PhDr. Jarmila Hásková, CSc., a PhDr. Lubomír Nemeškal, DrSc.

Kresba na obálce: Jakub Sršeň (Hieronymus Dietrich, medaile na Štěpána Šlika, po 1532(?), avers, Národní muzeum, Praha, inv. čís. H5-55 659)

Vydává: Národní muzeum, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1

Grafická úprava a sazba: Petr Materna

Tisk: ARPA, Dvůr Králové n. Lab.

Distribuci povinných výtisků a výtisků pro předplatitele zajišťuje firma Myris Trade s. r. o., P. O. Box: 2, V Štíhlách 1311, 142 00 Praha 4, tel.: 234 035 200, fax: 234 035 207 (ze zahraničí – tel.: ++420-234 035 200, fax: ++420-234 035 207), e-mail myris@myris.cz. Zde se přijímají i objednávky předplatného, z ČR i ze zahraničí, a poskytují informace o cenách předplatného.

Distribuci volných výtisků zajišťuje Středisko osvěty a propagace, Národní muzeum, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1, telefon 224 497 159, fax 222 246 047 (ze zahraničí: telefon ++420-224 497 159, fax ++420-222 246 047).

Přímý prodej zajišťuje stánek v hlavní budově Národního muzea, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1.

ISSN 0036-5335. Registrační číslo MK ČR E 920. (© Národní muzeum, Praha – 2003)

JULIANA BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ

POČÁTKY MEDAILÉRSTVÍ V ČECHÁCH (JÁCHYMOVSKÉ PORTRÉTNÍ MEDAILE HRABAT ŠLIKŮ)

1. Předmluva

Při psaní této stati jsem vycházela z poznatku, že počátky medailérství v Čechách nebyly ještě zpracovány, ačkoliv mají pro vlastní vývoj medailérství i pro vývoj renesančního umění, resp. uměleckého řemesla, u nás velký význam.

Studovala jsem šlikovské medaile uložené v numismatickém oddělení Národního muzea v Praze, které vlastní nejucelnější soubor krušnohorských medailí z českých sbírek.

Při přípravě se objevily samozřejmě otázky, jejichž zodpovězení je vzhledem k nedostatku písemných pramenů velmi náročné. Tyto prameny většinou shořely při požáru Jáchymova, kam směřuje náš zájem, protože právě Jáchymov byl centrem, kde se v prvopočátku razily kromě tolarů také medaile.

Hovoříme-li o počátcích medaile v Čechách, pak máme na mysli shodné teritorium s někdejšími Čechami jako součástí zemí Koruny české, které zase příslušely k Svaté říši římské národa německého. I když oblast Krušnohoří, kde leží Jáchymov, byla zabydlena především Sasy, přesto se medaile zde ražené šířily nejen v německých zemích, ale i v Čechách. A tak se medailérství stalo známým uměleckým, na nižší úrovni pak uměleckořemeslným oborem i tady.

Viktor Katz, který se ve svém objemném díle zabýval krušnohorskými medailemi, si byl vědom, že mincovny existovaly i v jiných střediscích Krušných hor (např. v Annabergu, Freibergu, a možná i v Horním Slavkově), a že je tudíž u některých medailí obtížné – a to se týká zvláště biblických – rozlišit, z které mincovny pocházejí. Část medailí však přece jen určil jako jáchymovské.

Jisté je, že medaile rodu Šliků, kteří byli zástavními držiteli Jáchymova a do roku 1528 i mincovny, než přešla do rukou krále Ferdinanda I., vznikly právě v tomto městě. To znamená, že tu byly raženy, i když někteří řezači želez svá razidla mincovně dodávali z bližších či vzdálenějších míst. Budeme tedy v souvislosti se šlikovskými medailemi hovořit o provenienci jáchymovské. Při určování původu medailí je také nutné vycházet z toho, že některé medaile zhotovovali řezači želez mimo mincovnu, v které se uskutečňovala až poslední fáze výroby – ražba. Pak tedy musíme uvést místo ražby, ale i dílnu, z níž razidla pocházela, resp. medailéra – ať už to bylo na české, nebo německé straně Krušných hor.

Podobně zkoumáme-li písmo medailí, sledujeme určité rozdíly mezi jednotlivými řezači želez, používajícími odlišné litery – tedy různě modifikované písmo (zvláště ve 30. a 40.

letech, a to se pak mohlo lišit i od písmových punců užívaných v mincovně na tolarové ražby).

Viktor Katz a po něm i Emanuela Nohejlová-Prátová se zabývali písmem opisů a dělicími znaménky při připisování medailí jednotlivým autorům. Tak např. Katz považoval trojlístek, který se opakuje na některých medailích, za dělicí znaménko Wolfa Milicze. Avšak při zkoumání šlikovských medailí, určených Katzem a Nohejlovou-Prátovou jako práce Wolfa Milicze, bychom taková znaménka marně hledali. Mají totiž jinou podobu – nejspíše čtyřlístku, nebo rozetky. Proto se ve své práci věnuji jednotlivým medailím v souvislosti s osudy jednotlivých členů ostrovské větve Šliků i s rozdíly tvaroslovnými a jejich tvůrcům známým z pramenů podle jmen, která Katz přisoudil konkrétním medailím. Tady vycházím ze starší literatury, především z prací V. Katze. Při značné variabilitě, ale zároveň i podobnosti písem i dělicích znamének je totiž téměř nemožné určit přesně autorství – jsou to tedy jen hypotézy. Hypotetické je rovněž tvrzení, že některé medaile vytvořili řezači působící v dílnách mistrů. Při určování, zda jde o dílo mistra či pomocníka, jsem se opírala o rozdílnost zpracování. Tyto rozdíly mohou být však dány použitím různých předloh, kterým se řezač (pokud byl jeden) snažil co nejvíce přiblížit, a z toho pak vznikly uvedené rozdíly. To se týká hlavně dílny monogramisty $\mathfrak{C}$ a dílny Wolfa Milicze. To, že v dílnách pracovali také pomocníci, je fakt všeobecně známý i z jiných oblastí umění – z malby, sochařství apod.

Katz vyvodil a zhodnotil činnost řezačů i jejich životní a tvůrčí cesty rovněž na základě starší literatury a písemných pramenů. I když určil léta, kdy řezači dodávali mincovně razidla, je docela možné, že některá byla předávána i dříve; o tom však nemáme písemné dokumenty.

Vzhledem k tomu, že se nad problematikou jáchymovských či pro Jáchymov činných mistrů vznáší stále velký otazník, který snad může být objasněn až po důkladném studiu všech známých ražeb, a to i biblických, ráda bych upozornila svou prací především, jak již bylo uvedeno, na význam, jaký měly počátky medailérství v Čechách z hlediska oboru, ale i celého výtvarného umění té doby, a vlastně i z hlediska sociologického.

A ještě jedna poznámka na závěr: mnohé ražené medaile byly již v 16. století používány k výrobě medailí litých (odlitků), které byly vytvářeny i v dalších stoletích, zejména v devatenáctém. I takové se samozřejmě nacházejí ve sbírce numismatického oddělení Národního muzea v Praze. Je u nich

tedy pravděpodobné, že jejich předlohy vznikly jako kusy ražené, jež lze nazvat originály. Odlišky jsou spíše „odleskem“ původních ražeb.

Za poskytnutí studijního materiálu, za cenné připomínky během práce i při jejím závěrečném posuzování děkuji vedoucí numismatického oddělení Národního muzea v Praze PhDr. Jar-mile Háskové, CSc., za mimořádnou ochotu podělit se o hluboké znalosti o problematice jáchymovské mincovny a za recenzování mé práce děkuji PhDr. Lubomíru Nemeškalovi, DrSc., za přínosné podněty a rady akad. mal. Karlu Zemanovi a za obětavé vyhledání materiálu Mgr. Tomáši Kleisnerovi.

V Praze 25. června 2002

2. Úvod

Když se v roce 1518 konal v Augsburgu říšský sněm, provázený řadou dalších významných událostí, na němž se mělo rozhodnout o volbě nástupce Maxmiliána I.,¹ došlo tam k zajímavé akci, která byla v Zápálí dosud nevídaná a pro vývoj medailérství velmi důležitá. Sněmu přihlížel zakladatel německého medailérství Hans Schwarz, který tu z vyššího pověření zhotovoval kresby účastníků sněmu a podle nich měl vytvořit lité medaile. Mezi účastníky byli i příslušníci rodu Šliků – není však bohužel přesně známo, kteří, s výjimkou Jindřicha Šlika,² jehož medaile z roku 1520 se dochovala.³ „Jáchymovský“ medailér (podle V. Katze Wolf Milicz) pak zhotovil velmi podobnou raženou medaili, které se budeme věnovat na příslušném místě. Je možné, že onen řezač želez vytvořil svou práci podle medaile Schwarzovy, a tudíž mohla vzniknout poměrně brzy po ní (pak by ovšem nebyla dílem W. Milicze). Pokud tomu tak opravdu bylo, šlo by o nejstarší jáchymovskou portrétní medaili. Za nejstarší portrétní medaili z Jáchymova je zatím považována medaile s Ferdinandem I. z roku 1529. Je velmi pravděpodobné, že Šlikové v době, kdy byli suverénními vládci Jáchymova, si dali ke své oslavě a z propagandistických důvodů razit kusy se svými portréty a Jindřich by v tomto případě byl první – pokud by ovšem dílo nevzniklo až v roce jeho úmrtí – 1528. To je ale pouhá domněnka. Mnohem spíše přichází v úvahu – a v patřičných souvislostech se pokusím to dokázat – že nejstarší šlikovskou medailí je „tolar na podívanou“ se Štěpánem Šlikem (tzv. „Schantaler“, o násobku jednoho, jednoho a půl a dvoutolaru).

Začali jsme lety 1518–1520, která byla pro Šliky nejslavnější érou. Když byli v letech 1545 a 1547 souzeni a vězněni Štěpánovi a Jindřichovi potomci a Štěpánův bratr Jeroným, byla už nejvýznamnější doba šlikovských dolů a zvláště mincovny minulostí. Tušili tehdy Šlikové, že po roce 1550 nastane postupný úpadek dolů a že mincovna jim bude definitivně a zcela zapovězena?

Vratně se ale postupně – po konstatování situace v Čechách týkající se mincoven v 16. století – k počátkům Jáchymova a řekněme si i o historii šlikovského rodu a jeho ražených jáchymovských medailích.

3. Možnosti vzniku medailérství v Čechách

V Čechách, kde probíhal na přelomu 15. a 16. století specifický vývoj v oblasti společenské, hospodářské i kulturní, byl vznik

medailérské tvorby, založené na technice ražby, charakterizován dvěma základními faktory: materiálním, podmíněným těžbou drahých kovů, a ideovým, souvisejícím s pronikáním renesančního myšlení a umění prostřednictvím německých zemí, zvláště po roce 1525.

Jelikož ražené medaile byly vyráběny v mincovnách, které se nacházely v centrech těžby drahých kovů, je pochopitelné, že nejen produkce mincí, ale i medailí zhotovovaných stejnou technikou, závisela na dostatku surovinové základny.

Počátkem 16. století dochází k intenzivnímu využití jáchymovského rudného ložiska, jehož otevřením vyvrcholil v Čechách rozkvět středoevropského hornictví, probíhající od poloviny 15. století.⁴ Zatímco v dosavadním centru dolování stříbra v Čechách – v kutnohorské oblasti – se počaly po roce 1500 projevovat problémy s těžbou, které vedly během prvních tří desetiletí 16. století k poklesu výroby stříbra, jáchymovská produkce neobyčejně rychle vzrůstala.⁵

Kutnohorské mincování v posledním rozmachu grošové ražby za Jagellonců přineslo neobvyklou minci, související patrně s tzv. tlustými groši, které svým prestižním a reprezentačním posláním mj. předznamenávají jednu z charakteristických funkcí medaile.⁶ Byla to ražba vydaná s největší pravděpodobností ke zvláštní události v letech 1516–1519 za vlády Ludvíka Jagellonského (1506–1526).⁷ Rubní strana bez popisu, s obrazem patrona země knížete Václava,⁸ její peněžní funkci popírá.⁹ Koncepce rubní strany není totiž mincovní; postrádá výraznou stylizaci poprsí do kruhu i běžné označení grošové hodnoty, což se ovšem objevuje u tlustých grošů. To překvapuje i při předpokládaném autorství zlatníka Hanuše z Řásné (rok narození není znám – † 1531),¹⁰ jehož novému uměleckému pojetí jsou zatím připisovány veškeré změny v ustálené ikonografii kutnohorských grošových ražeb po roce 1502, kdy nastoupil jako řezač želez na Vlašském dvoře.¹¹ Výjimečnost ztvárnění svatováclavského motivu v oblasti mincovní tvorby je taková, že ražba je dodnes přijímána s jistými pochybnostmi o pravosti, ačkoliv umělecké pojetí Václavovy osoby na ní plně odpovídá dobové představě patrona země jako „muže ze železa“.¹²

Tato „svatováclavská ražba“, opředená stále dohady, byla v Čechách na samém počátku 16. století neobvyklým jevem, žádajícím si dalšího zkoumání. Teprve kolem poloviny století vznikají v Kutné Hoře medaili příbuzné žetony¹³ nejvyšších královských úředníků a jediná portrétní kutnohorská práce, stříbrná medailka typu žetonu na Vlka z Vřesovic, nejvyššího písaře Království českého (1547–1569) a prezidenta české komory (od 1561).¹⁴ Autorem všech těchto ražeb je Jan (Dětský) z Liboslavi (data narození a úmrtí nejsou známa, činný ve 20. – 50. letech 16. století), který se jako jediný z kutnohorských řezačů želez zabýval medailérskou tvorbou.¹⁵ Přesto se medailérství v Kutné Hoře plně rozvinulo až po roce 1557, zásluhou Jiříka Staršího z Řásné (činný v letech 1557–1599),¹⁶ syna řezače želez Hanuše.

V druhém mincovním centru, kterým se stala na základě rozhodnutí Ferdinanda I. z roku 1539 Praha s nově zřízenou mincovnou, podléhající přímo králi, nebyla situace pro rozvoj medailérské tvorby příznivější. Základní mincovní surovina, stříbro, sem byla dodávána z různých báňských oblastí, na sa-

mém počátku z nově odkrytých dolů u Skalice (dnes Stříbrná Skalice), a doplňována tak jako jinde koupí pagamentu.¹⁷ Nedostatek vlastních surovinových zdrojů byl s největší pravděpodobností hlavním důvodem, proč se pražští řezači želez zabývali medailérstvím minimálně a až od druhé poloviny 16. století.¹⁸ Je s podivem, že ani známý vídeňský dvorní zlatník a medailér Ludwig Neufahrer, působící v letech 1557 – 1560¹⁹ jako mincmistr v Praze, nevytvořil v rámci své činnosti v pražské mincovně ani mimo ni žádné medailérské dílo. Před rokem 1550 vzniklo snad jen několik medailí na okraji zakázkové tvorby Joachima Deschlara (rok narození není znám – † 1571),²⁰ působícího podle Katze asi v Praze od roku 1543 pro vládnoucí kruhy.²¹ Jeho medailérská díla se však zachovala pouze v odlišných zdobících zvon Zikmund ve Svatovítském chrámu.²²

S výrobou medailí nepočítala zřejmě ani další česká mincovna, uvedená do provozu roku 1569 v Českých Budějovicích²³ a zásobovaná kovem z nově otevřených stříbrných dolů v pozdějším Rudolfově.²⁴ Medaile ve velkém počtu tam vznikaly až koncem 16. století.²⁵

V Čechách tedy existovalo v 16. století několik mincovních center s většími či menšími předpoklady pro ražbu medailí v oblasti surovinové. Jejich problematika je ovšem daleko složitější a obsáhlejší, mnohdy stále ještě obtížně vysvětlitelná. Z hlediska tvůrčího byly tyto předpoklady silně omezeny. Před r. 1550 neexistovala k této činnosti patrně vůle panovníka, a tedy ani úředníků mincoven. Český král objednával své medaile u mistrů pracujících pro rychle se rozvíjející mincovny v Krušnohoří (v čele s Jáchymovem), které měly pro tuto činnost dobré zázemí. Vedle dostatečného počtu ctižádostivých řezačů razidel měly také mnoho snadno dostupných grafických předloh. Navíc byly samozřejmě v kontaktu se Saskem, ale i Augsburem a Norimberkem, odkud přicházela, pokud šlo právě o medailérství, bohatá inspirace. Toho asi využil i Ferdinand I. a těžili z toho i šlechtici působící v jáchymovské mincovně jako královští úředníci.

Zájem o ražbu medailí stačil tedy v té době uspokojovat Jáchymov, zatímco ostatní mincovní centra v Čechách se o tuto produkci příliš nezajímala. Potencionální objednatelé z řad šlechty a měšťanstva, většinou ještě zakotvení v zastaralých myšlenkových představách, se dosud nevymanili ze svého konzervatismu vůči mladé uměleckořemeslné tvorbě, na kterou, pokud o ní věděli, pohlíželi jinak než panovník a nejvyšší šlechta, kteří ji využívali k šíření své slávy.

V Jáchymově prokázali Šlikové velkou flexibilitu, která v realizaci zprvu hlavně náboženských ražeb našla odezvu u početného obyvatelstva, jež je vnímalo obsahově pochopitelně poněkud jinak než příslušníci hraběcího rodu. Pak i obyčejní lidé přijali portrétní medailky jako důležitý upomínkový předmět, jako zvěčnění svých pánů, které takto mohli mít stále při sobě.

4. O rodu Šliků

Historie rodu Šliků je – podobně jako jiných rodů – zajímavá, snad o to víc, že Šlikové nebyli původně šlechtici a titul získali, jak už to tak někdy bývá, podezřelými cestami. Zřejmě

šlo o falzifikát, údajně vystavený císařem Zikmundem Lucemburským.²⁶

Šlikové byli zprvu katolíci, později, během 16. století, šílili v Čechách luteránství.

Koncem 14. století žili ve Voigtlandu bratři Mikuláš a Jindřich Šlikové. Jindřich se usadil v Chebu a byl zakladatelem české větve Šliků. Působil jako obchodník s látkami a zabýval se i peněžním obchodem. Byl zámožným patricijem a členem městské rady.

Měl pět synů, z nichž nejvíce vynikl Kašpar, který si získal přízeň císaře Zikmunda. Kašparova matka Konstancie prý pocházela z rodu hrabat Colalta. Pokud je však uváděna v chebských knihách, např. když zastupovala manžela, je jmenována pouze jako Schlickin, bez titulu.

Syn Kašpar se zúčastnil všech významných jednání, např. o přijetí Zikmunda za českého krále, basilejského koncilu atd., stal se vedoucí politickou osobností a nejvyšším kanceléřem.

Listina císaře Zikmunda vydaná v Norimberku 16. 7. 1422 povyšuje Kašpara Šlika a jeho potomky do stavu svobodných říšských pánů a dovoluje jim včlenit do svého znaku znak Konstancie, hraběnky z Colalta. Tato listina je však falzum – není zapsána v říšském registru.

Listinou ze 30. října 1437 Zikmund povyšuje Kašpara Šlika tentokrát na hraběte z Bassana, i s jeho potomky. Zřejmě šlo opět o falzum (Bassano patřilo nejprve Viscontiům, pak Benátčanům, a Šlik patrně využil zmatku v souvislosti s válkou vedenou Zikmundem s Benátčany).

Kašpar získal značný majetek. Za finanční půjčky, které poskytoval císaři, mu Zikmund propůjčoval říšská léna a dával různé statky do zástavy nebo do dědičného vlastnictví. Jeho statky se rozkládaly v Chebsku, Loketsku, Porýní, Alsasku, Itálii i jinde. Kašpar některé z nich dlouho nadržel, zřejmě je výhodně prodával. Dne 27. září 1434 dal císař za 11 900 zlatých Kašparovi do zástavy Loket, Ostrov, Andělskou Horu a Schebnitz a do dědičného vlastnictví Hroznětín, který osvobodil od všech povinností a břemen.

Vážné pochybnosti existují o pravosti listiny, kterou císař 21. 8. 1431 v Norimberku propůjčuje Šlikovi v léno hrad a město Bassano. I další listiny jsou značně sporné. V roce 1442 Fridrich potvrzuje novou listinou povýšení Šlika do stavu svobodných říšských pánů podle listiny císaře Zikmunda ze 16. 7. 1422, dále jeho povýšení do stavu říšských hrabat podle listiny císaře Zikmunda z 30. 10. 1437 a rovněž uznává dopisy císaře Zikmunda z 21. 8. 1431 a 31. 5. 1433 o propůjčení hradu a léna ke hradu a městu Bassano. Tak se Šlikové stali roku 1442 hrabaty z Bassana. Povýšení do stavu říšských knížat zajistili i další císaři: Maxmilián I. – 27. srpna 1498, Karel V. – 1521, Maxmilián II. – 6. 4. 1566 a Ferdinand III. – 24. 9. 1641.

České království drželo statky a léna ve Voigtlandu v Sasku, odkud Šlikové pocházeli. Jejich odpůrci, páni z Plavna, vládnoucí kdysi ve Voigtlandu, vlastnili zase majetky v Českém království. Když je císař povýšil na říšská knížata, získali právo zasedat na říšském sněmu, současně byli příslušníky české šlechty a zúčastňovali se také jednání českého sněmu; za bojů o českou korunu došlo k napětí mezi stoupenci českého krále Jiřího z Poděbrad, tj. saskými vévody spřízněnými

i se Šliky na jedné straně, a loketskými měšťany a pány z Plavna, kteří byli členy katolické Jednoty zelenohorské. Šlikové si v těchto neklidných dobách ponechali jen hrad Loket a svoje práva na Loketsku prodali saským vévodům Arnoštovi a Albrechtovi. Nakonec byla uzavřena dohoda, že saští vévodové ustoupí od smluv se Šliky, stanou se však ochránci Loketska a šlikovských panství.

Šlikové představovali novou šlechtu měšťanského původu, Kašpar byl spíš říšský než český šlechtic. Po jeho smrti († v červnu 1449) zdědil statky v Čechách bratr Matouš, který se dožil vysokého věku a zemřel roku 1487. Jeho tři synové si majetek rozdělili: Loketsko získal Jeroným (založil loketskou větev), Ostrov Kašpar (je uznáván jako zakladatel ostrovské větve, z níž pocházel i Štěpán Šlik) a Falknov Mikuláš (založil falknovskou větev). Ostrovské panství pak drželi společně Štěpán, Jeroným, Vavřinec a Jindřich, vnuci Matouše Šlika. Vůdčí postavení měl Štěpán (24. 12. 1487–asi 29. 8. 1526).

5. Jáchymov, mincovna, řezači želez, objednavatelé

Na přelomu 15. a 16. století byla objevována ložiska drahého kovu na saské straně Krušných hor, kde se zakládala nová horní města: Schneeberg (1471), Annaberg (1496), Marienberg (1521). Roku 1512 byly zjištěny stříbrné rudy i u vesnice Konradsgrün. Tehdy už významný představitel české šlechty a majitel nedalekého ostrovského panství Štěpán Šlik získal roku 1515 tuto vesnici od pánů z Hazlova a od roku 1516 započal s výstavbou důlního centra v Údolí (německy Thal), jak se osada od té doby nazývala. Kolem roku 1517 byla pojmenována na Jáchymov (německy Joachimsthal). Název byl odvozen, podobně jako u dalších krušnohorských horních měst, označovaných po biblických postavách, od jména Mariina otce, sv. Jáchyma. Majestátem krále Ludvíka ze 6. 1. 1520 byl Jáchymov prohlášen horním městem se všemi právy a povinnostmi.²⁷

Snaha o zřízení mincovny²⁸ následovala po původním úmyslu těžít z prodeje stříbra²⁹ a vedla zároveň k myšlence ražení mincí – stříbrných jáchymovských tolarů (jejich název je dodnes zakotven např. v pojmenování americké měny – dolar). Počátky jáchymovského mincování spadají do let 1519–1520.³⁰ Šlikové nečekali na královský souhlas a začali razit na základě sněmovního usnesení z roku 1520. Předtím docházelo zřejmě ke zkušebním ražbám na zámku Freudenstein,³¹ který Šlikové postavili z peněz získaných od norimberských patricijů, s nimiž uzavřeli smlouvu o dodávání jáchymovského stříbra. Na souhlas krále Ludvíka Jagellonského s mincovní činností si však Šlikové museli počkat ještě tři roky, a ani tehdy si nebyl král tímto svým povolením zcela jist.³²

Hlavním odbytištěm nově ražené stříbrné mince mělo být Sasko, především jeho proslavený lipský trh.³³ Počátky a organizace šlikovského mincování proto úzce souvisely s touto oblastí. Odtud, ale i z jiných částí Německa, pocházela většina odborníků, řídících provoz mincovny a podílejících se na vnějším vzhledu mincí.

Důležité přitom bylo, že těžba stačila na samém počátku nejen pro milionový hodnotový objem jáchymovských tolarových ražeb, výrazně zasahující do peněžních vztahů střední

Evropy,³⁴ nýbrž i pro rozvoj medailérské tvorby v pravém slova smyslu, jenž byl mj. ovlivněn také poněkud neobvyklým charakterem prostředí. Do Jáchymova, který se tehdy stal druhým nejlidnatějším městem v Čechách,³⁵ přicházeli od chvíle, kdy v jeho okolí byla objevena bohatá rudná ložiska, obyvatelé z německé strany Krušných hor, zvláště ze Saska, známého protestantského centra a doživotního útočiště Martina Luthera. Tak v českém městě – dále se to tak říci – zapustily hluboké kořeny ideologie a náboženství německého protestantismu, kladoucí mnohem větší důraz na ocenění slova Bible.³⁶ Výrazné náboženské smýšlení německých luteránů ovlivnilo tvorbu jáchymovských medailérů natolik, že hlavními tématy se staly biblické motivy. Na počátku své existence, ve druhé polovině 20. let 16. století, zaznamenalo jáchymovské medailérství vedle vlivu progresivního náboženství i vliv zjednodušeného myšlení prostých věřících, podléhajících dobovým pověrám o možné ochraně před častým nebezpečím morové nákazy.³⁷ Proti ní je měly chránit tzv. morové tolarý, váhou i velikostí odpovídající současným hlavní mincovní jednotce – tolaru, někdy i jeho násobkům a dílům. Obsahová náplň těchto bezprostředních předchůdců morových a biblických medailí³⁸ zcela odpovídala jejich určení: byly v jistém smyslu spotřebním zbožím širokých vrstev obyvatelstva, které je používalo jako amulety.³⁹ Obohacení obsahové náplně morových medailí znamenalo obecně i tematické rozšíření jáchymovské biblické medaile.⁴⁰

Na tomto místě je třeba připomenout, že i v dalších důlních krušnohorských městech byly mincovny, kde se tyto medaile rovněž razily. Dnes lze samozřejmě těžko určit, z které mincovny ta která medaile pochází. Proto je i podle V. Katze vhodnější používat termín krušnohorská medaile s tím, že Jáchymov zde zaujímal přední pozici v ražbě medailí. Současně s biblickými medailemi se objevily asi od přelomu 20. a 30. let 16. století i portrétní medaile. Zobrazovaly významné osobnosti doby: vedle českého krále a římského císaře také saské vévody a především původní majitele jáchymovských dolů a mincovny, pány Šliky, ale třeba i náboženské reformátory a humanistické učence (např. Erasma Rotterdamského) nebo přední úředníky. Byly to tedy, jak už bylo napovězeno, i medaile s Martinem Lutherem, jehož zpodobení zaručovalo výrobě dobrý odbyt u protestantského obyvatelstva.⁴¹ Podobně tomu bylo i s medailí mistra Jana Husa, nesoucí pochopitelně idealizovanou a vlivem doby i prostředím upravenou podobu českého náboženského reformátora a myslitele, prohlášeného samotným Lutherem za jeho předchůdce.⁴²

Vrcholné období v tvorbě krušnohorských, respektive jáchymovských biblických a portrétních medailí nastalo ve 30. a 40. letech 16. století. Od počátku 30. let dosáhla těžba stříbra největší konjunktury a s tím pochopitelně souvisela i maximální produkce ražených medailí. Po polovině 16. století však nastal postupný úpadek jáchymovského dolování a zároveň omezení tvorby medailí, jež zde skončila na přelomu 16. a 17. století.

Když nastoupil Ferdinand Habsburský na český trůn, snažil se ihned získat doly a mincovnu pod královskou správou, což bylo ostatně zcela logické. Už koncem roku 1527 začal Ferdinand připravovat převedení mincovny do svých rukou. Na zemském sněmu bylo proklamováno, že právo razit minci

přísluší pouze králi. Následoval zákaz vývozu stříbra ze země.⁴³ Další sněm, roku 1528, se ztotožnil s Ferdinandovým míněním, že se nemá využívat sněmovního svolení z roku 1520 a Šlikové nemají razit vlastní minci. V září bylo toto usnesení poněkud zmírněno samotným Ferdinandem.⁴⁴ Správa mincovny tak zůstala Šlikům jako královským provozovatelům, měli tam některé své úředníky, a doly jim zůstaly.⁴⁵ Nové omezení vlivu Šliků v mincovně znamenal mandát z roku 1539.⁴⁶ Ve 40. letech byli Šlikové zcela vyloučeni z podílu na činnosti mincovny a roku 1545 jim zůstalo z milosti jen právo na výnos z dědičných kukusů a na desátek.⁴⁷ V souladu s tímto vývojem probíhala patrně i ražba šlikovských portrétních medailí. Zpočátku, ve 20. a 30. letech, se na objednávku jáchymovských pánů razily ještě v hojném počtu, později se od jejich ražby muselo pomalu, ale jistě ustupovat.

Autoři razidel nebyli vždy zaměstnanci mincovny a mnohdy ani nepatřili k obyvatelům Jáchymova.⁴⁸ O statusu řezačů želez vypovídají dochované prameny. Někteří byli váženými občany a zastávali i různé významné funkce. Pokud byli v úzkém a stálém kontaktu s mincovnou, ponechávali své medaile, určené jak pro soukromé osoby, tak vytvořené na oficiální objednávku, bez signatury.⁴⁹ Naopak ti, kteří nedodávali razidla pravidelně, medaile značili.⁵⁰ Např. vždy se objevuje signatura na dílech mistra CE a někdy na medailích Hieronyma Dietricha, signujícího písmenem H . Méně často je signatura (monogram CW) na pracích Concze Welcze.

V mincovně se uskutečňovala vlastní ražba morových tolarů a medailí. Morové tolary bývaly opatřovány stejně jako mince mincmistrovskými značkami.⁵¹ Podle Nemeškala není jisté, zda se v některých případech jedná o skutečné mincmistrovské značky.⁵² Někteří medailéři pracující mimo mincovnu a dostávající četné zakázky, jež nemohli sami zvládnout, zadávali výrobu méně významných, zvláště biblických medailí, určených pro širší spotřebu, pomocníkům – tovaryšům. Jejich díla měla většinou podstatně nižší úroveň.⁵³

Problematiku prodeje jáchymovských, a tedy i krušnohorských medailí vůbec, se dodnes nepodařilo – vzhledem k nedostatku či úplné absenci písemných pramenů – uspokojivě vyřešit. Je však pravděpodobné, že rozhodující význam měla pro šíření ražených kusů mincovna, neboť jako nezbytný článek výroby medailí realizovala její konečnou fázi a měla také hlavní zájem na ziscích plynoucích z prodeje. Lze se domnívat, že zisky (nebo alespoň jejich část) šly do šlikovské, respektive královské pokladny.

Medaile zhotovované na zakázku panovníka a soukromých osob převážně z řad šlechty, určené pro osobní reprezentaci, byly raženy v malém počtu a na trh zřejmě vůbec nepřišly. Naopak medaile, jež byly prodejním artiklem (morové, biblické, portrétní s Husem či Lutherem a samozřejmě i některé s vyobrazením vladaře a Šliků), snad nabízeli na trzích a církevních slavnostech buď zaměstnanci mincovny k tomu zplnomocnění, nebo obchodníci, kteří případně od mincovny odkupovali určité množství medailí k vlastním prodejním účelům.

Morové medaile sloužily stejně jako morové tolary k domnělé ochraně před nákazou morem, zatímco biblické medaile bývaly věnovány k různým příležitostem – podle jejich

obsahu – k Vánocům, Novému roku, Velikonocům, ke křtinám, k svatbě apod.⁵⁴ Medaile s Janem Husem a Martinem Lutherem si krušnohorské luteránské obyvatelstvo velice oblíbilo jako cenné upomínkové předměty.

Práci na razidlech k uvedeným ražbám zadávali bezprostředně řezačům želez nejspíše úředníci mincovny, dobře obeznámení s prostředím horního města, kteří věděli, že o tyto medaile bude mezi obyvatelstvem značný zájem. Přitom je pravděpodobné, že řezače želez si vybíral sám objednatel ražby.

Je otázkou, zda dal podnět k ražbě portrétních medailí v jáchymovské mincovně Ferdinand I. (1503–1564), od r. 1526 český král, po vzoru svého děda císaře Maxmiliána I., jenž dával o několik desetiletí dříve razit k reprezentačním účelům různé portrétní tolary na podívanou – „Schaualer“, především v mincovně v Hallu u Innsbrucku.⁵⁵ Mohli to být ale i sami Šlikové, kteří začali jako první razit podobizny na medailích. Vzhledem ke stykům s německou oblastí, zvláště s Norimberkem, byli obeznámeni i s německou renesanční medailérskou tvorbou a byli i mezi hlavními objednateli jáchymovských portrétních kusů. Panovníka a Šliky následovali někteří další významní muži, díky jejichž zakázkám dosáhlo portrétní medailérství v první polovině 16. století svého největšího rozkvětu.

Část medailí s podobiznami českého krále a jeho bratra, císaře Karla V. (1500–1558), byla ražena ve větším počtu kusů a určena i pro trh, na rozdíl od jiných, které používali vladaři k vlastní potřebě (medaile jako součást sbírek – kunstkamory – a předmět obdarování, většinou jako projev přátelství, vlastního mimořádného postavení či odměna za vykonané služby). Na tyto medaile získávala mincovna objednávky pravděpodobně od příslušných dvorských úředníků, kteří určili asi v souladu s přáním krále medailéra, jenž měl dílo vytvořit.

Portrétní šlikovské medailky menších nebo zcela malých rozměrů byly zamýšleny pro finančně podstatně hůře vybavené obyvatele, kterým se ale šíření oslavy šlikovského rodu nemeslo vyhnout a kteří si tato díla skutečně uchovávali jako drobnou relikvii či upomínku, mnohdy i ozdůbku (rovněž byla opatřována ouškem nebo dírkou k zavěšení), napodobující okázalé nošení velkých reprezentačních medailí.

Je možné, že většinu medailí zobrazujících českého krále Ludvíka Jagellonského dala zhotovit po jeho smrti v bitvě u Moháče v r. 1526 vdova Marie Uherská (1505–1558), sestra Ferdinanda I. a místodržitelka v Nizozemí (od roku 1531).

Čilé styky se Saskem, způsobené především rozvojem hornictví v Krušnohoří, migrací saského obyvatelstva na českou stranu Krušných hor za lepší obživou a dále i obchodními a kulturními vztahy, které ještě zesílily po r. 1526,⁵⁶ byly příčinou zájmu saských vévodů o jáchymovskou medailérskou produkci (i když ani tady nemůžeme přesně určit hranici mezi jáchymovskou a ostatními krušnohorskými mincovnami). Medaile s podobiznami kurfiřta Jana Fridricha (vládl v letech 1532–1547),⁵⁷ vévody Jiřího Saského (vládl v letech 1500–1539 zemím sasko-albertinským) a kurfiřta Jana, otce Jana Fridricha (samostatně vládl v letech 1525–1530), byly důležitou součástí tvorby všech pro Jáchymov činných medailérů.

Bylo již uvedeno, že Šlikové byli mezi předními objednateli portrétních medailí. Zakladatel Jáchymova a původní

majitel dolů i mincovny Štěpán Šlik se zúčastnil r. 1526 po boku Ludvíka Jagellonského tažení proti Turkům a od té doby byl nezvěstný. Traduje se, že se svým vojskem přijel do Uher příliš brzy a to právě zapříčinilo jeho porážku, neboť se nedokázal s poměrně malým počtem ozbrojenců Turkům ubránit. Kdy bylo s jistotou prokázáno, že je mrtev, není známo. Soudí se, že zahynul v den bitvy u Moháče, 29. srpna 1526. Jáchymovské tolary však nesly jeho jméno až do roku 1528.⁵⁸ Od tohoto roku ostatně začal mít rozhodující vliv na mincovnu nový český král Ferdinand I. Habsburský.

Po zmizení Štěpána Šlika docházelo mezi jeho bratry k častým sporům týkajícím se správy ostrovskeho panství. Králi Ferdinandu I. Habsburskému se podařilo těchto konfliktů využít.⁵⁹ Ve své snaze o získání pevných politických pozic a o vyřešení s tím souvisejícího problému mincovního a horního regálu zahájil r. 1527 akce proti Šlikům.⁶⁰ Ražba mincí v Jáchymově přešla r. 1528 do královských rukou.⁶¹

Správa mincovny Šlikům zčásti zůstala,⁶² takže ve městě i na dolech byli vedle královských úředníků i úředníci šlikovští.⁶³ Podíl jáchymovských pánů na vedení mincovny, trvající do roku 1545,⁶⁴ jim umožnil dávat zakázky na portrétní medaile, které zhotovovali většinou velmi nadaní medailéři, dodávající mincovně razidla.

Jeroným Šlik (1494–1551), chebský purkrabí, a Vavřinec Šlik (rok narození není znám – † 1581), královský rada a hejtmán Starého Města pražského, mladší bratři Štěpánovi, kteří se od r. 1532 střídali vždy po dvou letech ve vedení Jáchymova a společných statků,⁶⁵ objednávali především medaile s podobiznou Štěpána. Tyto tzv. úmrtní medaile vznikaly zřejmě s určitou pravidelností zejména během třicátých let. Některé byly též raženy z podnětu vdovy po Štěpánovi, Markéty Pluhové z Rabštejna,⁶⁶ jiné možná na objednávku městských představitelů.⁶⁷

Ostatní šlikovské medaile zobrazovaly Vavřince, jeho první manželku Kateřinu z Vartemberka, Jeronýma a dalšího bratra Jindřicha, kteří se rovněž zúčastnili moháčské bitvy. Jindřich brzy po návratu do Čech zemřel (r. 1528).⁶⁸

Dva přední úředníci Českého království, Kryštof Gendorf z Gendorfu (kolem 1495–1563) a Florián Griespek z Griespeku (1509–1588), z nichž zvláště první měl velmi úzký vztah k jáchymovské mincovně, si kromě četných žetonů dali vytvořit i několik portrétních medailí.

Kryštof Gendorf (v zemských deskách jmenovaný jako Jandorf z Jandorfu), pán na Vrchlabí, Žacléři a Trutnově, pocházel pravděpodobně z Korutan. Neví se, zda se narodil ještě tam, nebo až v Čechách. Roku 1528, již jako komorní rada, se ujal vrchního vedení mincovny v Jáchymově, která právě přešla do majetku českého krále. Tuto funkci vykonával do roku 1532. Roku 1530 byl jmenován nejvyšším horním hejtmánem Království českého a přijat do rytířského stavu. O čtyři roky později (1534) mu Ferdinand I. propůjčil všeobecné kutací právo na všechny jeho statky. V letech 1545–1546 byl vyslán do Jáchymova jako královský komisař a zúčastnil se též šmalkaldské války – na straně Ferdinanda I. Kryštof Gendorf byl vedle svých zásluh o dolování i významným podnikatelem v oboru výroby skalice, kamence a železa.⁶⁹

Florián Griespek rovněž nebyl českého původu, v Če-

chách však zbohatl a stal se jedním z nejoblíbenějších královských úředníků. Byl členem rytířské rodiny pocházející z Bavor, jež se usadila v Tyrolích. Po studiích v Paříži odešel do Čech a založil zde českou větev Griespeků. Roku 1532 byl jmenován sekretářem královské české komory. Od roku 1538 byl královským a komorním radou. Roku 1545 se podílel na jednání se Šliky o odstoupení jáchymovských dolů králi a byl vyslán jako královský komisař do Jáchymova. Opozice české protestantské šlechty, která se proti němu vytvořila, jej roku 1547, v době šmalkaldské války, obžalovala a dala vsadit do vězení. Vítězství Karla V. a Ferdinanda I. nad Saskem však znemožnilo stavům pokračovat v soudním jednání a vynést rozsudek. Florián Griespek zastával též úřad finančního a hospodářského správce královské pražské huti a podporoval umění a vědy. Dal stavět renesanční zámky Kaceřov (1541–1556) a Nelahozeves (od r. 1544), vlastnil bohaté umělecké sbírky a podílel se stejně jako Kryštof Gendorf na vybudování a vybavení knihovny v Jáchymově.⁷⁰

V našem výčtu poslední šlechtic a úředník českého krále zobrazený na jáchymovské medaili z r. 1544 je Mikuláš Šindel z Ebrharce (kolem 1519 – 1582), sekretář české komory (od r. 1550) a královský rada (1567 a 1572).⁷¹

Pouze dva měšťané jsou objednavateli ražené medaile, vzniklé v Jáchymově kolem roku 1537: Štěpán Hacker starší a jeho syn Štěpán. Oba byli dlouhá léta v jáchymovské městské radě a oba zastávali úřad purkmistra.⁷² Starší Hacker se jako purkmistr podílel finančně na vybudování již zmíněné jáchymovské knihovny.⁷³

Všichni muži, žijící a působící v Českém království, jejichž podobizny se objevují na jáchymovských medailích, byli, jak je patrné z jejich osudů, vesměs renesanční osobnosti se zájmem nejen o hospodářské podnikání, ale i o různé druhy umění a vzdělanost. Navíc měli díky svému postavení a funkcím přímý vztah k Jáchymovu i k jeho mincovně, což jim zároveň umožňovalo objednávat si při významných příležitostech medaile k vlastní oslavě.

6. Témata, motivy a texty na jáchymovských medailích

Jáchymovským morovým a biblickým medailím předcházely, jak již bylo uvedeno, tzv. morové tolary, v Krušnohoří velmi žádané u nejširších vrstev hornického obyvatelstva.

Morové tolary, z nichž nejstarší pochází z r. 1525, zobrazovaly zpočátku dvě korespondující scény ze Starého a Nového zákona. Na aversu vztyčení kovového hada na poušti, o kterém pojednává verš 6.–9. z 21. kapitoly 4. knihy Mojžíšovy, a na reversu výjev ukřižování Krista, odvozený ze 14.–16. verše 3. kapitoly Evangelia sv. Jana. Protože scéna na přední straně se vztahovala k hromadnému uzdravení pohledem na měděného hada vztyčeného Mojžíšem na pokyn Hospodina, byly morové tolary používány zvláště v dobách nebezpečí morové nákazy jako amulety a ochrana před možným onemocněním.

Nejstarší morové tolary měly jednořádkový opis na aversu i reversu, který souvisel s příslušným textem v Bibli. Na začátku opisu byly mincmistrovské značky vyjadřující garanci mincmistra pro váhu a pravost, což bylo typické u oběhových mincí. Morové tolary, ražené později i v dalších krušnohor-

ských mincovnách, začaly mít ve druhé polovině 20. let stejnou podobu především použitím dvouřádkového opisu, který zcela převládl. V této době byla razidla dodávána do mincoven z dílny lipského řezače želez Melchiora Peuerleina.⁷⁴ Velmi podobné morovým tolarům, avšak s jiným námětem, byly tzv. velikonoční peníze se zobrazením Jonáše a velryby na aversu a Krista (obvykle Zmrtvýchvstání) na zadní straně.⁷⁵

Obsahová náplň morových tolarů se postupně měnila a její výtvarné zpracování se stále více blížilo medailím. Projevilo se to zvláště v reliéfu, který se zvýšil, byl plastičtější a bohatší na množství postav a detailů. U prvních morových medailí převažoval již zmíněný námět se vztyčeným hadem a Ukřižováním. Postupně se objevovala i další zobrazení s tématem nemoci, vyjadřující touhu po uzdravení, např. scény s Jobem, s uzdravením slepce a další. Opisy, nejen německé, ale i latinské, nabývaly na různorodosti.⁷⁶

Posledním vývojovým stupněm krušnohorské náboženské medaile byly medaile biblické, které se vyvinuly z morových tolarů na přelomu 20. a 30. let 16. století a největšího rozkvětu dosáhly koncem let třicátých. Námětově byly nesmírně bohaté: aversy zpravidla zachycovaly nějakou scénu ze Starého zákona (předobraz či typ), se kterou korespondovalo na reversech zobrazení z Nového zákona (antityp). Na aversch byly nejčastěji výjevy představující Stvoření, Adama s Evou, Vyhnání z ráje, Abrahamovu obět, Kaina s Ábelem a mnohé další, zatímco na reversech bývaly scény christologické, Zvěstování, Seslání Ducha svatého, Nejsvětější Trojice, Trůnící Kristus, Poslední soud apod.

Tyto krušnohorské ražby, znamenající velký přínos pro dějiny náboženské medaile (obdobné náboženské medaile byly překvapivě raženy ve vzdálené Kremnici a je možné, že na velkou vzdálenost putovaly nejen předlohy, tzn. především grafické listy, ale také sami řezači želez), byly ikonograficky blízké raně křesťanským gravírovaným svěceným mincím (poutním známkám), nepočteným „brakteátovým medailím“ s náboženským obsahem a řezbám ve slonovině a perleti kruhového tvaru, které přejímaly zobrazení z iluminovaných biblí a byly vytvářeny během celého středověku.

Náboženské medaile měly vlastně funkci ilustrací Bible (svého druhu biblia pauperum) a umožňovaly rozšíření znalostí biblických témat mezi různé vrstvy obyvatelstva.⁷⁷

Výtvarnou podobu jáchymovských biblických medailí ovlivnili především němečtí malíři a rytci. Díky značnému rozšíření grafiky se díla slavných umělců Albrechta Dürera (1471–1528), Hanse Holbeina ml. (1497–1534) i tzv. „kleinmeisterů“ stávala pro jáchymovské medaile vítanými a oblíbenými předlohami. Opomenout bychom neměli ani grafiky vznikající podle obrazů slavného saského malíře Lucase Cranacha st. Protože ale grafické práce byly rozšířeny v nejrozličnějších modifikacích, lze těžko přesně použítou předlohu určit.⁷⁸

Němečtí „kleinmeistři“, činní zvláště v Norimberku, zhotovovali mědirytiny a dřevorezy malého formátu, tematicky velmi bohaté. Časté byly právě biblické náměty. Umělci většinou vycházeli z Dürerovy tvorby a pomáhali šířit renesanční umění, navazující na italské, avšak s některými rysy charakteristickými jen pro umění záalpské. Jejich hlavními představiteli v No-

rimberku byli bratři Barthel (kolem 1502–1540) a Hans Sebald (1500–1550) Behamové. Především díla Hanse Sebald, formálně hrubší a naivnější ve srovnání s Barthelovými, byla známa v nejširších vrstvách.

Jáchymovští, a tedy i krušnohorští medailéři napodobovali biblické ilustrace Hanse Holbeina ml., Hanse Sebaldy, Georga Pencze (kolem 1500–1550), Heinricha Aldegrevy (kolem 1502 – mezi 1555–1561) a Augustina Hirschvogela (kolem 1503 – kolem 1569).⁷⁹

Vliv na ikonografii biblických medailí měly i italské a německé plakety, zejména předního zlatníka a dekorátora Petera Flötnera († 1546). Jeho dílo, inspirované lombardsko-benátským stylem a obohacené osobitými prvky, přispělo i k poznání italského umění v Německu.

Obtížnější technika výroby medailí a jejich kruhový tvar často nutily k různým změnám, resp. deformacím v zobrazení. Celková úroveň medailí, i když byly mezi jednotlivými autory mnohdy značné rozdíly, se zpravidla nevyrovnala předloham.

Portrétní ražená medaile vykazuje hned od počátku těsný vztah k německému portrétnímu medailérství, provozovanému technikou lití především v Augsburgu a Norimberku. Je dosti pravděpodobné, že portrétní medaile byly raženy zásluhou rodiny Šliků, jejichž rodová galerie malovaných portrétů začala vznikat už v době kolem roku 1516 (podobizny Štěpána Šlika).⁸⁰

Na krušnohorských ražbách se nejčastěji vyskytuje poprsí s hlavou zobrazenou z profilu, kdežto s tělem více či méně natočeným dopředu, frontálně. Tento portrétní typ odpovídá zcela německým podobiznám zachyceným na medailích a liší se od italského přísného profilu.

Spíše výjimečně se objevují portréty en face, popřípadě tříčtvrtě natočené dopředu (hlava i tělo), které se působením portrétní malby dostávají na konci 20. let 16. století do německého medailérství.⁸¹ Hrud' je většinou zakončena kruhovitě, a přizpůsobena tak tvaru medaile. Někdy je v partii paže užito seříznutí, takže chybí buď celá paže, nebo její část. Poměrně zřídka a pouze u panovníků jsou zobrazeny polopostavy. Poprsí i polopostavy sahají buď těsně k opisu, nebo jej přerušují a prodlužují obrazovou část až k samému okraji medaile. Jindy bývá mezi opisem a poprsím určitá vzdálenost, jež již plocha je hladká.

Nejrůznější atributy v ruce portrétovaných, typické pro malířský portrét,⁸² podobizny na medailích pochopitelně postrádají. Jen jediná jáchymovská medaile zachycuje českého krále Ferdinanda I. s listinou v ruce.

Také pozadí, které hrálo významnou úlohu na německých portrétních malbách této doby,⁸³ bylo na medailích zobrazováno jen zcela výjimečně: na jáchymovských medailích pouze u prací Concze Welcze. Na třech medailích je tvořila architektonická dekorace a na jedné květinový ornament.

Důležitou součástí portrétních medailí jsou opisy, resp. nápisy – latinské nebo německé, někdy kombinované, často ve zkratkách, jednořádkové či dvouřádkové. Jejich obsah se vztahuje k portrétované osobě: udávají její jméno, hodnosti, stáří, datum vzniku medaile, jindy datum označující určitou významnou událost, která souvisí se životem portrétovaného.

Vyskytují se také opisy, jejichž text je převzat z Bible z Knihy přísloví nebo obsahující heslo (devízu) zobrazované, ho, popř. verš, který byl pro něho složen.

Dělicí znaménka mezi slovy jsou nezbytným doplňkem, podle něhož lze mnohdy určit dílnu a autora. Od pole s portrétem bývají někdy opisy oddělovány ozdobnými kruhy – nejvíce perličkovými nebo provazcovými, které se mohou opakovat i na okraji medaile.

Zadní strany medailí (saských, augsburských, norimberských i jáchymovských) mají většinou v poli znak: jednoduchý, někdy zdobený helmy s přikryvadly a klenoty, popř. alianční. Vyplňuje zpravidla celé pole a zasahuje svými helmy někdy do opisu, jenž obvykle udává další hodnosti, panství nebo devízu portrétované osoby.

Pokud měla medaile připomínat manžele, byl buď na aversu jejich dvojportrét, přičemž muž byl první a žena za ním, anebo mužův portrét byl na aversu a manželčin na reversu.

Podobizny dvou panovníků bývaly koncipovány tak, že buď avers zachycoval oba dva (často obličejí proti sobě), nebo pouze panovníka s vyšší hodností (jednalo se samozřejmě o císaře). Na reversu byl v druhém případě zobrazen vladař s hodností nižší.

Na jáchymovských ražbách se sporadicky vyskytují symbolické a alegorické výjevy, popřípadě motivy a emblémy mytologické, objevující se na reversech německých portrétních medailí a vytvářené někdy pod italským vlivem nebo podle italských předloh.

Krušnohorské medaile první poloviny 16. století, určené k uctění představitelů Království českého, zpravidla zobrazují Ferdinanda I., ale nejčastěji portrétovanou osobností na jáchymovských medailích je Štěpán Šlik (otázkou předloh k jeho zobrazení se budeme zabývat u jednotlivých šlikovských medailí). Pro některé jáchymovské, resp. krušnohorské medaile s portréty významných mužů (výjimečně i žen) jsou doloženy předlohy – většinou německé medaile Hanse Dauchera, Hanse Schwarze a Mathese Gebela nebo německá grafika.

Zcela specifickou skupinu představují v krušnohorském medailérství medaile s podobiznou mistra Jana Husa. Vycházejí z německého pojetí českého reformátora, které se poprvé objevilo v Schedelově kronice z roku 1493.⁸⁴ I když se tento typ zrodil nejspíše pouhou náhodou, stal se závazným i pro umělce následujících století.⁸⁵

Na reversech portrétních medailí se objevují převážně heraldické znaky. V případě panovníka je zde orlice římského krále (Ferdinand I. jím byl od r. 1531), na jejímž prsním štítu je buď znak rakousko-kastilský (vpravo rakouské příčné břevno, vlevo kastilská věž), nebo rakousko-burgundský (vlevo burgundská kosmá břevna). Dále tu bývají šlechtické znaky, často velmi bohatě zdobené helmy. Z nich početně převažuje šlikovský.⁸⁶

Orlice na krušnohorských ražbách se podobají zobrazení na zadní straně místodržitelského tolaru saského kurfiřta Fridricha, vytvořeného podle Cranachova modelu z roku 1507⁸⁷ a vycházejícího z mincovního obrazu.⁸⁸ Na litých německých medailích se prakticky nevyskytuje. Zajímavé jsou reversy se scénami bitev u Kann, u Pavie a u Mühlberka, které dokazují přímé napodobení německé grafiky krušnohorskými medailéry.⁸⁹

Ozvláštněním v ikonografii jáchymovských medailí je jezdecký portrét Štěpána Šlika na reversech jeho dvou medailí. Stejný motiv jezdce se objevuje např. na kremnických medailích Krištofa Füssla (avšak v mnohem kvalitnějším provedení), ale také v německém umění drobné plastiky a v grafice, kde se rozvíjí a za vlády Maxmiliána I. zároveň kulminuje umělecké ztvárnění tzv. triumfálních pochodů s jezdeckými podobiznami císaře. I v monumentálním umění měl být realizován císařův jezdecký pomník. Tato díla jsou nejen charakteristická pro Maxmiliánův dvorský okruh, ale vycházejí z umění italského, navazujícího na triumfální motivy antické.⁹⁰ Opomenout bychom neměli ani mincovní obraz – např. zlatený guldirer na podívanou (Schauguldirer) na Maxmiliána I. z roku 1515, kde je císař zachycen na reversu na koni a pod ním padlý bojovník s mečem. Jako jezdec na koni je také prezentován vévoda Karel (1492–1538) na mincích hmotnostně odpovídajících jedné čtvrtině stříbrného kurantního zlatého a ražené v Geldrech.⁹¹ Na dílech mincovních a sfragistických byl ostatně jezdecký portrét značně rozšířený.

Toto působení německých renesančních děl na ikonografii krušnohorských medailí je přirozeným důsledkem vzájemných styků, obchodních i uměleckých, mezi českou a německou stranou Krušných hor, ale i s některými vzdálenějšími německými městy, např. s Augsburgem a Norimberkem.

7. Jáchymovské portrétní medaile hrbat Šliků a jejich tvůrci

Vůdčí osobnost Štěpána Šlika (1487–1526) se projevila i v jeho podnikatelské zdatnosti. Jeho manželka Markéta Pluhová z Rabštejna ztvdila příbuzenské svazky s rodem Pluhů z Rabštejna. Proto také Jan Pluh z Rabštejna zastupoval šlikovské zájmy při jednáních Šliků se saskými knížaty od roku 1519, při nichž se rozhodovalo o vývozu a povolení oběhu šlikovských mincí ve směnném styku saské oblasti.⁹² Štěpán držel ostrovské panství se svými bratry Jeronýmem, Vavřincem a Jindřichem.⁹³ Štěpánovy podnikatelské úspěchy byly náhle ukončeny jeho smrtí u Moháče roku 1526.

Patrně nejstarší portrétní medaili se Štěpánem Šlikem vytvořil Hieronymus Magdeburger. Životem a tvorbou tohoto řezače želez z Freibergu se zabývalo v minulosti více badatelů, převážně německých. Ti dospívali často k odlišným teoriím. Magdeburger byl zpočátku ztotožňován s jinými medailéry (např. s údajně jáchymovským medailérem Michaellem Hohe-nauerem a později s monogramistou H)⁹⁴ a vzhledem k tomu považován za velmi plodného tvůrce. Vyskytl se však i názor, že po polovině 20. let klesla kvalita jeho děl natolik, že o jeho služby přestal mít saský vévoda Jiří zájem, a proto je Magdeburger nabídl jáchymovské mincovně.⁹⁵ Poslední hodnotící výklad, stanovící i nové meze Magdeburgerova díla a objasňující některé dosud nevyřešené otázky jeho činnosti, přinesl V. Katz v článku Poznámky o rudohorských rytcích želez, vydaném v Numismatickém časopise československém roku 1934.

Magdeburger pocházel ze staré freiberské rodiny, jejíž členové zastávali význačné posty v městské radě. Roku 1507 byl povolán vévodou Jiřím k annaberské minci.⁹⁶ Jeho činnost ře-

zače želez a zlatníka je prokázána v Annabergu až do roku 1533. Zabýval se i výrobou pečetidel. Roku 1507 zhotovil ke čtyřsetletému jubileu města Buchholz malou pečeť. Roku 1509 vytvořil pro kostel sv. Anny v Annabergu stříbrnou bustu této svěťice, jež však byla pravděpodobně zničena.⁹⁷

Kromě uměleckého působení, zahrnujícího i díla drobné plastiky, z nichž se žádné nedochovalo,⁹⁸ vykonával též odpovědné funkce. Od roku 1516 byl po sedmáct let členem městské rady, třikrát městským soudcem a roku 1526 jedním z revizorů chrámového pokladu v kostele sv. Anny. Roku 1533 byl v nápisu na olovené desce na vrcholu věže tohoto kostela označen jako „Hieronymus Magdeburgk judex“, čili soudce. Téhož roku byl propuštěn z vévodových služeb a opustil město.⁹⁹ Jean Louis Sponcel se domníval, že se Magdeburger usadil ve Freibergu, ležícím v míšeňské oblasti.¹⁰⁰ Vyšel ze zprávy Georga Agricoly v jeho latinském spise o hodnotě kovů a peněz, kde se mimo jiné uvádí: „*Nuper in Misena civis Freybergius, cognomento Magdeburgius permissu principum non paucas argenteas monetas puras cudebat...*“¹⁰¹. Pod pojmem „Misena“ rozuměl Sponcel míšeňskou oblast, do níž spadalo i rodné Magdeburgerovo město Freiberg. Jeho názor přijal, jak se zdá, i Georg Habich,¹⁰² přestože se původně domníval, že „Misena“ znamená město Míšeň.¹⁰³ Uvažoval i o tom, že Magdeburger, dříve než se zde usadil, tedy před rokem 1535, dlel určitý čas v Augsburgu, kde se mohl zdokonalit v řezačské práci. Habich totiž objevil podobnost mezi typem Magdeburgerova písma a písmem augsburských medailérů Hanse Kelse a Christopha Weiditze.¹⁰⁴

Viktor Katz, vědom si určité nejasnosti v otázce Magdeburgerova pobytu, pokládal za možné, že se tento řezač zdržoval i nějaký čas mezi lety 1533–1538 v Jáchymově.¹⁰⁵ Jestliže však Magdeburger prováděl svou činnost až do roku 1538 (kdy byl přijat za nového freiberského občana¹⁰⁶) kdesi v nejbližším okolí Míšně, je podle jeho medailí pocházejících z Jáchymova pravděpodobné, že jáchymovské mincovně razidla alespoň dodával.

I ve 30. letech byl Magdeburger stále ve styku s vévodskou mincí.¹⁰⁷ Ke konci života se zabýval též problematikou napodobení benátského skla a dospěl k určitým pozitivním výsledkům.¹⁰⁸ Podle dopisů jeho syna Hioba zemřel v září 1540.¹⁰⁹

Zatímco Habich a Katz vyzdvihovali Magdeburgerovy schopnosti, pohlížel Paul Bamberg na jeho činnost s jistým despektem. Otiskl výňatky z korespondence mezi vévodou Jiřím a kurfiřtem Janem Saským,¹¹⁰ z nichž vyplývá, že vévoda již Magdeburgera nepovažuje za předního umělce. Kurfiřt proto vévodovi navrhuje, aby využil schopností lipského pasíře Melchiora Peuerleina a zaměstnal Magdeburgera jinak, aby nepřišel o práci. Magdeburger však svou funkci řezače želez zastával i nadále. Bamberg se domnívá,¹¹¹ že řezač zřejmě vynaložil maximální úsilí, aby si místo udržel. Magdeburger dokonce v nedatovaném dopise sdělil vévodovi Jiřímu, že na jeho rozkaz zhotovil vzor pro jáchymovský tolar s podobiznou krále Ferdinanda, podle něhož bylo v Jáchymově raženo několik kusů, majících značný ohlas. Jelikož Magdeburger označuje, že nebyl ještě nikdo určen nebo přijat pro tuto práci, uvažuje Bamberg o jakési soutěži vyhlášené za účelem obsazení místa řezače želez. Magdeburger prosí dále svého pána

o doporučení pro královskou radu a zvláště pro horního hejtmána Kryštofa Gendorfa v Jáchymově. Dnem 21. prosince 1528 je datován dopis vévody Jiřího, určený Gendorfovi, v němž se vévoda přimlouvá za přijetí Magdeburgera do funkce jáchymovského řezače želez. Podle Bamberga se snad vévoda snažil přesunout svého řezače na jiné místo, protože s ním nebyl spokojen. Ze skutečnosti, že roku 1533 byl Magdeburger stále ještě v Annabergu, vyvozuje Bamberg, že se mu nepodařilo nalézt v jáchymovské mincovně uplatnění. Katz po seznámení se s Bambergovým článkem však dospěl ke zcela jiným závěrům.¹¹² Vzal v úvahu existenci vzorové mince, o níž se sám Magdeburger zmiňuje vévodovi Jiřímu, a ztotožnil ji s tolařem bez letopočtu, s polopostavou Ferdinanda I. v brnění, s korunou a žezlem.¹¹³ Porovnal zmíněný tolar s charakterem řezačských prací v jáchymovské mincovně po roce 1530 (po odchodu jejího dosavadního řezače Melchiora Peuerleina) a zjistil, že se nové ražby s tímto Ferdinandovým tolařem slohově shodují.¹¹⁴ To ho vedlo k názoru, že po roce 1533 pracoval Magdeburger v Jáchymově. Katzovo vysvětlení vyplňuje jednak mezeru v Magdeburgerově životopise, jednak umožňuje na tomto základě zkoumat některé jáchymovské portrétní medaile Magdeburgerova stylu. Nic není také v rozporu s názorem, že Magdeburger dodával razidla do Jáchymova již dříve a získal tam díky nim určitý věhlas. Kromě medailí s podobiznami významných saských osobností a morových tolařů připisovaných Magdeburgerovi jsou jeho pracemi dva kusy s podobiznou Ferdinanda I. a dva se Štěpánem Šlikem.

Letopočet 1526 na medaili (jde vlastně o „Schaualer“ o váze tolaře, jeden a půl tolaře a dvoutolaře) s poprsím Štěpána Šlika (**obr. 2a, b**)¹¹⁵ se vztahuje k osudné bitvě u Moháče, která přinesla Šlikovi smrt. Jeho věk, uvedený ve vnitřním opisu aversu („XXXX“), neodpovídá skutečnosti. V den moháčské bitvy (29. 8. 1526) dosáhl jáchymovský pán, narozený 24. 12. 1487, věku 38 let, 8 měsíců a 5 dnů. Pokud byl však rok 1487 považován za první rok jeho života a rok 1526 za rok poslední, mohl být prohlašován za čtyřicetiletého. Tím by se dal tento zdánlivý omyl vysvětlit.¹¹⁶

Písmo (charakteristická jsou zvláště písmena A, N, Q, X), dělicí znaménka, perličkové kruhy i velmi nízký reliéf reversní strany se shodují s dalšími portrétními pracemi Hieronyma Magdeburgera (např. se „Schaualerem“ na Ferdinanda I. z roku 1529 – viz KATZ 1932a, tab. VI/2, ale také s miscelánním tolařem, KATZ 1932a, tab. III/6). Poprsí Štěpána Šlika na aversu je provedeno v poněkud vyšším reliéfu, plastičtěji tvarovaném. Podoba nápadně připomíná litou medaili augsburského mistra Hanse Dauchera (asi 1485–1538). Tři stejné medaile jsou rovněž součástí pražské sbírky numismatického oddělení Národního muzea. Patrně jde o práce z doby nepříliš vzdálené časovému vymezení vzniku Daucherovy medaile (viz kat. č. 1, 2, 3, **obr. 1a, b**). Odlitky z Daucherova modelu, které se nacházejí v Národním muzeu v Praze, jsou nikoliv skromným dokladem, jak přitažlivé a ceněné byly tyto medaile pro své potenciální majitele, a také jaký význam měly pro objednavatele, a tedy budoucí dárce.

Štěpán Šlik je „díky“ moháčské bitvě představen jako partner českého krále Ludvíka Jagellonského, a to nejen na té-

to lité medaili, ale i na pozdějších medailích ražených. Ale tato těsná blízkost dvou osobností našich dějin má i další důvody: Štěpán měl hlavní zásluhu na otevření jáchymovských dolů a tamní mincovny, zasloužil se o ražbu tolarů, proslulých v celém tehdejší známém světě, a král Ludvík mu k tomu dal „placet“. Medaile s těmito muži má v druhém plánu ukázat, že jejich význam byl téměř rovnocenný – mladý, nezkušený, ale novým možnostem nakloněný panovník a chytrý, pragmaticky uvažující a zralý vládce Jáchymova – reprezentace a propagace víc než zřejmá.

Jakou předlohu mohl Magdeburger pro svou medaili použít? Mohla to být zmíněná medaile Daucherova, ale také nějaký grafický list, patrně mědirytina, nebo dřevořez (ty, jak už bylo uvedeno, sloužily krušnohorským medailérům v hojné míře). Jaká ale byla předloha pro takovou grafiku či medaili? Šlikové, stejně jako ostatní šlechta byli zaujati portrétním uměním, zachycujícím členy šlechtických rodů. Podobizny pak vystavovali v rodových galeriích, jež byly doplňovány též imaginárními portréty vzdálených předků. I Štěpán se dochoval na malovaných obrazech. Originální, celofigurový portrét z doby po r. 1516, se nachází na zámku Gripsholm ve Švédsku (**obr. 3**). Mírně odlišný portrétní typ, zachycující jen poprsí, známe alespoň z kopie vytvořené v 19. století, dochované ve sbírkách zámku Sychrov (**obr. 4**).¹¹⁷ Sychrovská kopie představuje poprsí se světlými, narezlými vousy. Vlasy téhož zbarvení jsou kryty ozdobnou sítkou. Ta ale nebyla kopistou 19. století pochopena, a proto vypadá jinak než na medailích (chybí jí mřížkování) – proto ji také Eva Bukolská popsala jako čepec. Jeden z malovaných portrétů, kterých mohlo být původně více, mohl posloužit autorovi medaile – zprostředkovan popř. kresbou či grafikou – jako ikonografická předloha. Tak mohla vzniknout ze Štěpánových podobizen provedených v různých technikách celá souvislá řada, na jejímž počátku byl malovaný portrét jáchymovského pána, který byl součástí rodinné sbírky v jeho sídle, a na jeho konci ražená medaile (tolar na podívanou) od Hieronyma Magdeburgera. Ona pak mohla být předlohou dalším jáchymovským medailím se Štěpánem Šlikem, které byly raženy později.

Hans Lorenz uvádí, že tuto medaili dala razit vdova po Šlikovi a jeho bratři jako medaili úmrtní.¹¹⁸

Problémem data vzniku medaile se blíže zabývala E. Nohejlová-Prátová.¹¹⁹ Korunovanou hlavičku en face na začátku vnitřního poprsí aversu považuje za mincmistrovskou značku Friedricha z Aichelburgu, který používal v letech 1533–1535 podobnou značku hlavičky zpředu, ale prostovlasou. Na základě srovnání písma opisů medaile (která je vlastně ražena ve váze tolaru a jeho dílu, takže jde o jakousi upomínkovou mincovní ražbu) s písmem na jáchymovských peněžních ražbách, užívaných v té době, klade autorka vznik medaile do 30. let 16. století. Proti názoru o mincmistrovské značce lze vznést námitku, neboť se Aichelburgově mincmistrovské značce nepodobá. Pak je otázkou, co tato značka znamená a zda nemá vztah ke křížku umístěnému nad ní ve vnějším poprsí – ten ostatně připomíná mincmistrovskou značku Ulricha Gebharta, kterou ale používal na počátku 20. let 16. století (tehdy nemohla medaile samozřejmě vzniknout), zatímco v době mezi lety 1526–1530 umisťoval pod křížek ještě půlměsíc. Je tedy

zřejmé, že tato dvojnásobná značka těžko patřila Gebhartovi, a je otázka, zda vůbec jde o mincmistrovské znamení. Rovněž by bylo možné přesunout vznik této medaile ze 30. let 16. století do doby kolem roku 1528, kdy Štěpán byl již oplakáván jako mrtvý, jak naznačuje opis na aversu (přesné datum, kdy přestal být považován za nezvěstného a jeho blízcí i poddaní přijali domněnku, že je mrtev a již se nevrátí, se zatím nepodařilo zjistit). V té době také přešla mincovna do rukou krále – těsně předtím by bylo jen otázkou hbitosti dát vyrazit ještě reprezentativní kus se Štěpánem Šlikem, připomínajícím tolar a jeho násobky. V této souvislosti je třeba zmínit se ještě o již uvedené ražbě s Ferdinandem I. z roku 1529 s výraznou rozetou na začátku tří opisů a po formální stránce shodné se Šlikovým tolařem na podívanou. Zatímco E. Nohejlová¹²⁰ považovala tuto značku za mincmistrovskou, patřící Hansi Weizelmannovi, který poprvé působil v Jáchymově už v letech 1525–1526 a pak od poloviny 30. let, zdá se mnohem pravděpodobnější, že v našem případě šlo o pouhé ozdobné dělicí znaménko, jakých se ostatně užívalo hojně jak v medailérské tvorbě, tak v nápisech na dobových malovaných portrétech. Ražba s Ferdinandem však nemá mincovní charakter, a proto se jeví použití mincmistrovské značky jako neopodstatněné. Tento názor by pak podpořil i hypotézu, že u ražby Štěpána Šlika neznamenal křížek s korunovanou hlavičkou žádnou mincmistrovskou značku, ale měl buď ozdobný, nebo ještě spíše symbolický význam.

Hieronymu Magdeburgerovi je připisována i nevelká medaile na Štěpána Šlika s letopočtem 1536 (**obr. 5a, b**).¹²¹ Její styl písma i reliéf odpovídají Magdeburgerovu autorství. Velmi malá plocha medaile nedovolila zobrazit Šlika s kloboukem, ale pouze s drátěnou vlasovou sítkou. Katz udává po stranách znaku číslice 3 a 5.¹²² Letopočet 1536 označuje rok vzniku medaile a desáté výročí bitvy u Moháče. Pokud bychom chtěli vystopovat výtvarnou genezi této medailky, naskytá se jako možná předloha rytina, zobrazující návrh na medaili od Hanse Sebalda Behama. Je sice bez poprsí, ale podobu Štěpána Šlika značně připomíná (**obr. 6**). Rytinka je publikována v Hollsteinově soupisu s údajem, že k ní patří i rytina zadní strany.¹²³ Tento názor lze vyvrátit, protože řešení opisových kruhů na aversu a reversu se liší a znak na zadní straně neodpovídá erbu Šliků. Na druhé straně, pokud by měl být na aversu zobrazen skutečně majitel uvedeného znaku (který Hollstein reprodukuje¹²⁴), nemohlo by se jednat o Štěpána Šlika – přestože podobnost s jeho portréty na medailích a obrazech je značná. Hypotézu o tom, že návrh představuje skutečně Štěpána Šlika, posiluje fakt, že návrh medaile se nachází na stejném listě jako návrh medaile na jáchymovského mincmistra Ulricha Gebharta.

Vzhledem k velikosti medailky je možné předpokládat, že měla uspokojit zájem nejširších vrstev jáchymovských obyvatel, kterým se nedostávalo dostatečných zdrojů ke koupi medailí většího průměru.

Soudě podle Magdeburgerových portrétních medailí vytvořených k uctění Štěpána Šlika i jiných osobností šlo o nadaného řezače želez, jehož dílo souviselo se soudobými mincovními ražbami v Jáchymově. Všechny poprsí na jeho medailích jsou latinské, většinou dvouřádkové. Písmo a znaky

na reversech mají velmi nízký reliéf, zatímco poprsí na neutrálním pozadí jsou plastičtější utvářena a jejich forma působí realisticky. Hieronymus Magdeburger se uměleckou kvalitou svých razidel řadí mezi přední „jáchymovské“ medailéry.

Na mnoha jáchymovských portrétních, biblických a morových medailích i početních penízích,¹²⁵ datovaných lety 1530–1541, se objevuje monogram ze dvou spojených písmen **Æ**, který se doposud nepodařilo uspokojivě objasnit. Problematikou signatury se zabýval především Eduard Fiala, jenž označil monogram písmeny DE a přisoudil jej Davidu Enderleinovi, údajně zlatníku a v letech 1567–1570 úředníku v Jáchymově.¹²⁶ Fiala uvažoval i o císařském dvorním zlatníkovi Davidu Engelhardtovi.¹²⁷ Roku 1924 zveřejnil však domněnku, že monogram **Æ** používal kraslický zlatník dodávající razidla do Jáchymova, Hieronymus Dietrich. Fialova interpretace, při níž bral v úvahu písmena D (v převrácené poloze) a E, se opírala o tvrzení, že převrácené D je počátečním písmenem jména Dietrich a E znamená „Eisenschneider“ (řezač želez), popř. křestní jméno Hieronymus, pozměněné na Ehronymen.¹²⁸

Avšak podle Katze je i tato teorie neudržitelná, neboť vzhledem k dochovaným dílům monogramisty pochází poslední (početní) peníz z roku 1541, kdežto o Hieronymu Dietrichovi existují písemné prameny ještě z let 1549 a 1550, kdy řezal portrétní medaile.¹²⁹ Dietricha tedy není možné s monogramistou **Æ** ztotožňovat. Katz, vycházející ze studia zachovaných monogramů, zamítl použití obráceného písmena D a přiklonil se k signatuře tvořené písmeny CF, GF, resp. **Æ**.¹³⁰ Emanuela Nohejlová-Prátová určila konjekturnu písmen jako OE nebo DE, ale ponechala ji bez interpretace.¹³¹

Podle našeho názoru nepřipomíná první písmeno G, ale spíše O, nejspíše však C. Druhému písmenu skutečně chybí na několika razbách spodní břevno, takže se zdá, že jde o F.¹³² Mnohem častěji se však vyskytuje jako E (spodní břevno mohlo tedy u předchozích medailí zmizet až při opotřebenosti, nebo jde o omyl řezače, způsobený použitím chybného punce). U jedné z medailí je dosti zřetelná značka **Æ**.¹³³ Mohla vzniknout z písmena C, do něhož bylo vepsáno neúplné písmeno (či spíše znak) tvořené pouze jedním dílkem a na něj uprostřed kolmým břevnem, přičemž výsledný dojem představují spojená písmena C a E, kde E má horní a spodní břevna kratší. Uvážíme-li Katzovu připomínku, že nebyl důvod použít jako první písmeno převrácené D, pak lze pomýšlet na monogram z písmen CE, respektive OE. Bližší určení autora je však vzhledem k nedostatku písemným pramenů prozatím nemožné. V našem příspěvku se přidržíme označení tohoto řezače jako mistra **Æ**.

Monogramista zhotovoval kromě portrétních medailí na saské vévody a jejich rodinné příslušníky převážně podobizny hraběcí rodiny Šliků. Četné byly jeho biblické medaile a početní peníze pro mincmistra H. Weizelmanna (1535–1542). Jelikož je naprostá většina jeho děl signována, což nebylo zvykem ani u řezačů pracujících přímo v jáchymovské mincovně, ani u řezačů dodávajících jí ražební železa pravidelně, a jelikož jeho medaile byly raženy v malém počtu,¹³⁴ zdá se, že mistr **Æ** nepracoval v Jáchymově, ale pocházel z jiného krušnohorského města, kde i působil. S jáchymovskou mincov-

nou nebyl ve stálém kontaktu, ale dodával jí razidla jen příležitostně. Jeho portrétní medaile vznikaly ve 30. letech 16. století. Objevují se i ve spojení s aversy nebo reversy jiných autorů.

V díle monogramisty **Æ** lze pozorovat určité rozdíly ve výtvarném zpracování, které je možné vysvětlit tím, že využíval pomoci méně nadaného rytce, zhotovujícího medaile nižší úrovně.

V roce 1533 vznikla medaile na Štěpána a Vavřince Šlikovy (**obr. 7a, b**).¹³⁵ Vavřince, Štěpánova mladšího bratra, o jehož datu narození nic nevíme, stihl stejně jako několik dalších členů šlikovského rodu ve 40. letech neblahý osud. Ferdinand I. chtěl získat plnou kontrolu nad těžbou jáchymovského stříbra a mincovnou. Využil stížností svých úředníků v Jáchymově a roku 1544 obeslal Vavřince a jeho bratra Jeronýma do Prahy. Vavřinec však odmítl královny požadavky, a byl proto potrestán domácím vězením ve svém hradčanském domě. Ferdinand poslal do Jáchymova dva komisaře a Šlikové na to odpověděli tím, že vyvolali vzbouření horníků. Komisaři museli urychleně Jáchymov opustit. Ferdinand to pochopitelně Šlikům nikdy neodpustil a když se zapojili do šmalkaldské války, využil toho k potlačení jejich moci.

Vratme se nyní k medaili. U Štěpána se opakuje typ v klobouku, vlasové síťce, s vousy a v plášti se dvěma límcí z profilu. Hlava vyplňuje téměř celé pole, stejně jako na reversu s portrétem Vavřince. Rovnými, dlouhými nosy, plnými spodními rty a přísným výrazem jsou si oba muži velmi podobní. Tváře působí živým dojmem. Je jen otázka, zda jde o podobnost rodovou, nebo způsobenou omezenými výtvarnými schopnostmi řezače.

Další medaile, se Štěpánem Šlikem na přední a s dvojportrétem Vavřince a jeho manželky Kateřiny z Vartemberka na zadní straně (**obr. 8a, b**), je označena na aversu letopočtem 1535, zatímco revers má letopočet 1534. Revers této medaile se objevil již dříve na medaili s dvojportrétem saského kurfiřta Jana Fridricha a jeho ženy Sibylly, ražené u příležitosti jejich návštěvy nově založeného horního města Boží Dar roku 1534. Mimoto je znám též dvojportrét Vavřince a Kateřiny v podobě reliéfu ze slonové kosti, zasazeného do dřevěného rámečku, ve sbírkách oddělení starších českých dějin Národního muzea v Praze (**obr. 9**). Shoda s medailí je tak nápadná, že je víc než pravděpodobné, že obě díla vznikla buď podle téže kresebné předlohy, anebo jedno sloužilo za vzor druhému, přičemž lze ztěžít určit, které bylo prvotní.¹³⁶ Reliéf dvojportrétu Vavřince a Kateřiny na medaili je oproti reliéfu se Štěpánem na aversu vyklenutější. Zajímavé je, jak se Vavřincova podoba oproti medaili z r. 1533 během jednoho roku změnila. Na mladší medaili má portrétovaný plnější tvář, špičku nosu mírně zahnutou a zaoblenou a odhalené čelo. Vlasy měl na starším portrétu sčesané do poloviny čela, zatímco nyní je celý účes jinak upraven a i jinak zpracován po výtvarné stránce. Vlasy sčesané z čela jsou zastřiženy pod ušima, v zadní partii jsou delší (u starší medaile jsou přibližně stejně dlouhé), splývají v širších, na konci zvlhnutých pramenech (u medaile z r. 1533 byly vlasy zvlhnuty drobněji, od poloviny jejich délky). Vzhledem k rozdílnosti podob Vavřince je možné vzít v úvahu existenci starší předlohy, nejspíše grafické,

podle níž byla medaile z r. 1533 zhotovena. Revers novější medaile, jenž je jednou z nejlepších prací monogramisty $\mathfrak{E}$, svědčí o snaze vytvořit pokud možno dokonalý dvojportrét a přitom zachovat styl předlohy. Tou mohl být již připomenutý slonovinový reliéf, popř. medaile Wolfa Milicze z let 1533 a 1534, o níž bude řeč později.¹³⁷

K připomínce bitvy u Moháče a k úmrtí dvou slavných mužů vznikla asi v letech 1535–1536 medaile s poprsím Ludvíka Jagellonského na aversu a Štěpána Šlika na reversu, s letopočtem 1526 (**obr. 10a, b**).¹³⁸ Podobizna Štěpána Šlika byla patrně zhotovena podle známé medaile Magdeburgerovy, nedosahuje však úrovně vzoru. Rysy tváře jsou méně výrazné, struktura vousů a oděvu se vyznačuje ostrými, tvrdými liniemi. Vousy i záhyby pláště jsou nepřírozně rovné a svědčí o vynaložení značného úsilí při práci na razidle, příp. při dorývání, jež se také používalo. Vzhledem k nízké výtvarné úrovni medaile lze předpokládat, že ji vytvořil pomocník.

Produkce rytce $\mathfrak{E}$ byla určena pro širší kruhy obyvatelstva. Jelikož medaile se Šliky (z roku 1533, z roku 1534 a s letopočty 1534 a 1535) působí dokonaleji, lze uvažovat o tom, že je Šlikové objednávali přímo u monogramisty $\mathfrak{E}$. Mnohé otázky objevující se při zkoumání jeho medailí, např. s jakými předlohami mistr pracoval, jaká byla jejich umělecká hodnota, zobrazil-li Vavřince Šlika na medailovém reliéfu z roku 1533 podle skutečnosti nebo podle předlohy (malby, kresby či grafického listu), nemůžeme s jistotou zodpovědět, neboť předlohy pro práce se většinou nedochovaly.

O osobě jáchymovského řezače želez Hieronyma Dietricha, pocházejícího pravděpodobně ze saského města Gaye-ru,¹³⁹ se dovídáme z dopisu datovaného 19. říjnem 1549, určeného dvorské komoře.¹⁴⁰ Jeho autor, slavkovský¹⁴¹ hejtmán Georg Albin z Niederhaidtu v něm sděluje panovníkovi, že řezač želez Hieronymus Dietrich, před časem vězněný, žije s početnou rodinou ve sklárně, ve velmi špatných poměrech. Z dopisu je zřejmé, že Ferdinand I. se rozhodl povolát jej do Prahy, aby mu vyrobil razidla pro medaile. Odpovědí na dopis byl Ferdinandův list ze 7. 2. 1550¹⁴² vztahující se k vyrobeným razidlům na dvě medaile s poprsím českého krále a jeho syna Maxmiliána II. Těmito uvedenými písemnými prameny je doložena existence zlatníka a řezače želez, žijícího nedaleko Jáchymova v Kraslicích. Třetí zpráva pochází z jáchymovské záruční knihy z let 1545–1564 a je datovaná 16. květnem 1549.¹⁴³ Informuje o jednání týkajícím se propuštění zlatníka Hieronyma Dietricha ze žaláře. Dietrich, vězněný z důvodů dnes již neznámých, byl propuštěn na záruku čtyř měšťanů, z nichž dva byli příbuznými zesnulého Ulricha (Utze) Gebharta, známého lipského, jáchymovského, cvikovského a brunšvického mincmistra.¹⁴⁴

Viktor Katz, jenž se zabýval osobností Hieronyma Dietricha a jeho dílem, dospěl k závěru,¹⁴⁵ že medaile Ferdinanda I. a Maxmiliána II. z roku 1549 jsou podobné morovému tolaru z téhož roku s nezřetelnou značkou $\mathfrak{H}$,¹⁴⁶ který stylově navázal na biblické medaile, signované $\mathfrak{H}$ a datované až do roku 1539. Z toho vyvodil, že Hieronymus Dietrich, který strávil ve 40. letech určitý čas v jáchymovském vězení, byl totožný s mistrem značícím $\mathfrak{H}$ a signujícím od r. 1531. Zemřel zřejmě po roce 1550.¹⁴⁷ Ke zdůvodnění svého názoru použil srovnání

písmna medailí mistra $\mathfrak{H}$ s písmem na medailích Hieronyma Dietricha. Vysvětlil i původ signatury $\mathfrak{H}$: Hieronymus znamená řecky svatě jméno a Dietrich zřejmě pro sebe hledal označení ve zkratce IHS.

Katz původně připisoval mnoho medailí se signaturou $\mathfrak{H}$ Hieronymu Magdeburgerovi.¹⁴⁸ Proto se při bližším určení Dietrichova portrétního díla musí porovnávat všechny portrétní medaile označené jako Magdeburgerovy, hledat odlišné znaky a podle nich přidělit některé medaile Dietrichovi. Již Viktor Katz, který neurčil Dietrichovy portrétní medaile, ale pouze jeho morové tolary a biblické medaile, poukázal na rozdíl mezi pracemi obou řezačů. Dietrich užíval vyšší reliéf, menší písmo, většinou jednořádkové opisy, ozdobné opisové kruhy z provazce, koncovky „VS“ (tj. –us) u jmen zkracoval znakem podoby „9“, v opisech užíval s oblibou lístků a čtyřlístých květů a v poli často arabské číslice. Charakteristickým znakem Dietrichovy tvorby je i lokální zlacení, jež se však objevuje převážně u medailí biblických.¹⁴⁹ Většina datovaných portrétních medailí Hieronyma Dietricha na významné osobnosti Českého království pochází z roku 1532.

Letopočet 1532 má na aversu i další medaile na Štěpána Šlika (**obr. 11a, b**).¹⁵⁰ Po stránce ikonografické je zobrazení Šlika shodné s jeho medailí od H. Magdeburgera. Verš v opisu aversu je přerušen, a nepokračuje na zadní straně, tak jak je tomu u jiné Štěpánovy medaile, jejíž revers zachycuje šlikovský znak (ta se ale nenachází v numismatické sbírce NM v Praze). Celý nápis z této medaile se objevuje i na vlysovém pásu západního portálu jáchymovského farního kostela pod medailonem s poprsím Štěpána Šlika z roku 1536. Autorem nápisu byl doktor Jan Neff (Naevius), městský fyzik (fysicus).¹⁵¹ Český překlad zní: „Tohoto zbožnost, královská přízeň a znamenitá statečnost zbavily života, manželky a vlády“.

Zadní strana medaile zachycuje bitvu u Kann (r. 216 př. Kr.), kde Římané utrpěli zdrcující porážku od Hannibalova vojska. Výjev s latinským nápisem v překladu „Od Gallů ke Kanánům“ je zde paralelou k bitvě u Moháče. Tato scéna připomíná revers podstatně starší medaile Gonzala de Cordoba (1443–1515), je však zrcadlově obrácená a zjednodušená, bez města v pozadí. Patrně zde existoval ještě jeden mezičlánek, nejspíš bitevní výjev od Hanse Dauchera na medaili s Ludvíkem Jagellonským, který byl předlohou pro jáchymovské dílko.

Medailéřská práce na obou stranách se vyznačuje čistotou formy, výrazností a jemností.

Druhá medaile z Národního muzea má stejnou přední stranu, na reversu je však zachycena scéna s upálením Jana Husa. Již bylo uvedeno, že šlo o téma na jáchymovských medailích velmi oblíbené. Tento exemplář je odlitkem ražené medaile.

Dietrichova tvorba byla bohatá jak množstvím vytvořených děl, tak náměty. Jeho díla mají vysokou uměleckou hodnotu, která je řadí k nejlepším jáchymovským medailím. Dietrich je nejen velmi dobrým napodobitelem děl slavných německých umělců (H. Dauchera, W. Jamnitzer) a významného řezače želez, činného snad i přímo v Jáchymově – H. Magdeburgera, ale i vynikajícím samostatným tvůrcem se schopností realistického zobrazení osob. Díky svým schopnostem byl Hieronymus Dietrich oblíbeným řezačem, jemuž přicházely zakázky i od samotného panovníka, a stal se jed-

ním z předních medailérů první poloviny 16. století v českém Krušnohoří.

Pravděpodobně nejnadanějším medailérem působícím v Jáchymově a zřejmě i v Sasku byl mnohostranný Concz Welcz,¹⁵² autor nejen portrétních medailí, ale i četných medailí biblických, dále tzv. handsteinů, několika portrétních zimostrázových modelů, jáchymovské městské pečeti, modelu kachle zdobícího kamna a pozoruhodného kresebného návrhu na bohatě zdobený pohár s jáchymovskou tematikou. Jeho nesignované biblické medaile, využívající německých grafických předloh a obsahově velmi bohaté, pocházejí podle názoru Viktora Katze z prvních let jeho medailérské tvorby, kdy neměl ještě dostatek zkušeností s ryteckou prací.¹⁵³ Této domněnce je však možné, po bližším prozkoumání Welczových kvalitních portrétních medailí, rovněž nesignovaných, oponovat.

Přestože jde o významného a talentovaného umělce, který byl, soudě podle zachovaných děl, činný téměř tři desetiletí (přibližně od r. 1527¹⁵⁴ do 1553), vztahuje se k jeho osobě jen minimum písemných pramenů.¹⁵⁵ Edmund Wilhelm Braun, který publikoval na přelomu 2. a 3. desetiletí 20. století o osobnosti a díle Concze Welcze několik důležitých článků,¹⁵⁶ si povšiml jihoněmeckého, zejména augsburského a norimberského vlivu na Welczovu tvorbu. Konkrétně ho nalézal ve Welczově perokresbě s návrhem na již zmíněný jáchymovský pohár, opatřené signaturou autora a letopočtem 1532.¹⁵⁷ To vedlo Brauna k názoru, že Concz Welcz se vyučil nespíše v některé augsburské dílně.¹⁵⁸

Welczova perokresba zachycuje číši, v jejíž dolní části (na podstavci pod nohou) je plasticky provedené zobrazení dolu. Braun soudil, že tento symbol důlního města představuje Jáchymov. Dále došel k závěru, že autor kresby, jenž se na návrhu sám zobrazil (vlevo od číše před pahýlem stromu, v levici drží řezbářské dláto a opírá se o kvádr s vyrytým jménem Concz Welcz a s letopočtem 1532), není nikdo jiný než jáchymovský medailér, signující své práce písmeny CW.¹⁵⁹ Braun rovněž upozornil, že ikonografie Welczových biblických medailí byla ovlivněna Dürerovou školou.¹⁶⁰

Jestliže se Concz Welcz vyučil kdesi v Augsburgu, popř. v Norimberku, vedla zřejmě jeho další cesta do Saska. Tam vznikl kolem roku 1527 výše uvedený zimostrázový model s poprsím saského kurfiřta Jiřího, používaný, jak se domnívá Habich, jako forma pro otisky do papíroviny.¹⁶¹

Protože není možné podle písemných pramenů blíže určit Welczovy cesty a jeho působišť, musíme zůstat u pouhých dohadů o jeho další činnosti a příčinách jeho pobytu v Jáchymově. Je pravděpodobné, že největší konjunktura, která v tomto horním městě nastala po povstání roku 1525, na přelomu 20. a 30. let 16. století,¹⁶² sem přilákala mnoho významných osobností. Georg Agricola, zakladatel vědecké mineralogie a autor spisů o hornictví (v Jáchymově pobýval v letech 1527–1533), a později Johann Mathesius, rektor latinské školy (v letech 1532–1540) a městský kněz (od r. 1542) nebyli jistě jediní, kteří přišli do Jáchymova ať již z vlastního popudu, či na pozvání představitelů města, aby tam mohli spolupůsobit při pozdvížení životní a především kulturní úrovně obyvatelstva. Zda byl Concz Welcz jáchymovskými k usídlení ve městě a ke spolupráci s místní mincovnou povolán, ne-

bo tam byl doporučen saským kurfiřtem, pro jehož dvůr pracoval i později, není dnes již známo. Mohl se však i sám rozhodnout pro vzkvétající důlní město, zaručující umělci jeho založení značné možnosti tvůrčí práce i zbohatnutí.

V době, kdy Concz Welcz již působil v Jáchymově, vytvořil kromě medailí a zlatnických prací i několik tzv. handsteinů.¹⁶³ Větší kus přírodního drahého kovu (např. stříbra) na některých místech štěpením a přitavováním zpracoval a obohatil o figurální výjevy, často s biblickou tematikou. Nakonec jej opatřil stříbrnou nohou s podstavcem. Vzniklo tak zajímavé dílo, konfrontující hrubý povrch neopracovaného kovu s plastickým ztvárněním scén.¹⁶⁴ Welczův nejznámější handstein, signovaný spojenými písmeny CW, zakončený stromem vyrůstajícím ze skály, pod nímž sedí ženská postava s dítětem, má název Charitas.¹⁶⁵ Na základě zjištění E. W. Brauna, že umělec po roce 1545 používal signatury ze spojených písmen CW,¹⁶⁶ lze vznik tohoto díla časově zařadit do doby po tomto roce.

Další prací Concze Welcze, svědčící o šíři jeho umělecké činnosti, je jáchymovská pečeť s letopočtem 1545, signovaná v dolní části pod městským znakem spojenými písmeny CW. E. W. Braun, který typář připsal Welczovi, ho datoval do roku 1546.¹⁶⁷ Pečetní obraz vychází z barevného vyobrazení v jáchymovské městské knize z r. 1528. Zachycuje sv. Jáchyma a sv. Annu, kteří drží jako štítonoši každý z jedné strany čtyřpolý městský znak s prsním štítkem. Stylově odpovídá zpracování ostatním dílům Concze Welcze. Potvrzuje Welczovy schopnosti jako řezače pečetidel. Jeho pečetní obrazy ovlivnily i mnoho jeho medailí.

Bohatá a rozmanitá tvorba tohoto jáchymovského umělce se uzavírá počátkem 50. let 16. století. Letopočet 1552 se objevuje na jeho poslední medaili se scénou Stvoření Evy na aversu a Klanění pastýřů na reversu.¹⁶⁸ Roku 1553 dodal pohár objednaný roku 1548 Markétou z Hasištejna. Vzhledem k tomu, že se roku 1555 jeho manželka znovu provdala (za jáchymovského zlatníka Caspara Uliche, pracujícího původně v dílně jejího manžela),¹⁶⁹ přichází v úvahu jako nejpravděpodobnější datum úmrtí Concze Welcze rok 1554.¹⁷⁰

Také Concz Welcz jako významný jáchymovský umělec byl pověřen zhotovením medaile na jednoho z členů rodiny Šliků – Štěpánova bratra Jeronýma (1494–1550) (**obr. 12a, b**).¹⁷¹

Připomeňme si nyní dobu kolem roku 1544 a velké neshody mezi Ferdinandem a Šliky. Král nad nimi vyhlásil soud, v němž byl žalobcem i soudcem současně. Za odbojné chování ke královským komisařům vyslaným do mincovny hrozila Šlikům konfiskace majetku a v horším případě i smrt. Panovník dal nakonec Jeronýma, Jindřichovy syny Kašpara a Jindřicha a Štěpánova syna Mořice uvěznit v Bílé věži na Pražském hradě. Již po deseti dnech Šlikové kapitulovali a zřekli se všech dolů v Jáchymově a ostatních dolů v Loketsku. Druhý den byli propuštěni. Ferdinand je patrně překvapil tím, že jim přislíbil vyplácet ze stříbra vytěženého v Jáchymově až do roku 1555 desátek. Když se však rozpoutala šmalkaldská válka protestantů proti katolickému císaři Karlovi a jeho bratru Ferdinandovi, Šlikové se postavili na stranu luteránského saského kurfiřta Fridricha. Po prohrané bitvě u Mühlberku byli protestanti, jak známo, potrestáni. Patřili k nim i Šlikové. Je třeba říci, že nejlépe vyvážl právě Jeroným. Ztratil sice man-

ské statky na Loketsku a byly mu vzaty statky patřící k Lokti, Kynšperku a Kraslici, zato však získal do dědičného vlastnictví panství Švamberk v ceně 16 tisíc českých kop.¹⁷² Čím si Jeroným vysloužil tuto pozornost od krále, dnes již nevíme. Že šlo patrně o muže milujícího honosnost a značně sebejistého, dokládá právě Welczova medaile. Jeronýmova postava na ní, oděná do bohatého dobového kostýmu se dvěma řetězy na prsou a velkým kožešinovým límcem vzbuzuje dojem rozložitosti, který ještě zesiluje plná tvář s vousy a poněkud zapadlými očima pod vystouplými nadočnicovými oblouky. Baret je nasazen do čela. Reprezentativní charakter podobizny podtrhuje pozadí zdobené květinovým vzorem, znázorňujícím snad závěs nebo tapetu. Tím, že pozadí není neutrální jako u ostatních medailí, je medaile výjimečným jevem v jáchymovském medailérství.

Jednořádkový latinský opis uvádí letopočet [14]94 jako rok Jeronýmova narození, dále jeho věk čtyřiceti devíti let a letopočet vzniku medaile 1544. Medaile byla nejspíš vytvořena podle starší předlohy. Šlikové měli, jak už bylo uvedeno, obrazovou galerii svého rodu, která je dnes bohužel rozchvácená. Eva Bukolská, která se zabývala problematikou portrétního malířství v 16. století, uvádí kopii Jeronýmova portrétu z 19. století, která se nachází (stejně jako Štěpánova podobizna) na zámku Sychrov (**obr. 13**).¹⁷³ Oděv i kompozice poprsí nasvědčují tomu, že medailérovi sloužil za vzor právě tento portrétní typ.

Téměř celé pole reversu je vyplněno znakem, zdobeným třemi helmy, který je proveden velmi plasticky a bohatě, takže na něm působí hra světla a stínů. Jednořádkový opis ve zkratkách vyjmenovává šlikovská panství.

Concz Welcz používal na svých reprezentativních medailích zpravidla jednořádkové latinské opisy s nevelkým písmem. Jeho podobizny svědčí o nadání převádět většinou grafické předlohy do reliéfní podoby. Dokázal je obohatit dekorativními motivy i architektonickou kulisou a uměl pomoci vyššího a nižšího reliéfu rozlišovat dva i více prostorových plánů (to platí o dvojportrétech Ferdinanda I. a Karla V.). Welczova medailérská portrétní tvorba byla výjimečná a odlišovala se od ostatních, byť i kvalitních jáchymovských děl.

Rozsáhlé medailérské činnosti se věnoval od 30. let 16. století Wolf Milicz, zakladatel medailérské rodiny (díla jeho syna Nickela vznikala převážně v 50. a 60. letech a Nickelův zeť Zachariáš Kempf byl posledním významnějším medailérem v Jáchymově). Milicz vlastnil dokonce velkou dílnu, jež dodávala v letech 1539–1545 razidla jáchymovské mincovně.¹⁷⁴ Jejich ražební železa byla většinou opatřena značkou, obvyklou pro razidla mincovny.¹⁷⁵ Miliczové své medaile nikdy nesignovali. Jelikož se dochovalo minimum písemných pramenů, přiřadil Viktor Katz Miliczově dílně medaile především na základě porovnávání písma, charakteristických dělicích znamének a ozdobných kruhů a okrajů jáchymovských ražeb. Při určování děl Wolfa a jeho syna Nickela vycházel z poznatku, že mladší Milicz začal pracovat v letech 1544–1546. Někdy z té doby totiž pochází hlavní ražební štůček pro biblickou medaili s námětem Poslední večeře, určený Katzem jako první Nickelovo dílo.¹⁷⁶

Za nejtýpější poznávací znamení medailí Wolfa Milicze považuje Katz trojlístek s krátkým stonkem užívaný jako děli-

cí znaménko, případně větvičku s jedním nebo více lístky.¹⁷⁷ Dvě řady špičatých lístků označil jako ozdobný motiv, objevující se na všech medailích Miliczů, z nichž některé, připisované Wolfovi, jsou stylově nejednotné. Zde je třeba dodat, že na některých medailích připisovaných Wolfovi jsou i odlišná dělicí znaménka, např. čtyřlístky neboli rozetky.

Nejstarším portrétním dílem určeným jako práce staršího Milicze je medaile s poprsím Štěpána Šlika a s letopočtem 1533 v poli (**obr. 21a, b**).¹⁷⁸ Je to jediná známá jáchymovská medaile, na níž je Štěpán zobrazen bez pláště. Pojetí Šlikovy fysiognomie se značně odlišuje od ostatních, dosud uvedených medailí s jeho portrétem. Velká hlava, silné, odulé tváře, krátký nos a velmi krátké vousy na bradě jsou změny, které způsobily zcela jinou charakteristiku obličeje.

Opis na aversu obsahuje Šlikovu devízu: „Splácím lásku věrností“, související patrně s jeho vztahem ke králi Ludvíku Jagellonskému. Ozdobné kruhy jsou lístkové. Klobouk a pravé rameno vystupují ve vyšším reliéfu než ostatní partie poprsí. Zadní strana medaile s latinským opisem nese velmi bohatě zdobený šlikovský znak s dynamicky řešeným rozvilinovým motivem na přikryvadlech helmu.

Je rozpor mezi nepřesně pojatou podobou Štěpána Šlika a dekorativním reversem dán větší schopností řezače vytvořit ozdobné prvky než portrét, nebo použitím dnes neznámé předlohy se Šlikovým portrétem, která se lišila od ostatních? Porovnáme-li Šlikův portrét s jeho známými medailemi, můžeme soudit o nevelkých kvalitách zkoumané medaile, které navíc snižuje i neúpravné písmo s obrácenými písmeny N na aversu i reversu a obrácenými S na témže exempláři. Jelikož některá následující díla naopak vynikají pozorovacími i výtvarnými schopnostmi autora, je možné se přiklonit k názoru, že medaili vytvořil méně nadaný řezač. Protože v dílně Miliczů pracovalo více řezačů želez, označme tohoto prvního písmenem A.

Medaile s poprsím Vavřince na aversu a jeho manželky Kateřiny na reversu (**obr. 14a, b**)¹⁷⁹ je ve srovnání s předchozím dílem podstatně dokonalejší. Výrazy obou tváří jsou přesvědčivé a zachycené možná podle živého modelu s pomocí přípravné kresby. Porovnání Vavřincovy přísné fysiognomie se Štěpánovou podobiznou umožňuje povšimnout si určité podobnosti obou obličejů. Štěpánovy rysy jsou pouze poněkud zdeformovány; ústa i nos vystupují více dopředu, tváře jsou silnější a oči více zapadlé. Jelikož se typ Štěpánova portrétu liší, jak již bylo uvedeno, od ostatních jeho podobizen a blíží se více portrétu Vavřincovu, nabízí se myšlenka, že autor předchozí Štěpánovy medaile použil jako vzor podobu Vavřince Šlika; ovšem jen za předpokladu, že letopočet MDXXXIII na razidle se Štěpánem byl opuncován s časovým odstupem.

Avers i revers Vavřincovy medaile připomínají dvojportrét Vavřince a Kateřiny na medaili z r. 1534 od monogramisty **Є**. Vavřinec má na ní plnější obličej a delší nos, stejně i Kateřin nos je delší a čelo nižší. Je však dosti pravděpodobné, že buď Miliczovo dílo bylo vzorem pro mistra **Є**, nebo měli oba řezači stejnou předlohu.

Portréty manželů se na medaili Wolfa Milicze vyznačují bezprostředností. Vavřinec působí vážně a vznešeně, tvář jeho ženy

je uvolněnější. Dokonalá charakteristika zobrazovaných osob řadí medaili k nejlepším jáchymovským portrétním kusům.

V opisu další medaile se Štěpánem Šlikem je letopočet 1537 (**obr. 22a, b**).¹⁸⁰ Silné tváře a krátké vousy připomínají výše uvedenou medaili z roku 1533. Každý obličej však má jiný tvar nosu (u novější medaile rovnější a výraznější). Štěpán se zjevem blíží spíš podobě svého bratra Vavřince (**obr. 14a**). Tělo v plášti se dvěma límcí, s několika mělkými záhyby, je natočeno dopředu. Šlikovo pravé rameno vybíhá do strany. Tento typ, zřetelně odlišující přísný profil hlavy od natočení těla dopředu, se objevuje u některých německých medailí, např. od Friedricha Hagenauera,¹⁸¹ a je dokladem vlivu předních děl německého medailérství na jáchymovské řezače želez.

Zajímavá a v jáchymovském portrétním medailérství téměř nefrekventovaná je zadní strana s jezdeckou podobiznou Štěpána Šlika. Kůň má renesanční postroj, jezdec je zobrazen v brnění, s levicí na uzdě, s kopím či praporcem v pravici. Tento reprezentativní motiv není v umění mincovním výjimečným jevem. Odtud zřejmě přešel přímo do ikonografie medailí.¹⁸² Geneze tohoto motivu, vycházejícího z mincí a pečeti, pokračuje jak v samostatné jezdecké podobizně, tak v jezdeckém portrétu zakomponovaném do renesančních triumfálních pochodů. Motiv oslavných pochodů, vyskytující se především v grafice, byl oblíben předními umělci zvláště za vlády Maxmiliána I. Ten tyto náměty, ovlivněné Itálií a oslavující jeho osobu, sám podporoval.¹⁸³

Revers medaile svědčí o autorově dobré znalosti motivů jezdce na koni z děl německého umění. Jeho jezdecká podobizna připomíná rovněž renesanční jezdecké pečeti¹⁸⁴ – ostatně výroba typářů a razidel pro medaile a mince byla podobná. O něco novější jsou již uvedené jezdecké podobizny Ferdinanda I. Habsburského na kremnických medailích rytce Kryštofa Füssla (rok narození není znám – † 1561). Na jáchymovské medaili jsou proporce koně a jezdce poněkud zkreslené. Zobrazení je velmi detailní, což má za následek, že na tak malé ploše jezdec vlastně ani nepůsobí příliš heroicky – je spíše pojat v duchu jakéhosi naivního realismu.

Medailér zřejmě v souhlasu s požadavkem objednavatele chtěl vzdát hold zakladateli bohatého horního města, považovanému pravděpodobně svého času za nekorunovaného vládce Jáchymova. To dalo asi podnět k užití motivu vyhrazeného jinak především panovníkům. Lze se ovšem také domnívat, že objednavatel, nejspíše někdo z rodiny Šliků, nejen nadiktoval pojetí, ale dodal i předlohy, a to nejspíše opět grafické.

Protože se medaile poněkud liší výtvarným pojetím i charakteristikou tváře Štěpána Šlika na aversu od děl Wolfa Milicze, mohla vzniknout rukou druhého, nadanějšího řezače, nazvěme jej B.

Bez letopočtu jsou další medaile s poprsím Štěpána Šlika (**obr. 15a, b; 16a, b**), s baretem na hlavě.¹⁸⁵ Při srovnání jeho podoby se dvěma výše popisovanými medailemi vydanými k jeho počtu pozorujeme určité rozdíly ve zpracování. Proporce poprsí působí souměrněji než na předchozích podobiznách Miliczovy proveniencí. Utváření reliéfu, zvláště v partii pláště, je plastičtější. Tyto nové prvky výtvarného pojetí spolu s aplikací baretu místo „tradičního“ klobouku jsou dokladem bohatství variant typu Šlikovy podobizny, vytvářených v Miliczově dílně.

Na zadní straně medaile je opět postava jezdce v brnění, s pravou rukou na uzdě, s kopím ve druhé ruce. Kůň má zdobený postroj. Revers je blízký zvláště jezdecké pečetí falckraběte Johanna ze Sponheimu¹⁸⁶ s bohatou renesanční architektonickou dekorací na pozadí. Zobrazení na medaili je však oproti pečetí (resp. pečetidlu) zjednodušeno. Ve srovnání s předchozí jezdeckou podobiznou je šlechtic realističtěji zachycen, kdežto kůň působí naopak méně přirozeným dojmem. Má stejně jako na první medaili (**obr. 22b**) svěšenou hlavu a pravou přední nohu nakročenu, podobně jako na většině jezdeckých podobizen této doby (včetně pečeti). Výjev je obohacen pruhem země pod kopyty koně, z níž vyrůstají vlevo a uprostřed jakési rostliny. Pozadí jsou u obou medailí neutrální. Tváře jezdců mají sice vousy, ale jinak si nejsou podobné, a portrét Štěpána Šlika, známý z jáchymovských medailí, připomínají jen vzdáleně. Vyobrazení je na malé ploše poněkud předimenzované.

Jezdecký portrét na jáchymovských medailích, ač zjednodušený, je o to zajímavější, že není věnován panovníkovi, ale šlechtici. Šlikové, patrně dobře informovaní o významu tohoto námětu, chtěli oběma medailemi oslatvit Štěpánovu osobnost – ne pouze připomenout jeho smrt. Poměrně velký počet různých utvářených medailí se Štěpánem Šlikem ze 30. let z dílny Wolfa Milicze jako by znamenal rozvinutí „kultu jáchymovské osobnosti“, který se zrodil již dříve, nicméně nyní dosáhl vrcholu. Obě medaile zřejmě nevznikly ve velkém časovém odstupu, zvláště vzhledem k velké podobnosti reversů. Jelikož letopočet na první je 1537, je možné, že i druhá byla vytvořena přibližně ve stejné době, tedy kolem r. 1537.

Nedatovaná je medaile na Jindřicha Šlika, Štěpánova mladšího bratra, jenž zemřel roku 1528 (**obr. 17a, b**).¹⁸⁷ Na aversu je poprsí, hlava z profilu vlevo, s krátkými vlasy a knírem, tělo mírně natočené dopředu. Krk je zdoben silným řetězem s přívěskem, ramena brokátovým límcem. Pozadí je neutrální, opis jednořádkový, německý, uvádí jméno a titul Jindřicha Šlika. Jeho podobizna vznikla nejspíše pod přímým vlivem medaile Hanse Schwarze z doby kolem r. 1520.¹⁸⁸ Bylo to v době augsburského sněmu, jehož se Šlikové také účastnili a na němž Hans Schwarz zhotovil přípravné kresby pro pozdější medaile. Georg Habich sice uvedl, že kresbu pro medaili vytvořil sám Albrecht Dürer,¹⁸⁹ ale podle novějších výzkumů jde o práci samotného Hanse Schwarze (**obr. 20**).¹⁹⁰ Kresebná předloha ke Schwarzově medaili (**obr. 19**) vznikla patrně skutečně asi v roce 1518, v souvislosti se sněmem v Augsburgu. Jindřichova tvář na jáchymovské medaili se liší od německé vyšším čelem a delšímnosem, které dodávají tváři přísnější výraz, a oděvem. Na Schwarzově medaili má Šlik kolem ramen kožešinový límec. Viktor Katz přiřazuje jáchymovskou medaili podle studia písma Wolfu Miliczovi. Faktem je, že jde o písmo menší, používané spíše ve 30. letech. Nicméně se domnívám, že toto není jediné kritérium pro určování medailí. Bylo by jistě přínosné moci doložit, že medaile byla ražena už ve 20. letech, a to nejspíše v souvislosti s Jindřichovým úmrtím (1528). Pak by ovšem bylo třeba řešit i otázku autora, neboť v té době ještě Wolf Milicz svou řezáckou praxi neprovozoval. O dílo Hieronyma Magdeburgera podle posouzení formálního rozboru i porovnání písma nejde.

Pak by se muselo jednat o medailéra, který mincovně mohl dodat výjimečně jediné razidlo a kterého neznáme jménem.

Revers medaile se dvěma aliančními znaky zdobenými helmy, postavenými proti sobě, šlikovským a hrabat z Hohenlohe, má jednořádkový německý opis se jménem Šlikovy manželky Hypolity z Hohenlohe. Medaile značné umělecké hodnoty vznikla buď přímo podle díla předního německého medailéra, anebo – vzhledem k jistým odlišnostem, zvláště v oděvu – podle grafického listu, zachycujícího Jindřichův portrét. Byla pravděpodobně vytvořena na objednávku vdovy po Jindřichovi ve 30. letech 16. století, možná k desátému výročí jeho úmrtí.

Vzhledem k aliančnímu znaku by se mohlo zdát, že jde o svatební medaili (datum sňatku Jindřicha a Hypolity bohužel není známo). Svatební medaile však zpravidla zobrazovaly oba manžele, a to buď na jedné medaili (pokud byli ženich s nevěstou na aversu, pak revers představoval jejich spojené rodové znaky), nebo na dvou, popř. avers obsahoval text a revers alianční znaky. O případné existenci druhé medaile, s podobiznou Hypolity z Hohenlohe, se však nic neví. Kromě toho, i když nemáme doklady o datu jejich svatby, můžeme se dohadovat, že šlo patrně o raná dvacátá léta. V té době se ale v Jáchymově medaile ještě nerazily. Hypotéza, že by Jindřichova medaile mohla být svatební, by vyvolala další otázky, např. po autorství, po místu vzniku razidla a po mincovně, v které byla ražba realizována. Protože k tomu nemáme – alespoň prozatím – prameny, zařazují medaili tradičně k dílům Wolfa Milicze.

Avers medaile na Jindřicha Šlika byl spojen i s druhým reversem – dvojportrétem Vavřince a Kateřiny Šlikových (**obr. 18a, b**).¹⁹¹ Ten však nedosahuje po stránce výtvarné ani úrovně aversu, ani podobizen obou manželů na medaili s letopočty 1534 a 1533, a proto je patrně dílem řezače A.

Podstatně později byla ražena medaile se Štěpánem Šlikem, vzniklá v Miliczově dílně (**obr. 23a, b**).¹⁹² Zajímavé je, že na jednom ze dvou exemplářů uložených v Národním muzeu v Praze je dosti zřetelný letopočet 1550. Medaile se po formální stránce od předchozích liší. Vzhledem k pozdnímu letopočtu by mohlo jít o poslední, nikterak reprezentativní dílo se Štěpánem Šlikem z Miliczovy dílny. Výtvarné ztvárnění se blíží charakteru práce dílenské (zřejmě řezač C), odlišné od prací řezačů A i B větší lineárností a plošností. Předlohou pro medaili mohl být avers od Wolfa Milicze (kat. č. 28, 29, 30, 31). Tato medailka by si patrně zasloužila být zařazena až mezi práce z doby, kdy dílnu vedl Nickel Milicz.

Portrétní medaile vzniklé v dílně Wolfa Milicze se vyznačují nejen bohatstvím námětů, ale i kvalitou uměleckého zpracování. Jelikož Miliczova dílna produkovala značné množství medailí biblických i portrétních, nelze předpokládat, že by jejich jediným autorem byl Wolf Milicz. Existenci řezačů – pravděpodobně tří – dosvědčují právě rozdíly mezi jednotlivými ražbami, vycházíme-li z předpokladu, že tito řezači byli obdařeni menší dávkou talentu než Wolf Milicz. Medaile, jež jsou patrně dílem mistra, jsou dokladem nejen napodobitelských schopností, ale i tvůrčího nadání. Některé portréty, zhotovené s největší pravděpodobností podle maleb nebo dokonce podle živých modelů, jsou přirozené ve výrazu i v tvarech a objemech.

Nickel Milicz navázal na činnost svého otce a v polovině 40. let začal jako jeho nástupce ve funkci mistra dílny pracovat pro jáchymovskou mincovnu.¹⁹³ Jeho působení jako řezače želez a zlatníka se rozšířilo i na oblast správní a výchovnou: v letech 1544, 1546, 1547 a 1561 byl členem jáchymovské městské rady a v letech 1563 a 1564 „školním pánem“.¹⁹⁴

Miliczové patřili k předním jáchymovským rodinám,¹⁹⁵ což dokazuje i zpráva, že r. 1559 věnoval Nickel tamnímu městskému kostelu obraz Zmrtvýchvstání Krista.¹⁹⁶ Tyto údaje dokládají, jaký status měli někteří krušnohorští řezači želez a jak významného postavení mohli ve výjimečných případech dosáhnout i v tomto kraji. Nickel roku 1568 dodal dokonce pražské mincovně 18 kusů „želez“ a i později jí zasílal některá svá razidla.

Mezi medaillemi Nickela a jeho dílny bychom těžko hledali medaili s podobiznou Štěpána Šlika nebo některého ze Štěpánových bratrů. Snad jediná s výjimkou medailky o průměru 20 mm, dalo by se říci „lidové“, s dosti zřetelným letopočtem 1550 na jednom exempláři z Národního muzea v Praze (viz kat. č. 41, 42). Důvod je v tom, že Šlikové po trvajících neshodách s panovníkem a po provedení některých změn v jáchymovském horním právu (1541) byli nejprve uvězněni a pak zcela vyřazeni z vedení mincovny (1545). Hlavními objednateli medailí se stali vedle českého krále jeho přední úředníci.

Medailka s letopočtem 1550 vyjadřuje jakési doznívání šlikovského fenoménu a mohla být vytvořena jako upomínkový předmět pro obyvatelstvo Krušnohoří, zejména Jáchymova. Opis v němčině (Splácím lásku věrností) byl Štěpánovou devízou. Toto heslo se ostatně objevilo už na medaili z roku 1533 z Miliczovy dílny. Snad to je i narážka na Ludvíka Jagellonského, jehož „lásku“, tedy to, že nebránil Šlikům razit tolary v jejich mincovně, „splatil“ Štěpán vojenskou pomocí Ludvíkovi v bitvě u Moháče, kde oba zahynuli. Jako by šlo o „věrnost až za hrob“.

Je ovšem také problematické stanovit, zda medailka byla skutečně ražena v jáchymovské mincovně (po všech peripeitiích, kterými mincovna prošla), nebo v nějaké dílně – nejspíše Nickela Milicze –, vlastníci ražební stroje, třeba už i vyšlé z provozu mincovny, ale zde dále používané, anebo v jiné krušnohorské, což by znamenalo v saské mincovně.

Zachariáš Kempf, činný v 70. a 80. letech, byl posledním známým řezačem z medailérské rodiny Miliczů. Členem rodiny se stal, když si r. 1561 vzal jednu z dcer Nickela Milicze.¹⁹⁷ Většina jeho prací, které obvykle nedosahovaly uměleckých kvalit jeho předchůdců, byla sice věnována portrétům, ale nikoliv už šlikovským.

Tím se uzavřelo první, počáteční období medailérské tvorby v Čechách a také nejslavnější období šlikovského rodu, kdy byly raženy medaile k počtě jeho příslušníků.

Shrneme-li umělecký vývoj jáchymovských portrétních medailí 16. století, a to nejen šlikovských, docházíme k závěru, že vliv jednoho z nejvýznamnějších německých medailérů, považovaného za zakladatele německého medailérství, Hanse Schwarze, byl vlastně poměrně malý. Snad se umělcům v českém Krušnohoří zdálo napodobení robustní formy Schwarzových portrétů technikou řezání razidel obtížné. Naopak na ně

již od počátku tvorby v Jáchymově, před r. 1530, zapůsobilo dílo Hanse Dauchera z 20. let 16. století. Za Daucherem následovali i další medailéři, augsburští a norimberští, kteří byli z hlediska výtvarného (nejen ikonografického) pro „jáchymovské“ mistry zdrojem poučení. Umělecké zpracování Christopa Weiditze, Friedricha Hagenauera i Matthese Gebela bylo ve srovnání s Hansem Schwarzem většinou jemnější, v měřítku drobnější a v detailu propracovanější. Někteří jáchymovští medailéři však navíc obohacovali svá díla i vlastními prvky.

Po formální stránce je možno portrétní medaile první poloviny 16. století, vzniklé v Jáchymově, rozdělit do tří skupin. Do první patří práce čistě napodobitelské, kterých je však minimum, druhá, nejpočetnější skupina, obsahuje díla ovlivněná německým medailérstvím a v třetí skupině jsou medaile, které mají vedle vlivů cizích i své výrazné znaky, dané invencí autora – to je většina portrétních prací Concze Welcze.

Medaile, na něž působila raná renesance určitou idealizací a vznešenou jednoduchostí (Hans Daucher) se v jáchymovské tvorbě mísí s medaillemi projevujícími větší míru reality, detailnější zpracování a zdobnost. Na přelomu 40. a 50. let vývoj několika reprezentativními kusy vrcholí. Některé medaile, např. na panovníky Ferdinanda I. a Karla V., nesou ve své dokonalosti a honosnosti už i rysy nového výtvarného stylu, manýrismu.

8. Význam počátků medailérství pro výtvarné umění v Čechách 16. století

Renesanční medailérská tvorba, která se začala rozvíjet v Čechách od přelomu 20. a 30. let 16. století, dosáhla ještě během první poloviny století značného rozkvětu, nejen co do počtu vytvořených prací, ale v mnoha případech i co do umělecké úrovně. V jáchymovské mincovně, tehdy nejvýznamnější v Českém království, našli uplatnění umělci zhotovující razidla pro medaile s biblickými scénami, portréty nebo emblémy, a vytvořili tak jediné centrum medailérství na českém teritoriu před polovinou 16. století.

Jáchymovské (a tedy krušnohorské) medaile, biblické i portrétní, představují specifickou skupinu v dějinách středoevropského medailérství, již lze snad srovnat jedině s medaillemi kremnickými. Již technika jejich výroby byla dosti ojedinělá. U techniky rytí razidel, jež vyžaduje – stejně jako tvorba medailí litých – výtvarné schopnosti, je nutno více rozlišovat mezi díly mistrů a pomocníků. Pomocníci pracovali často podle mistrových předloh a byli to jen více či méně zruční napodobitelé.

Portrétní medaile byly plodem renesančního myšlení, touhy po oslavě a tím i „nesmrtnosti“, a to nejen korunovaných hlav. Pro jejich vznik byl nutný vnější podnět, který měl s prostředím krušnohorských horníků a jiných zaměstnanců dolů málo společného, avšak jehož využili původní páni Jáchymova, aby se mohli mezi obyvatelstvem propagovat (stejně jako panovník) formou medailérských děl. Autory portrétních medailí byli zpravidla sami mistři, kteří byli vázáni na objednavatele, jenž požadoval co nejlépe provedenou práci. Na portrétních medailích lze nejspíše sledovat počáteční fázi vývoje českého medailérství a poznat tak jejich význam pro umění první poloviny 16. století v Čechách.

Jáchymovské portrétní medaile ukazují vesměs zřetelnou

snahu co nejdokonaleji zobrazit portrétovanou osobu, vystihnout její charakteristické fyziognomické rysy a přiblížit se co nejvíce předloze, respektive vlastním představám o určitých motivech. Jsou i výjimečné případy, kdy úroveň uměleckého pojetí a zpracování předčila předlohu.

I když ve srovnání s vývojem medailérství v německých zemích nepřináší jáchymovská medailérská tvorba z hlediska výtvarného – snad jedině s výjimkou prací Concze Welcze – nic podstatně nového, měla přesto velký význam i na německém území, kde přispěla k značnému šíření medailérského umění, umožňujíc seznámení s díly slavných autorů litých medailí prostřednictvím medailí ražených.

Tato její zásluha byla obohacena v českém kontextu o úlohu nositele renesančního portrétního umění v první polovině 16. století, přičemž se rozvíjel realistický přístup medailérů k tématu. Renesanční portrétní tvorba je u nás dokumentována v té době pouze ojedinělými díly, jejichž autory byli zejména dvorští umělci, ovlivnění malbou saskou, zvláště cranachovskou, a severoitalskou, ale to převážně až po roce 1550.¹⁹⁸

Portrétní umění, jehož gotické kořeny sahají v našem prostředí do 14. století, do dvorského okruhu, se ve století šestnáctém rozšířilo i na šlechtické rody a od druhé poloviny tohoto století také na měšťanské kruhy. Připomeňme např. portrétní kamenné medailony z roku 1495 zobrazující Ladislava z Boskovic a jeho ženu na zámku v Moravské Třebové, jako ranou ozvěnu renesančního slohu v našich zemích, prožívajících tehdy velký rozkvět pozdně gotického umění. Po dalších příznivých nábězích na přelomu 15. a 16. století, souvisejících především s činností královské pražské hutě a průkopníka nového slohu v Čechách, Mistra Litoměřického oltáře, autora nejstarší malované české podobizny z r. 1506, již renesančně pojaté,¹⁹⁹ se po roce 1520 dostalo renesanční výtvarné umění, zvláště malba, na nižší úroveň. Vznik děl větších uměleckých kvalit se soustřeďoval na královský dvůr a nejvyšší šlechtu. V tomto prostředí se stalo módou zakládání portrétních galerií. Také Šlikové si pospíšili s vytvořením vlastní rodové galerie – její počátky sahají k roku 1516.²⁰⁰

Zatímco v sousedních německých oblastech se nový výtvarný směr stal do značné míry záležitostí měšťanstva podporujícího zejména portrétní malbu, ocitlo se měšťanstvo v Čechách v prvních desetiletích 16. století poněkud stranou. Podle Jaroslava Pešiny to bylo dáno nejen nedostatkem malířů, ale i nezájmem veřejnosti a jejím konzervativismem, vyrůstajícím zčásti ze samotné podstaty českého měšťanstva, jednak z utrakvistického prostředí.²⁰¹ V českém měšťanském prostředí se vyskytuje větší množství malířů až od 2. poloviny 16. století. Měšťané si – na rozdíl od šlechty – objednávali spíše epitafy a votivní obrazy do kostelů, pojaté jako skupinové portréty spojené s náboženskou tematikou. To ostatně, jak již bylo uvedeno, odpovídalo jejich smýšlení a víře.²⁰²

S přihlédnutím k této situaci vystupuje o to více význam jáchymovských portrétních medailí první poloviny 16. století, které byly určeny jak pro panovníka a šlechtu, tak pro nižší vrstvy obyvatelstva. Ačkoliv je nutno brát v úvahu jistou teritoriální omezenost jejich působení na oblast severozápadních Čech a pravděpodobně i Prahy, byl jejich charakter uměleckého předmětu, daný výtvarným zpracováním, nesporný. Portrét-

ní medailérství, toto nové umělecké odvětví, učinilo z Jáchymova jedno z prvních center renesančního umění v Čechách.

I když medailéřská tvorba v Jáchymově pokračovala i ve druhé polovině 16. století, její umělecká kvalita již většinou nedosahovala úrovně předchozího období. Jáchymovské medailérství vrcholilo před polovinou století. Úpadek těžby stříbra, a tím i úpadek města, zejména po šmalkaldské válce (1547), znamenal také postupný konec tohoto uměleckého řemesla. Medailéřská tvorba v Čechách na jáchymovskou produkci z doby kolem poloviny 16. století navazovala, avšak v nových podmínkách změnila nejen centrum, ale též slohové zaměření.

Důležitým střediskem manýristického umění ve střední Evropě, kde byli přijímáni významní umělci, zejména cizího původu, se stal v posledních dvou desetiletích 16. století dvůr císaře Rudolfa II. (v Čechách vládl v letech 1576–1611) na Pražském hradě. Zde působili i slavní němečtí a italské medailéři: Mathes Gebel († 1574), Joachim Deschler († 1571), Jacopo da Trezzo (kol. 1514–1581), Paulus van Vianen (kol. 1570–1613) a především Antonio Abondio (1538–1591), jeden z nejslavnějších představitelů manýristického medailérství v Záalpi. Tito tvůrci byli vážení dvorní umělci, zhotovující lité medaile podle voskových modelů, jež vyhovovaly jemnému a preciznímu manýristickému slohu.

Již po roce 1560 však vytvářel svá vrcholná díla Severin Brachmann, činný v Praze i ve Vídni, a zachycující na svých medailích zvláště portréty pražských měšťanů a nižší šlechty ve velkoryse pojaté sumární formě. Jeho práce jsou v dějinách českého medailérství 16. století zaměřením na tyto společenské vrstvy i výtvarným zpracováním výjimečné.²⁰³

Medaile Itala Antonia Abondia, jenž byl dvorním medailérem Maxmiliána II. (od r. 1566) a Rudolfa II. (od r. 1580 dlel v Praze na císařův příkaz), jsou ryze manýristické. Mívají mnohdy oválný tvar, jsou bohatě zdobené, detailní v provedení, a především jsou dokonale zpracované a cizelované. To ještě podtrhuje jejich jemnost a artistní charakter.²⁰⁴ Jsou to medaile dvorské, určené pro úzký kruh vznešené společnosti.

Druhá polovina 16. století znamenala ve vývoji medailérství v Čechách novou fázi, odlišnou od předchozí z hlediska sociálního, technického i uměleckého. Přinesla zcela jinou situaci, než jaká odpovídala vývoji medailérství v Jáchymově.

9. Poznámky

¹ SUHLE 1950, s. 14.

² Tamtéž.

³ HABICH 1929–1934, I/1, s. 33, č. 180.

⁴ KOŘAN 1967; MAJER 1968.

⁵ JANÁČEK 1968, s. 111 ad.

⁶ Této tzv. první české svatováclavské medaili se věnuje podrobně ve svém článku CASTELIN 1947.

⁷ Zařazuje ji tak K. Castelin na základě rozboru stříbrných ražeb králů Vladislava a Ludvíka Jagellonského (CASTELIN 1947, s. 14).

⁸ Stejně vyobrazení sv. Václava se poprvé objevuje na ražbě typu tlustého groše, vydané pravděpodobně u příležitosti korunovace mladého Ludvíka Jagellonského roku 1509. Srv. CASTELIN 1947, s. 13.

⁹ Ani předchozí ražba typu tlustého groše (viz pozn. 8) nebyla patrně určena k peněžní směně. K tlustým grošům, tradičně považovaným za ražby k mimořádným událostem, viz NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1973b, s. 1. Odlišné stanovisko vyslovila HÁSKOVÁ 1969, s. 31 ad. Naposledy se problematikou zabýval a shrnul ji NEMEŠKAL 1997, s. 39–41.

¹⁰ Hlavní fakta o činnosti Hanuše z Řásné shrnul LEMINGER 1912, s. 369 ad.

¹¹ HÁSKOVÁ 1971, s. 15.

¹² CIBULKA 1930, s. 172.

¹³ Žeton – ražba podobná minci, vydávaná k rozličným účelům. Žetony jsou raženy zpravidla z mědi nebo mosazi.

¹⁴ KATZ 1935b, s. 2, kde uvedeny i další ražené žetony.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž, s. 4.

¹⁷ NOHEJLOVÁ 1929b, s. 82 ad.

¹⁸ KATZ 1933, s. 71.

¹⁹ HALAČKA 1987, s. 29–30.

²⁰ Joachim (Jáchym) Deschler byl původně činný v Norimberku. Po r. 1543 se patrně zdržoval v Praze. Od konce padesátých let byl zaměstnán na vídeňském dvoře. Na jeho medailích se objevuje prvek měšťanský i dvorský, jímž předznamenává medailéřské pojetí portrétu pozdního 16. století.

²¹ KATZ 1930b, s. 114 a 116.

²² Byly to odlitky medailí na Ferdinanda I. z r. 1545, líc medaile s Maxmiliánem II. z r. 1548 a líc medaile na Vratislava z Pernštejna z r. 1549. Viz KATZ 1930b, s. 114.

²³ NEMEŠKAL 1969, s. 31.

²⁴ Tamtéž, s. 17.

²⁵ KATZ 1935a, s. 68.

²⁶ K historii rodu Šliků viz SEDLÁČEK 1906; VINAŘ 1998. K šlikovským listinným padělkům viz DVOŘÁK 1901; PENNRICH 1901; ZECHEL 1939; NEMEŠKAL 1963.

²⁷ O vzniku a počátcích Jáchymova viz KETTNER 1955b; LORENZ 1925; NEMEŠKAL 1964, kde uvedena i starší literatura; NEMEŠKAL 1997.

²⁸ NEMEŠKAL 1964, s. 34.

²⁹ Tamtéž, s. 32 ad.

³⁰ Tamtéž, s. 42 ad.

³¹ O zámku Freudenstein viz blíže HUS 1982.

³² NEMEŠKAL 1997, s. 47.

³³ NEMEŠKAL 1967, s. 178 ad.; NEMEŠKAL 1997, s. 49.

³⁴ NEMEŠKAL 1967, s. 178.

³⁵ Na počátku 20. let 16. století měl Jáchymov více než 9 000 obyvatel a roku 1533, v době vrcholící slávy, tu stálo 1 200 domů a žilo 18 000 obyvatel. Viz KOŘAN 1967, s. 4; MAUR 1998, s. 94.

³⁶ KATZ 1932a, s. 16.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ OBERMAJER 1977, s. 70.

⁴⁰ KATZ 1932a, s. 12.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Srv. HUSA 1957, s. 23.

⁴³ NEMEŠKAL 1964, s. 88–89.

⁴⁴ Tamtéž, s. 90–91.

- ⁴⁵ Tamtéž, s. 94.
- ⁴⁶ Tamtéž, s. 119.
- ⁴⁷ Tamtéž, s. 123 ad.
- ⁴⁸ KATZ 1932a, s. 29.
- ⁴⁹ Tamtéž, s. 24.
- ⁵⁰ Tamtéž, s. 25. Autor uvádí, že medaile signovali méně významní zlatníci. To není tak zcela pravda, jak dokládají např. medaile Concze Welcze.
- ⁵¹ Tamtéž, s. 16.
- ⁵² NEMEŠKAL 1964, s. 51, naznačil, že snad nemuselo jít vždy právě o mincmistrovské značky, ale o značky s jiným významem. Nakonec se ale přiklonil k názoru, že se o mincmistrovské značky jedná.
- ⁵³ KATZ 1932a, s. 117. Jen výjimečně bývala pomocníková práce kvalitnější než mistrova.
- ⁵⁴ Tamtéž, s. 13.
- ⁵⁵ GROTEMEYER 1957, s. 23.
- ⁵⁶ O saském vlivu na českou malbu deskovou po r. 1526 viz PEŠINA 1985, s. 383; VACKOVÁ 1989, s. 93.
- ⁵⁷ Dne 24.4.1547 byl v bitvě u Mühlberka poražen vojskem Karla V. a Ferdinanda I. a zajat. Svobodu získal až r. 1552.
- ⁵⁸ O Štěpánu Šlikovi viz mj. MILTNER – NEUMANN 1852, s. 514–516. Dále VINAŘ 1998, s. 132–137.
- ⁵⁹ KETTNER 1955b, s. 345.
- ⁶⁰ NEMEŠKAL 1964, s. 88.
- ⁶¹ JANÁČEK 1968, s. 106.
- ⁶² NEMEŠKAL 1964, s. 94.
- ⁶³ KETTNER 1955b, s. 345.
- ⁶⁴ NEMEŠKAL 1964, s. 130.
- ⁶⁵ LORENZ 1925, s. 13.
- ⁶⁶ MILTNER – NEUMANN 1852, s. 516, tab. L/421.
- ⁶⁷ Tamtéž, tab. LI/430.
- ⁶⁸ O bratřech Štěpána Šlika, Vavřinci, Jeronýmovi a Jindřichovi viz zejména: SEDLÁČEK 1906; MILTNER – NEUMANN 1852, s. 516 ad. a 519 ad.; VINAŘ 1998, s. 138–140.
- ⁶⁹ MILTNER – NEUMANN 1852, s. 65–72.
- ⁷⁰ LORENZ 1925, s. 64; O Floriánu Griespekovi viz MILTNER – NEUMANN 1852, s. 83–100; RYBIČKA 1870, s. 144 (heslo Braun Samuel).
- ⁷¹ MILTNER – NEUMANN 1852, s. 491–492.
- ⁷² KATZ 1931b, s. 245–247.
- ⁷³ LORENZ 1925, s. 64.
- ⁷⁴ O morových tolarech zejména: KATZ 1932a, s. 39–42, kde uvedena i další literatura.
- ⁷⁵ Tamtéž, s. 17 a 40.
- ⁷⁶ BURIAN 1972, s. 71; KATZ 1930a, s. 44–46; KATZ 1932a, s. 17; OBERMAJER 1977, s. 70–74.
- ⁷⁷ O jáchymovských biblických medailích viz KATZ 1932a, s. 12–16.
- ⁷⁸ O předlohách k biblickým medailím píše KATZ 1932a, s. 32 a 34. V této souvislosti je příznačné, že některé kremnické medaile výrazně připomínají medaile krušnohorské.
- ⁷⁹ Tamtéž, s. 160.
- ⁸⁰ K tomu viz BUKOLSKÁ 1985, s. 86 a 88.
- ⁸¹ Srv. SUHLE 1950, s. 31. Vliv portrétní malby byl patrný zejména v díle Christopa Weiditze (srv. BÖRNER 1978, s. 7 ad.).
- ⁸² Srv. BUCHNER 1953, s. 16–17.
- ⁸³ Srv. tamtéž, s. 19.
- ⁸⁴ ŠTECH 1924, s. II–III; BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ 1992, s. 34.
- ⁸⁵ BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ 1992, s. 33–40.
- ⁸⁶ Šlikovský znak na medailích byl čtyřpolý, v prvním a čtvrtém poli byl lev držící někdy kostel, ve druhém a třetím klín směrem nahoru postavený a v každém ze tří takto vzniklých polí kroužek. Prsní štítek měl uprostřed sloup na podstavci, s korunou, držení dvěma lvy. Někdy byl znak jednoduchý.
- ⁸⁷ Obr. viz HABICH 1929–1934, I/2, s. LVIII.
- ⁸⁸ Říšský orel byl užíván od 12. století na městských a jiných císařských ražbách (viz SCHRÖTTER 1970, s. 7–9). Od počátku 15. století se rozlišovalo mezi orlem dvouhlavým (císařským) a jednohlavým (orlicí), srv. PETRÁŇ 1970, s. 12.
- ⁸⁹ Viz BRUCK 1961, s. 3–5; BRUCK 1963, s. 27–29.
- ⁹⁰ Srv. KROPÁČEK 1972, s. 272 ad.
- ⁹¹ DOROTHEUM 2000, č. 1315; NEMEŠKAL 1964, s. 18.
- ⁹² NEMEŠKAL 1964, s. 61–63.
- ⁹³ Tito Šlikové měli ještě další sourozence, z nichž čtyři (Kašpar, Matouš, Jan a Volf) zemřeli v roce 1521 (VINAŘ 1998, s. 172). Společný rok úmrtí čtyř bratří je dosti záhadný a mohl by snad poukazovat na smrt způsobenou morovou epidemií.
- ⁹⁴ Srv. HABICH 1929–1934, II/1, s. 270 ad., kde uvedena i příslušná literatura.
- ⁹⁵ BAMBERG 1934, s. 6 ad.
- ⁹⁶ Tamtéž, s. 4.
- ⁹⁷ KATZ 1932a, s. 52 ad. Na s. 51 uvedena další literatura zabývající se H. Magdeburgerem.
- ⁹⁸ THIEME – BECKER XXIII, s. 553 (heslo Magdeburg /Magdeburger, Maidburger/, Hieronymus).
- ⁹⁹ HABICH 1929–1934, II/1, s. 270; KATZ 1932, s. 52–53.
- ¹⁰⁰ SPONSEL 1927, s. 142.
- ¹⁰¹ Cituje např. HABICH 1929–1934, II/1, s. 270.
- ¹⁰² Tamtéž.
- ¹⁰³ HABICH 1925–1926, s. 36.
- ¹⁰⁴ Tamtéž, s. 35.
- ¹⁰⁵ KATZ 1934, s. 77.
- ¹⁰⁶ Tamtéž. Tato zpráva přispívá k přesvědčení, že před rokem 1538 Magdeburger nemohl žít ve Freibergu.
- ¹⁰⁷ HABICH 1929–1934, II/1, s. 270.
- ¹⁰⁸ KATZ 1934, s. 77.
- ¹⁰⁹ BAMBERG 1934, s. 4.
- ¹¹⁰ Tamtéž, s. 6.
- ¹¹¹ Tamtéž, s. 7.
- ¹¹² KATZ 1934, s. 76–77.
- ¹¹³ KATZ 1932a, s. 70, č. 75, tab. X/1.
- ¹¹⁴ KATZ 1934, s. 77.
- ¹¹⁵ Viz č. kat. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.
- ¹¹⁶ Nový rok tehdy nezačínal vždy 1. lednem. Existovalo několik tzv. epoch, z nichž v Čechách byla nejčastější kromě epochy začínající 1. ledna epocha začínající už 25. prosince předchozího roku (viz ZÁKLADY PVH 1974, s. 96 ad.). Uplatnila se ale např. i epocha, která začínala 1.

- září předchozího roku. Jestliže panoval názor, že Šlik žil až do konce roku 1526 (jeho smrt v bitvě nebyla nikdy fakticky prokázána), pak mohl být po 1. září 1526 uváděn jako čtyřicetiletý, neboť v takovém případě obsáhl jeho život 40 epoch letopočtu. Srv. FRIEDRICH 1997, s. 76–82.
- 117 BUKOLSKÁ 1985, s. 86, obr. 23; BUKOLSKÁ 1968, s. 68. Poprsí v kopii z 19. století se nachází v zámku Sychrov, inv. čís. 326.
- 118 LORENZ 1925, s. 227, vychází z MILTNER – NEUMANN 1852, s. 516.
- 119 NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 48 ad., č. 39.
- 120 Tamtéž, s. 49, č. 41.
- 121 Kat. č. 11, 12.
- 122 KATZ 1932b, s. 72, č. 80.
- 123 HOLLSTEIN 1954, s. 133 (3. poprsí na horním listu).
- 124 Tamtéž: 3. znak v kruhu na dolním listu. Za pomoc při bohužel neúspěšné identifikaci všech tří znaků děkuji PhDr. Milanu Bubnovi.
- 125 Početní peníze byly mincím velmi podobné předměty, určené za početní pomůcku.
- 126 DONEBAUER, s. 486; LORENZ 1925, s. 125, 217, 229, uvádí, že David Enderlein zemřel roku 1631. Je to jediný David Enderlein, o němž se Lorenz ve své knize, vycházející z písemných pramenů, zmiňuje.
- 127 O Fialově domněnce píše HABICH 1929–1934, II/1, s. 275, aniž by uvedl zdroj, z něhož tuto informaci čerpá. David Engelhardt byl činný až na přelomu 16. a 17. století (1593–1596 a 1601–1612), viz KATALOG 1906, sv. 4, s. 1231.
- 128 KATALOG 1906, s. 1377 ad.; FIALA 1924b, s. 237.
- 129 KATZ 1932a, s. 104.
- 130 Tamtéž, s. 105.
- 131 NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1969, s. 131.
- 132 Viz KATZ 1932a, např. tab. XXIV/1, 2, av., XXIV/4, av.
- 133 Tamtéž, tab. XXIII/7, rv.
- 134 Tamtéž, s. 105.
- 135 Kat. č. 13, 14.
- 136 Kat. č. 15, 16, 17. Slonovinový reliéf publikovala STARÁ 1989. Za upozornění děkuji Dr. L. Sršňovi z oddělení starších českých dějin Národního muzea v Praze.
- 137 Kat. č. 24, 25, 26, 27.
- 138 Kat. č. 18, 19.
- 139 FIALA 1924b, s. 237.
- 140 Dopis otisknut v: KATZ 1932a, s. 241ad., pozn. 2.
- 141 Slavkov (nynější Horní Slavkov), dříve Schlackenwald, byl královským horním městem na Loketsku.
- 142 Ferdinandův dopis otištěn v: KATZ 1932b, s. 241. Dietrich dostal ke zpracování jednadvacet tolarů, což bylo 609 g mincovního stříbra. Podle instrukcí z 15. 2. 1528 mělo být z erfurtské marky (která se rovnala marce kolínské) raženo 8 tolarů po 29 g, což je pro 1 marku 232 g mincovního stříbra. Z toho vyvozuje Friedrich Kenner, že 21 tolar, který Dietrich dostal, tedy 609 g stříbra, bylo použito k výrobě dvou medailí, z nichž každá měla hodnotu erfurtské marky. Dvě medaile obsahovaly dohromady 464 gramy (dvakrát 232). Ze zbytku 145 g se vyrobilo pět tolarů. Kenner soudil, že byly raženy dvě medaile stejné váhy. Z nich je však známá pouze jedna medaile celá a avers druhé. Obě mají letopočet 1549.
- 143 Zpráva otištěna v: KATZ 1932a, s. 294, pozn. 5.
- 144 BAMBERG 1934, s. 4.
- 145 KATZ 1934, s. 75.
- 146 KATZ 1932a, s. 46, č. 17a, tab. III/5.
- 147 KATZ 1934, s. 76.
- 148 KATZ 1932a, s. 52 a 243.
- 149 KATZ 1927, s. 62ad.; KATZ 1932b, s. 56ad. a 244. Některé prvky jsou však typické i pro písmo H. Magdeburgera a dělicí znaménka pro Wolfa Milicze.
- 150 Kat. č. 20. Rv. srv. ARMAND I, s. 176, č. 58 a HERAEUS XXXIII, Taf. 3.
- 151 LORENZ 1925, s. 212, 215 uvádí, že medailon zhotovil Jörg z Bamberku. Viz též: SCHMIDT 1913, s. 36–37, kde i vyobrazení celého západního portálu. Medailon velmi připomíná úmrtní medaile se Štěpánem Šlikem.
- 152 KATZ 1929, s. 108. Katz vychází ze zjištění G. Habicha, že Concz Welcz byl patrně autorem signovaného zimostřázcového modelu z r. 1527 s poprsím kurfiřta Jiřího Saského. Viz HABICH 1929–1934, I/1, s. 108 ad., č. 757, tab. XCIII/8.
- 153 KATZ 1927, s. 71.
- 154 KATZ 1932a, s. 116. Katz navazuje na Habichův závěr, že tolarý kurfiřta Jiřího z r. 1527 a nesignovaný zimostřázcový model jsou analogické, a že model tudíž vznikl kolem r. 1527. Viz HABICH 1929–1934, I/1, s. 109, č. 757.
- 155 KATZ 1932a, s. 114, uvádí alespoň zprávu z jáchymovského radního protokolu čís. 1538 z 1. 3. 1547 a na téže straně v pozn. 2 cituje výřezek ze svatebního kázání Johanna Mathesia, se zmínkou o slavném umělci Cuntzi Welsovi (Conczy Welczovi).
- 156 BRAUN 1917, s. 422–429; BRAUN 1920–1921, s. 212–216; BRAUN 1921–1922, s. 128–133.
- 157 Perokresba se nachází ve sbírkách vídeňské Albertiny. Viz KATZ 1932a, obr. XXVI.
- 158 BRAUN 1917, s. 424.
- 159 Tamtéž, s. 422–424.
- 160 Tamtéž, s. 425. Zvláště dřevořezy Hanse Springinkleea.
- 161 HABICH 1929–1934, I/1, s. 109.
- 162 LORENZ 1925, s. 12.
- 163 KATZ 1932a, s. 114.
- 164 Slovo handstein (dříve handštán, z německého Handstein, lat. lapides manuales) znamená v původním významu kus drahého kovu velikosti lidské ruky. Handsteiny byly v Jáchymově velmi oblíbeny a jejich výroba nebyla pravděpodobně nijak výjimečná. Viz KATZ 1932a, s. 11.
- 165 Tamtéž, s. 114, obr. XXXVIII.
- 166 BRAUN 1921–1922, s. 129.
- 167 BRAUN 1920–1921, s. 215. Podle Brauna (tamtéž, s. 130) bylo pečtidlo v pražském Uměleckoprůmyslovém muzeu. KATZ 1932a, s. 115, pozn. 5, zjistil, že se mezitím ztratilo. Nalezl však alespoň dva exempláře jeho otisku v Archivu Národního muzea.
- 168 KATZ 1932a, s. 132, č. 240.
- 169 FIALA 1924a, s. 74.
- 170 KATZ 1932a, s. 114.

- 171 Kat. č. 22, 23.
 172 VINAŘ 1998, s. 139 ad.
 173 BUKOLSKÁ 1968, s. 69.
 174 KATZ 1932a, s. 144.
 175 KATZ 1926, s. 94.
 176 KATZ 1932a, s. 144.
 177 Tamtéž.
 178 Kat. č. 36, 37, 38.
 179 Kat. č. 24, 25, 26, 27.
 180 Kat. č. 39, 40.
 181 Srv. některé medaile Friedricha Hagenauera v: HABICH 1929–1934, I/1, např. tab. LIX/5, LX/5, LXI/5, LXII/4, LXIV/7, LXVI/8.
 182 Velmi známá je např. medaile od Hanse Dauchera s jezdeckým portrétem Maxmiliána I. (srv. vyobrazení v: HABICH 1929–1934, I/1, tab. X/6).
 183 Srv. KROPÁČEK 1972, s. 272 ad.
 184 Vyobr. viz HABICH 1929–1934, I/2, s. LII, obr. 56 a 57, z krušňohorských ražených medailí viz také KATZ 1932a, tab. VIII/6 – Maxmilián I. z r. 1531.
 185 Kat. č. 28, 29, 30, 31.
 186 Vyobr. viz HABICH 1929–1934, I/2, s. LII, obr. 57.
 187 Kat. č. 32, 33, 34, srv. 35 (?).
 188 Na vztah k medaili Hanse Schwarze upozornil již KATZ 1932a, s. 150 ad., č. 282. HABICH 1929–1934, I/1, s. 33, č. 180 řadí medaili mezi díla vzniklá v letech 1519 a 1520.
 189 HABICH 1929–1934, I/1, s. 33, se odvolává na titul R. Stillfried-Alcantara, Dürers Handzeichnungen im Königl. Museum zu Berlin. Nürnberg 1871 (tuto knihu se mi bohužel nepodařilo v českých ani v německých knihovnách sehnat). Kresbu s Jindřichem Šlikem, připisovanou Dürerovi, zmiňuje i HAUSMANN 1861, s. 115. Podle laskavého písemného sdělení ředitele sbírky nizozemské grafiky berlínského Kupferstichkabinetu Dr. Berverse byla kresba podle novějších důkladných průzkumů připsána Hansi Schwarzovi, autorovi realizované medaile. Viz MAUÉ 1992, kde je uvedena i literatura k problematice určení autora kresby.
 190 MAUÉ 1992. Stať je věnována bouřlivým diskusím kolem připsání kreseb, mezi nimiž je i podobizna Jindřicha Šlika. Kresby byly po léta součástí Dürerových skicářů, a proto byly vydávány za díla tohoto mistra. Až podle pozdějších analýz byly stanoveny jako Schwarzovy předlohy k medailím, ovšem mnohdy znehodnocené cizími kreslířskými zásahy, což rovněž zmátlo někdejší badatele a jednoho vedlo dokonce k tomu, že kresby považoval za falza.
 191 Kat. č. 34.
 192 Kat. č. 41, 42.
 193 KATZ 1932a, s. 156.
 194 Tamtéž s. 157.
 195 LORENZ 1925, s. 58 ad. uvádí rodinu Miliczů mezi jáchymovským patriciátem.
 196 Tamtéž, s. 64.
 197 O Zachariáši Kempfovi viz KATZ 1926, s. 110–111; KATZ 1932a, s. 227–228.

- 198 Srv. VACKOVÁ 1989, II/1, s. 103.
 199 O Mistru Litoměřického oltáře zejména: PEŠINA 1955, s. 153–158; PEŠINA 1958; PEŠINA 1985, s. 327–376.
 200 BUKOLSKÁ 1985, s. 88.
 201 Srv. PEŠINA 1950, s. 88.
 202 Viz BUKOLSKÁ 1985, s. 91; srv. též VACKOVÁ 1989, s. 93, 99, 103.
 203 O Severinu Brachmannovi zvláště: NOHEJLOVÁ 1938, s. 61–119; MÍKOVÁ 1997, čís. kat. III/96, 99, 100, 102, 103, V/110, 111, 112, 113, 114, 115.
 204 O Antoniu Abondiovi viz např. DWORSCHAK 1958; FIALA 1909; MÍKOVÁ 1997, s. 147–151, 179, 239 (čís. kat. II/79–91, 93–95, 97–99, 220, III/106); FUČÍKOVÁ 1997; SCHULZ 1997; STEGUWEIT 1997, s. 150, 186 (čís. kat. II/96, 248).

10. Katalog

Pozn.: do katalogu jsou zařazeny pouze šlikovské medaile z Jáchymova z 1. poloviny 16. století uložené ve sbírce numismatického oddělení Národního muzea v Praze. Vynečány nebyly ani odlitky, jež vznikaly už od 16. století. Bývají někdy jen z obecného kovu a mívají zbytky postříbření nebo pozlacení. Jsou důkazem, jak oblíbené a populární byly krušňohorské medaile i v pozdějších stoletích.

Kde není uvedeno jinak, jedná se o medaile ražené. Při přepisu textů na medailích jsou nezbytné interpretační poznámky uváděny v kulatých závorkách – např.: „N(stranově obráceno)“. Při nejasném čtení litery je bezprostředně za ní, tedy bez mezery, v závorkách otazník – např.: „G(?)“. Není-li zcela zřetelné, jakou podobu má dělicí znaménko mezi slovy, je na jeho místě čtvereček oddělený vpředu mezerou a hned za ním následuje otazník v kulatých závorkách: „□(?)“. Lomítkem „/“ se oddělují řádky opisů a nápisů.

10. 1. Vysvětlivky zkratk

AE	– obecný kov
av.	– avers
b. l.	– bez letopočtu
č. přír.	– číslo přírůstkové
dvouř.	– dvouřádkový
H2	– označení oddělení starších českých dějin Národního muzea v Praze
H5	– označení numismatického oddělení Národního muzea v Praze
inv. č.	– inventární číslo
jednoř.	– jednořádkový
Lit.	– literatura
med.	– medaile
NM	– Národní muzeum
obr.	– obrázek
rv.	– revers
vněj.	– vnější
vnitř.	– vnitřní
sign.	– signováno
střed.	– střední
znam.	– znaménka

10. 2. Katalogová hesla

1. – Hans Daucher

Medaile na Ludvíka Jagellonského a Štěpána Šlika

(patrně krátce po 1526)

Av.: poprsí Ludvíka Jagellonského vpravo, v klobouku, s Řádem Zlatého rouna a kožešinovým límcem.

Jednoř. opis: LVDOWIG•V•GO•G(?)N•KOENIG IN VNG
•V•BO•A•1526 •

(Ludvík, z Boží milosti král uherský a český, roku 1526).

Rv.: poprsí Štěpána Šlika vlevo, v klobouku, vlasové síťce a pláští se dvěma límci.

Jednoř. opis: HERR•STEFFAN•SCHLICK•GRAF•ZV•BAS-SAN•HER•ZV•WEISKIRCHEN•ELBO•V•SCHLACKEN•
(Pan Štěpán Šlik, hrabě z Bassana, pán na Holíči, Lokti a Ostrově).

Stříbro (odlitek), 60 mm, 110 g

NM Praha, H5, č. přír. 82 VIIIa 103

Lit.: HABICH 1929–1934, I, 1, s. 17, tab. XI, č. 4, 5 (litá, bez technických údajů); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 42, č. 12 (jako dílo Hanse Dauchera, ale cizelovaný odražek); TRUSTED 1990, s. 25; ESER 1994, s. 209, č. 80a.

2. – Hans Daucher

Medaile na Ludvíka Jagellonského a Štěpána Šlika

(patrně krátce po 1526)

Táž jako č. 1.

Odchylky v opise av.: ...KO NIG.

Stříbro (odlitek), 63 mm včetně ozdobného okraje, bez něj 59,2 mm, 77,91 g

NM Praha, inv. č. H5-185 866

Okraj medaile zdoben provazcem.

Lit.: jako u č. 1.

3. – Hans Daucher (obr. 1a, b)

Medaile na Ludvíka Jagellonského a Štěpána Šlika

(patrně krátce po 1526)

Táž jako č. 1, 2.

Stříbro (odlitek), 60 mm, 105,6 g

NM Praha, inv. č. H5-58 286

Lit.: jako u č. 1.

4. – Hieronymus Magdeburger

Medaile (tolar na podívanou neboli Schautaler) na Štěpána Šlika
(po 1526, snad 1528?)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vlevo, hlava z profilu v klobouku, se sítkou na vlasy, s vousy. Tělo mírně natočené dopředu.

Dvouř. opis: DOMINVS◊STEPHANVS◊SLICK◊COMES◊
DE◊PASSAVN◊ET◊☛ / ANNO◊DOMINI◊M ◊D◊XXVI
◊ETATIS◊SVE◊XXXX (korunovaná hlavička en face)

(Pan Štěpán Šlik, hrabě z Bassana atd., léta Páně 1526, ve věku 40 let).

Dva vnitř. kruhy, hladký a perličkový, střed. a vněj. perličkové.

Rv.: čtyřpolý šlikovský znak s prsním štítkem a třemi bohatě zdobenými helmy. Znak zasahuje dole do opisu.

Jednoř. opis: ◊ ◊PRO◊PATRIA◊PVGNANDO◊CONTRA◊
TVRCAM◊OPPETIIT◊

(Zemřel, když bojoval za vlast proti Turkům).

Na následujících kusech je na začátku a na konci opisu zdvojený kroužek (8;8).

Vnitř. kruh perličkový, vněj. rovněž.

Stříbro, 44 mm, 42,92 g

NM Praha, inv. č. H5-57 687

Lit.: TRÉSOR 1858, IX/7; MILTNER – NEUMANN 1852, č. 408; DONEBAUER, č. 3778; KATZ 1932a, č. 33 (připisuje med. H. Magdeburgerovi na základě Habichovy studie v: ARCHIV für M. u. Pl., 1925–1926, s. 38); HABICH 1929–1934, II/1, č. 1885; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 48, č. 39 (klade vznik med. do 30. let 16. stol.).

5. – Hieronymus Magdeburger

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1526, snad 1528?)

Táž jako č. 4.

Stříbro, 43 mm, 44,62 g

NM Praha, inv. č. H5-55 660

Lit.: jako u č. 4.

6. – Hieronymus Magdeburger (obr. 2a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1528?, nebo v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 4 a 5.

Drobné odchylky v opisových znam. rv.

Olovený odražek, 42 mm, 30,83 g

NM Praha, inv. č. H5-114 990

Lit.: jako u č. 4.

7. – Hieronymus Magdeburger

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1526, snad 1528?)

Táž jako č. 4, 5, 6.

Stříbro, 43 mm, 28,64 g

NM Praha, inv. č. H5-115 001

Lit.: jako u č. 4.

8. – Hieronymus Magdeburger

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1526, snad 1528?)

Táž jako č. 4, 5, 6, 7.

Stříbro, 43,5 mm, 25,88 g

NM Praha, H5, č. přír. 82 IVa 1490

Lit.: jako u č. 4.

9. – Hieronymus Magdeburger

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1526, snad 1528?)

Táž jako č. 4, 5, 6, 7, 8.

Stříbro, 43 mm, 28,63 g

NM Praha, H5, č. přír. 82 IVa 1491

Lit.: jako u č. 4.

10. – Hieronymus Magdeburger

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1528?, nebo až v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Stříbro (odlitek?), 42,5 mm, 28, 63 g
NM Praha, H5, č. přír. 82 IVa 1492
Lit.: jako u č. 4.

11. – Hieronymus Magdeburger
Medaile na Štěpána Šlika
(1536)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vpravo, hlava bez klobouku, se sít-kou na vlasy, s vousy, z profilu. Tělo mírně natočeno dopředu.
Jednoř. opis: STEFFAN SCHLIGK GROF ZV•
(Štěpán Šlik, hrabě z ...).

Vnitř. kruh hladký, vnější perličkový, okraj med. zvýšen, zdoben(?).
Rv.: šlikovský čtyřpolý znak s prsním štítkem, v poli nad zna-kem XXXX• (Katz uvádí po stranách znaku číslice 3–5, jež jsou však na tomto exempláři nečitelné).

Jednoř. opis: PASSAVN C M DXXXVI ETA SVE
(...Bassana, 1536, ve věku...).

Dělicí znam. setřená.

Vnitř. kruh hladký, vnější perličkový, okraj med. zvýšen, zdoben(?).
Stříbro, 19,5 mm, 4,51 g

NM Praha, inv.č. H5-57 812

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 429; DONEBAUER, č. 3744; KATZ 1932a, č. 80 (připisuje med. H. Magdeburge-
rovi).

12. – Hieronymus Magdeburger (obr. 5a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(1536)

Táž jako č. 11.

Drobné odchylky v opisech: na rv. za ...PASSAVN kroužek,
C• M (kroužek) D (kroužek) XXXVI (kroužek).

Stříbro, 18 mm, 2 g

Stopy po přiletovaném oušku.

NM Praha, H5, nezinventováno (přírůstek „malý Fiala“)

Lit.: jako u č. 11.

13. – Mistr Ě (obr. 7a, b)

Medaile na Štěpána Šlika a jeho bratra Vavřince

(1533)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vlevo, hlava z profilu, v klobouku,
s vlasovou sít-kou a vousy, tělo mírně natočené dopředu. Klo-
bouk zasahuje do opisového kruhu. Po stranách v poli:
•1•5 •33•, nad poslední číslicí signatura Ě.

Jednoř. opis: (malý šlikovský znak) HER•STEIFFAN•
SCLICK•GRAF•ZV•BA SSAN
(Pan Štěpán Šlik, hrabě z Bassana).

Vnitř. kruh neúplný, provazcový, vněj. rovněž.

Rv.: poprsí Vavřince Šlika vlevo, hlava z profilu, bez pokrýv-
ky hlavy, s vousy, tělo mírně natočené dopředu, velký kožeši-
nový límec. V poli po stranách 1•5• •33•, vlevo v dolní části
u opisu sign. Ě.

Jednoř. opis: (malý šlikovský znak) HER•LORENTZ•
SCLICK•GRAF•ZV•BASSAN

(Pan Vavřinec Šlik, hrabě z Bassana).

Vnitř. kruh provazcový, vněj. rovněž.

Stříbro, zlacené, 41,5 mm, 30,24 g

NM Praha, inv. č. H5-55 668

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 424 (na s. 519 uvádí,
že medaili dal razit Vavřinec Šlik); DONEBAUER, č. 3739
(jako dílo Davida Enderleina); SAMMLUNG FAURE 1913,
č. 551 (jako dílo Davida Enderleina); LÖBBECKE 1908, č.
453; KATZ 1932a, č. 180 (jako neznámý monogramista Ě);
NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 49, č. 44; MÍKOVÁ 1969,
č. 20 (jako mistr Ě).

14. – Mistr Ě

Medaile na Štěpána Šlika a jeho bratra Vavřince

(po 1533, nebo až v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 13.

Odchylky v opisech: šlikovské znáčky hrubě dorývané, dělicí
znaménka na av. nepřesně napodobují znaménka u č. 13.

Stříbro (nebo AE, postříbřeno? – odlitek, dorýváno), 38,5 mm,
20,34 g

NM Praha, inv.č. H5-185 208

Lit.: jako č. 13.

15. – Mistr Ě

Medaile na saského kurfiřta Jana Fridricha s jeho ženou Siby-
lou a na Vavřince Šlika s jeho ženou Kateřinou z Vartemberka
(po 1534)

Av.: poprsí Jana Fridricha a Sibyly vpravo, hlavy z profilu,
bez pokrývek hlav. Kurfiřt má kolem krku 3 silné řetězy. V po-
li po stranách 15 34, vpravo dole sign. nezřetelně Ě(?).

Jednoř. opis: D IOANNES•FRIDERICVS•ELECTOR
□(?) SIBILLA•CONIVNX•

(Kurfiřt Jan Fridrich, manželka Sibyla).

Rv.: poprsí Vavřince Šlika a jeho manželky Kateřiny vlevo,
hlavy z profilu, Kateřina v klobouku, Vavřinec bez pokrývky
hlavy, s vousy, těla mírně natočena dopředu. Po stranách
15 34. Dole sign. nezřetelně Ě(?).

Jednoř. opis: D LAVRENTIVS•SCHLICK•COM(?)E(?)S(?)
KATHARINA □(?) CONIVNX □(?)

(Pan hrabě Vavřinec Šlik, manželka Kateřina).

Av. i rv.: vnitřní kruhy hladké, vnější z lístků.

Olovo (odlitek, dorýváno), postříbřeno(?), 38 mm, 15,06 g

NM Praha, inv. č. H5-114 993

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 427; DONEBAUER,
č. 3742; KATZ 1932a, č. 182 (vydána k návštěvě saských
manželů v horním městě Boží Dar).

16. – Mistr Ě (obr. 8a, b)

Medaile na Štěpána Šlika a na Vavřince Šlika s jeho ženou Ka-
teřinou z Vartemberka

(razidlo k av. 1535, razidlo k rv. 1534)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vpravo, hlava z profilu, v klobouku,
vlasové sítě a s vousy, tělo mírně natočeno dopředu. V poli
dole 1•5• 26 • Ě•35•

Jednoř. opis: (malý šlikovský znak) HER•STEIFFAN•
SCLICK•GRAF•ZV•BASSAN•

(Pan Štěpán Šlik, hrabě z Bassana).

Vnitř. kruh perličkový, vněj. rovněž.

Rv.: jako u č. 15, ale v lepším stavu.

Odchylky: na rv. vnější kruh z lístků, na rozdíl od č. 15 dělicí
znam. zřetelná (✱). Slovo COMES čitelné.

Stříbro, 41 mm, 16,54 g

NM Praha, inv.č. H5-57 691

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 428 (na s. 519 uvádí, že med. dal razit Vavřinec Šlik); DONEBAUER, č. 3742 (jako David Enderlein); SAMMLUNG FAURE 1913, č. 552; KATZ 1932a, č. 183 (jako monogramista E); HABICH 1929–1934, II/1, č. 1915 (údajně David Enderlein); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 50, č. 45; MÍKOVÁ 1969, č. 22.

17. – Mistr E

Medaile na Štěpána Šlika a na Vavřince Šlika s jeho ženou Kateřinou z Vartemberka

(po 1535, zřejmě až v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 16.

Odchylky od č. 16: tvar šlikovského znáčku neumělý, připo-
míná podkovu, dělicí znam. rozetky – hrubě zpracované.

Obecný kov? (odlitek, dorýváno), 40 mm, 40,41 g

NM Praha, inv.č. H5-114 994

Lit.: jako u č. 16.

18. – Mistr E (dílňa?) (obr. 10a, b)

Medaile na Ludvíka Jagellonského a Štěpána Šlika

(30. léta 16. století)

Av.: poprsí Ludvíka Jagellonského vpravo, hlava z profilu, v klobouku, s delšími vlasy a vousy, tělo mírně natočené dopředu, kožešinový límec, kolem ramen řetěz s Řádem Zlatého rouna. Vpravo dole sign. E .

Jednoř. opis: $\text{X LVDWICVS + REX + VNGARIE + ET + BOHEMIE + 1 \cdot 5 \cdot 2 \cdot 6 \cdot}$

(Ludvík, král uherský a český, 1526).

Okraj med. zdoben provazcem.

Rv.: poprsí Štěpána Šlika vpravo, hlava z profilu, v klobouku, vlasové síťce, s vousy, tělo mírně natočeno dopředu. Vpravo dole sign. E .

Jednoř. latinsko-německý opis: $\text{• STEFAN • SLICK • COMES • DE • PASSAVN • ALTER • 40 (4 je stranově obrácena)}$

(Štěpán Šlik, hrabě z Bassana, věk 40 let).

Okraj med. zdoben provazcem.

Stříbro, přecizelováno, 30 mm, 8,71 g

NM Praha, inv.č. H5-57 690

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 410; KATZ 1932a, č. 177 (jako monogramista E); HABICH II/1, č. 1910 (údajně David Enderlein); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 49, č. 43; MÍKOVÁ 1969, č. 19.

19. – Mistr E (dílňa?)

Medaile na Ludvíka Jagellonského a Štěpána Šlika

(30. léta 16. století)

Táž jako č. 18.

Obecný kov(?), dorýváno, 30 mm, 11,16 g

Poškozená.

NM Praha, inv. č. H5-58 366

Lit.: jako u č. 18.

20. – Hieronymus Dietrich (obr. 11a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1532?)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vpravo, hlava z profilu, v klobouku,

se sítkou na vlasy, s vousy. Tělo mírně natočeno dopředu.

V poli po stranách: STEF SCHL

Jednoř. opis: (rozetka – odřeno) HVNC $\clubsuit$ PIETAS $\clubsuit$ REGIS-
QVE $\clubsuit$ FAVOR $\clubsuit$ ATQVE $\clubsuit$ INCLITA $\clubsuit$ VIRTVS

(Tohoto zbožnost, královská přízeň a znamenitá statečnost ...)

Vnitř. kruh provazcový, okraj med. zdoben(?).

Rv.: antická válečná scéna. Nahoře letopočet X 153Z X , dole

nápis $\text{• DE • GALLIS • / • AD • CANNAS •}$

(Od Gallů ke Kannám).

Okraj med. zdoben.

Stříbro (odlitek?), 40,5 mm, 16,33 g

NM Praha, inv. č. H5-55 659

Lit.: LANNA 1911, č. 1243; KATZ 1932a, č. 60 (jako dílo H. Magdeburgera).

21. – Hieronymus Dietrich

Medaile na Štěpána Šlika a Jana Husa

(po 1532)

Av.: jako av. u medaile č. 20.

Rv.: Jan Hus na hranici, těsně přivázán ke kůlu, postava tří-
čtvrtečně natočena vlevo. V poli po stranách CON DEM / NA
TVR. (Odsouzen k smrti.) Scéna zasahuje nahoře i dole do
vnitřního opisu.

Dvouř. opis: $\text{• CENTVM • REVOLVTIS • ANNIS • DEO • RESPVNDEBITIS • ET • MIHI • / • ANNO • A • CHRISTO • N ATO • 1 \cdot 4 \cdot 1 5 \cdot IO • HVS •}$

(Po stu letech se budete zodpovídat Bohu a mně. Roku 1415
od Kristova narození. Jan Hus).

Vnitř. kruh provazcový, okraj med. zdoben.

Stříbro (odlitek), zlaceno, 25 mm, 14,44 g

NM Praha, inv. č. H5-55 663

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 426; DONEBAUER, č. 3738; KATZ 1932a, č. 62 (jako med. H. Magdeburgera).

22. – Concz Welcz

Medaile na Jeronýma Šlika

(1544)

Av.: poprsí Jeronýma Šlika zpředu, v baretu, s vousy, s velkým
kožešinovým límcem, překrývajícím po obou stranách dva
vnitřní kruhy. Dekorativní pozadí s květinovým vzorem.

Jednoř. opis: $\text{• NATVS • ANNO • SALVTIS • 94 • AE TATIS • SVE • 49 • 1544 •}$

(Narozen roku 1494 od spasení. Ve věku 49 let, 1544).

Dva hladké kruhy vnitřní, jeden hladký vnější. Okraj med. zvýšen.

Rv.: šlikovský znak se třemi bohatě zdobenými helmy, zasa-
huje dole do opisu.

Jednoř. opis: $\text{• D • IERO • SCHLIK • COM • BASSA • (?) DNI • WEIS • ET • ELNBOG •}$

(Pan Jeroným Šlik, hrabě z Bassana, pán na Holíči a Lokti).

Vnější kruh hladký, neúplný. Okraj med. zvýšen.

Stříbro, 29,5 mm, 13,62 g

NM Praha, inv. č. H5-55 666

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 431; KATZ 1932a, č. 209b (připisuje med. Welczovi na základě srovnání s jeho sig-
novanými díly); PROBSZT 1960, s. 96/86 (jako med. L. Neu-
fahrera); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 52, č. 63; MÍKOVÁ 1969, č. 49.

23. – Concz Welcz (obr. 12a, b)

Medaile na Jeronýma Šlika
(1544)

Táž jako č. 22. Zbytky po oušku. Odchylky v opisu rv. – na konci místo ozdobného lístku :

Stříbro, 31 mm, 17,02 g

NM Praha, inv. č. H5-57 709

Lit.: jako u č. 22.

24. – Wolf Milicz (obr. 14a, b)

Medaile na Vavřince Šlika a jeho ženu Kateřinu z Vartemberka (razidlo k av. 1534, razidlo k rv. 1533)

Av.: poprsí Vavřince Šlika vpravo, hlava z profilu, s delšími vlasy, tělo mírně natočené dopředu. V poli po stranách 15 34 Jednoř. opis: ♣LAVRENTIVS•SCHLIK•COMES•E•DO-MINVS•I•BASSAV•E•WISKIRC

(Vavřinec Šlik, hrabě a pán z Bassana a Holíče).

Vnitř. kruh hladký, vněj. lístkový, okraj med. zvýšen.

Rv.: poprsí Kateřiny z Vartemberka vlevo, hlava z profilu, tělo mírně natočeno dopředu. V poli po stranách 15 33.

Jednoř. opis: ♣KATARINA □(?) SLICKIN □(?) GENERO-SA □(?) DE □(?) WARTENBVRC

(Kateřina Šliková, rozená z Vartemberka).

Vnitř. kruh hladký, vněj. lístkový, okraj med. zvýšen, nahoře zbytky po oušku.

Stříbro, 43 mm, 54,54 g

NM Praha, inv. č. H5-57 734

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 425; DONEBAUER, č. 3740 a 3741 (v bronzu); KATZ 1932a, č. 269 (připisuje W. Miliczovi); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 55, č. 88; MÍKOVÁ 1969, č. 61.

25. – Wolf Milicz

Medaile na Vavřince Šlika a jeho ženu Kateřinu z Vartemberka (razidlo k av. 1534, razidlo k rv. 1533)

Táž jako med. č. 24. Med. bez zvýšeného okraje. Odchylky v opisu rv.: znam. vzdáleně připomínají čtyřlístky(?).

Stříbro, 37,5 mm, 29,06 g

NM Praha, inv. č. H5-55 669

Lit.: jako u č. 24.

26. – Wolf Milicz

Medaile na Vavřince Šlika a jeho ženu Kateřinu z Vartemberka (po 1534?)

Táž jako č. 24, 25.

Odchylky v opisu av.: za LAVRENTIVS malý kosočtverec.

Stříbro, zlac. odlitek(?), 40 mm, 20 g

Stopy po oušku.

NM Praha, H5, nezinventováno, přírůstek „malý Fiala“ (I)

Lit.: jako u č. 24.

27. – Wolf Milicz

Medaile na Vavřince Šlika a jeho ženu Kateřinu z Vartemberka (po 1534, mohla vzniknout i v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 24, 25, 26.

Značně odřená.

Bronz (odlitek), 35 mm, 19,5 g

NM Praha, H5, nezinventováno, přírůstek „malý Fiala“ (II)

Lit.: jako u č. 24.

28. – Wolf Milicz (obr. 15a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(2. polovina 30.–1. polovina 40. let 16. století)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vlevo, hlava z profilu, v baretu, vlasové síťce, s vousy, tělo mírně natočené dopředu, v plášti s velkým límcem, zasahuje dole do opisu.

Jednoř. opis: (pěticípá hvězdička) HERR □(?) STEFFA N♣(?) SCHLYCK (pěticípá hvězdička), (dělicí znam. obtížně čitelná) (Pan Štěpán Šlik).

Vněj. kruh hladký, okraj med. mírně zvýšen, otvor pro zavěšení.

Rv.: jezdec (Štěpán Šlik) v klobouku s péry, v renesančním brnění, na koni s bohatě zdobeným postrojem, vpravo, u předních nohou koně šlikovský znak, dole pruh země s kameny a rostlinami.

Vněj. kruh hladký, okraj med. mírně zvýšen, nahoře v med. otvor.

Stříbro, 29,5 mm, 10,15 g

NM Praha, inv. č. H5-57 724

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 406; LANNA 1911, 1246; KATZ 1932a, č. 284 (připisuje W. Miliczovi); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 54, č. 78; MÍKOVÁ 1969, č. 54.

29. – Wolf Milicz

Medaile na Štěpána Šlika

(2. polovina 30.–1. polovina 40. let 16. století, anebo ještě později)

Táž jako č. 28.

Odchylky od č. 28 v opise: (šesticípá hvězdička na začátku opisu, na konci opisu G, u předchozí v místě G otvor).

Stříbro (odlitek s dorýváním), 27,5 mm, 9,94 g

NM Praha, inv.č. H5-55 661

Lit.: jako u č. 28.

30. – Wolf Milicz (obr. 16a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(2. polovina 30.–1. polovina 40. let 16. století)

Táž jako č. 28, 29.

Na začátku opisu pěticípá hvězdička, nebo rozetka(?). Dělicí znam. pěticípé hvězdičky, nebo rozetky.

Stříbro, 29 mm, 11,49 g

NM Praha, inv. č. H5-114 992

Lit.: jako u č. 28.

31. – Wolf Milicz

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1. polovině 40. let 16. století, možná i v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 28, 29, 30.

Dělicí znaménka opisu snad hvězdičky, téměř nečitelné.

AE, postříbřeno (odlitek), 27 mm, 9 g

NM Praha, č. přír. 69 VIIa 576

Lit.: jako č. 28.

32. – Wolf Milicz (obr. 17a, b)

Medaile na Jindřicha Šlika

(po 1538?)

Av.: poprsí Jindřicha Šlika vlevo, hlava z profilu, s krátkými vlnitými vlasy, bez vousů, pouze knír, tělo mírně natočeno dopředu, na řetězu na krku klenot, brokátový (?) límec.

Jednoř. opis: HEYNRYCH❧SCHLYCK❧GRAF❧VND❧HERR❧M G T D❧

(Jindřich Šlik, hrabě a pán...[...?]).

Vnitř. kruh hladký, vněj. rovněž.

Rv.: dva proti sobě postavené znaky (alianční) – šlikovský a pánů z Hohenlohe (se dvěma levharty) – se zdobenými helmy. Mezi štíty novější nápis červeným inkoustem (?) CHAVRA.

Jednoř. opis: HYPO LITA❧SCHLYCKIN❧GEPORNE❧GREFFIN❧VON❧HOLACH❧

(Hypolita Šliková, rozená hraběnka z Holachu /Hohenlohe/.)

Vnitř. kruh hladký, vněj. rovněž.

Stříbro, zlaceno (odlitek? – s dorýváním), 39 mm, 24,15 g

NM Praha, inv. č. H5-55 664

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 418; LANNA 1911, č. 1248; KATZ 1932a, č. 282 (připisuje W. Miliczovi; Katz upozornil na podobnost Miliczova díla s medailí Hanse Schwarze z doby kolem r. 1520); HABICH 1929–1934, I/1, tab. XXIV/8.

33. – Wolf Milicz

Medaile na Jindřicha Šlika

(po 1538?, možná i v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 32.

Odchyly od č. 32: rozetky jako dělicí znaménka mají poněkud jiný tvar, v opise av. mezi T a D (M G T D) je plastická tečka.

AE, pozlac., odlitek, 36 mm, 28 g

NM Praha, H5, č. přír. 126 VIIIa 270

Lit.: jako č. 32.

34. – Wolf Milicz (av.) a řezač A? (rv.) (obr. 18a, b)

Medaile na Jindřicha Šlika a na Vavřince Šlika s jeho ženou Kateřinou z Vartemberka

(1538?, nebo po 1538?)

Av.: jako u č. 32, 33. (U nich dělicí znam. snad rozetky).

Rv.: poprsí Vavřince a Kateřiny vpravo, hlavy z profilu, Vavřinec s delšími vlasy, vousy, Kateřina v kloboučku, těla mírně natočena dopředu.

Jednoř. opis: LORENX □(?) SCHLYCK □(?) GRAF □(?) VND □(?) HERR □(?) KATAERINA □(?) SCHL □(?) IN □(?) (Vavřinec Šlik, hrabě a pán, Kateřina Šliková).

Dělicí znam. opisů tvoří patrně rozetky, špatně čitelné.

Vnitř. kruh perličkový, vněj. zdoben provazcem(?).

Zlato, 42 mm, 52,53 g

NM Praha, inv.č. H5-55 670

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 419; DOMANIG 1907, č. 678; KATZ 1932a, č. 283 (připisuje W. Miliczovi).

35. – Wolf Milicz (?)

Medaile na Ferdinanda I. s jeho ženou Annou Jagellonskou(?) a na Jindřicha Šlika(?)

(po 1547?)

Velmi poničené, zcela odřený povrch, vylámané okraje.

Av.: poprsí Ferdinanda I. a Anny Jagellonské(?)

Jednoř. opis: ...RDINANDVS □(?) DEI❧GRA3IA❧RO...

Rv.: poprsí Jindřicha Šlika(?)

Jednoř. opis: ❧HEINRICVS❧SCH ❧VND (D obráceně) ❧HER❧

Obecný kov (?), 39,5 mm, 14 g

NM Praha, nezinventováno, přírůstek „malý Fiala“

Lit.: FIALA 1890–1891, roč. 23, č. 346, tab. VII, č. 26.

36. – Wolf Milicz (dílna – řezač A?) (obr. 21a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(1533?)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vpravo, přísný profil, vousatá tvář plných tváří, hlava v klobouku zasahujícím do opisu, s vlasovou sítkou. V poli po stranách vpravo shora dolů MDXX, vlevo zdola nahoru XIII.

Jednoř. opis: ❧HER❧STEFFAN (stranově obrácené N) ❧SCHLICK □(?) ICH❧VORGILT❧LIEBE❧MIT❧TREVEN (stranově obrácené N)

(Pan Štěpán Šlik. Splácím lásku věrností.)

Dva vnitř. kruhy, hladký a lístkový, okraj med. zdoben lístky.

Rv.: šlikovský znak se třemi bohatě zdobenými helmy.

Jednoř. opis: (rozeta) ARMA❧HEROVM❧SCHLICKONVM (S a N stranově obrácená) COMITVMOVE❧PASSAVN (SS a N stranově obrácená) (rozeta).

(Štít pánů Šliků, hrabat z Bassana).

Dva vnitř. kruhy – hladký, přerušovaný a lístkový. Okraj med. zdoben lístky.

Stříbro, zlaceno, 32 mm, 13,58 g

NM Praha, inv.č. H5-57 723

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 423; KATZ 1932a, č. 267 (připisuje W. Miliczovi); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 53, č. 77; MÍKOVÁ 1969, č. 60.

37. – Wolf Milicz (dílna – řezač A?)

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1533?)

Táž jako č. 36.

Okraje av. i rv. nejsou zdobené, ale hladké. V opise av. i rv. jsou písmena S správně položena, u av. i rv. jsou obrácená N, stejně jako u č. 36. Opisová znam. rozetky mají poněkud jiný, zjednodušený tvar než u č. 36.

Stříbro (odlitek s dorýváním), 30 mm, 9,17 g

NM Praha, inv.č. H5-55 658

Lit.: jako u č. 36.

38. – Wolf Milicz (dílna – řezač A?)

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1533, možná i v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 37 co se týče stranových poloh písmen v opisech.

Opisová znam. – rozetky mají obdobný tvar jako u č. 37.

Olověný odlitek(?), 30,5 mm, 9 g

NM Praha, inv. č. H5-185 441

Lit.: jako u č. 36.

39. – Wolf Milicz (dílna – řezač B?) (obr. 22a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(1537)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vlevo, hlava z profilu, v klobouku, vlasové síťce, s vousy, tělo mírně natočeno dopředu. V poli po stranách STE (čtyřlístá rozetka?) S CLIC (Štěpán Šlik).

Jednoř. opis: QVI¹⁶ VALLES¹⁶ PIE □(?) TATE □(?) REBVS □(?) AVXIT □(?) XXXVII¹⁶ □(?)

(Jenž zvelebil Jáchymov zbožností i jméním – 37).

Vnitř. kruh hladký, vnější z lístků.

Rv.: jezdec na koni vlevo, mezi předníma a zadníma nohama koně šlikovský znak.

Jednoř. opis: BELLATOR □(?) EVIT □(?) HERVS¹⁶ OPTIMVS □(?) QVE □(?) XXXVII □(?)

(Byl skvělý válečník a nejlepší pán – 37).

Vnitř. kruh hladký, vněj. lístkový(?).

Na rv. stopy po oušku. Dělicí znam. špatně čitelná.

Stříbro, 32 mm, 14,64 g

NM Praha, inv. č. H5-57 725

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 430; KATZ 1932a, č. 279 (připisuje med. W. Miliczovi); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 54, č. 79.

40. – Wolf Milicz (dílna – řezač B?)

Medaile na Štěpána Šlika

(po 1537, možná i v následujících stoletích /17.–19./)

Táž jako č. 39.

Opisy téměř nečitelné, opisová znam. tvoří patrně čtyřlístky.

Obecný kov(?), zlaceno (odlitek), 30 mm, 11,21 g

NM Praha, inv. č. H5-114 991

Lit.: jako u č. 39.

41. – Wolf Milicz (dílna – řezač C ?), nebo Nickel Milicz (dílna ?) (obr. 23a, b)

Medaile na Štěpána Šlika

(1550?)

Av.: poprsí Štěpána Šlika vlevo, hlava z profilu, v klobouku, vlasové síťce, s vousy, tělo mírně natočeno dopředu.

Jednoř. opis: STEFFAN □(?) SCHLICK □(?) GRAF VND (Štěpán Šlik, hrabě a...)

Rv.: dva proti sobě postavené štíty se šlikovskými znaky, v horní části mezi znaky stylizovaná květina.

Jednoř. opis: VERGILT •(?) LIB □(?) MIT □(?) TREVEN H(?) S S (nebo převrácené číslice 5 5) 1(?)

(Splácím lásku věrností...[nečitelný letopočet?]).

Okraj med. zvýšen, má ouško. Dělicí znam. rozetky, nebo kroužky(?).

Stříbro, 20,5 mm, 4,81 g

NM Praha, inv. č. H5-57 727

Lit.: MILTNER – NEUMANN 1852, č. 420; KATZ 1932a, č. 285 (připisuje W. Miliczovi, uvádí ale exemplář bez ouška); NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963, s. 54, č. 81; MÍKOVÁ 1969, č. 55.

42. – Wolf Milicz (dílna – řezač C ?), nebo Nickel Milicz(?)

Medaile na Štěpána Šlika

(1550?)

Táž med. jako předcházející č. 41, dělicí znam. by mohla být rozetky, v dnešním stavu velmi špatně čitelné. Totéž u č. 41.

Na rv. ale zřetelný letopočet 1550.

Stříbro, 20 mm, 4,15 g

NM Praha, inv.č. H5-55 662

Lit.: jako u č. 41. (KATZ 1932a uvádí – stejně jako NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963 – medaili b. l., ten na jím re-produkované medailce skutečně není vidět).

11. Literatura

ARCHIV für M. u. Pl.: *Archiv für Medaillen und Plakettenkunde*. Halle a. S. 1913–1927.

ARMAND 1883: Alfred Armand, *Les Médailleurs italiens des Quinzième et Seizième siècles*. I. díl, Paris 1883.

ARNOLD 1967: Paul Arnold, *Medaillenbildnisse der Reformationszeit*. Berlin 1967.

AUGUSTA 1927: J. M. Augusta, Mince a medaile. In: J. M. Augusta, *Rukověť sběratelova*. Praha 1927, s. 476–530.

BABELON 1966: Jean Babelon, *Das Menschenbild auf Münzen und Medaillen von der Antike bis zur Renaissance*. Leipzig 1966.

BAMBERG 1934: Paul Bamberg, *Hieronymus Magdeburger, Peter Goldschmied und Jobst Leybold. Der Leipziger Stempelschneider Melchior Feuerlein*. Gotha 1934.

BERNHART 1920: Max Bernhart, *Medaillen und Plaketten*. Berlin 1920.

BERNHART 1934: Max Bernhart, Deutsche Medaillen aus der Frühzeit der Renaissance. *Pantheon*, 14 sv. (München 1934), s. 257–261.

BÖRNER 1978: Lore Börner, *Renesanční portrétní medaile. Katalog výstavy*. Brno 1978.

BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ 1992: Juliana Boublíková-Jahnová, K ikonografii a významu jáchymovských medailí s Janem Hušem. *Numismatické listy*, roč. 47 (Praha 1992), s. 33–41.

BRAUN 1917: Edmund Wilhelm Braun, Concz Welcz, der Goldschmied zu St. Joachimsthal. *Kunst und Kunsthandwerk*, roč. 20 (Wien 1917), s. 422–429.

BRAUN 1920–1921: Edmund Wilhelm Braun, Drei weitere signierte Arbeiten des Joachimsthaler Goldschmiedes Concz Welcz. *Kunst und Kunsthandwerk*, roč. 23–24 (Wien 1920–1921), s. 212–216.

BRAUN 1921–1922: Edmund Wilhelm Braun, Zwei Buchsreliefs vom Joachimsthaler Goldschmied Concz Welcz. *Archiv für Medaillen- und Plaketten-Kunde*, roč. 3 (Halle a. S. 1921–1922), s. 128–133.

BRUCK 1961: Quido Bruck, Die graphische Vorlage für die Darstellung der Schlacht von Pavia auf der Medaille des Concz Welcz. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft*, roč. 12 (Wien 1961), s. 3–5.

BRUCK 1963: Quido Bruck, Die graphische Vorlage der Medaille auf die Schlacht von Mühlberg 1547 von Nickel Milicz. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft*, roč. 13 (Wien 1963), s. 27–29.

BUCHNER 1953: Ernest Buchner, *Das deutsche Bildnis der Spätgotik und der frühen Dürerzeit*. Berlin 1953.

BUKOLSKÁ 1951: Eva Bukolská, *Renesanční portrét v Če-*

- chách a na Moravě 1520–1620*. Disertační práce. Praha (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy) 1951.
- BUKOLSKÁ 1968:** Eva Bukolská, *Renesanční portrét v Čechách a na Moravě*. Kandidátská práce. Praha (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy) 1968.
- BUKOLSKÁ 1985:** Eva Bukolská, *Malovaný portrét v Čechách v období renesance*. In: *Seminaria niedzickie. Związki artystyczne polsko-czesko-słowacko-węgierskie*, II. Kraków 1985, s. 85–95.
- BURIAN 1972:** Václav Burian, *Varianta morové medaile z okruhu dílny Hieronyma Dietricha*. *Numismatické listy*, roč. 27 (Praha 1972), s. 71–75.
- CASTELIN 1947:** Karel Castelin, *Nejstarší česká svatováclavská medaile*. *Numismatické listy*, roč. 2 (Praha 1947), s. 12–15.
- CIBULKA 1930:** Josef Cibulka, *Obraz sv. Václava*. *Umění*, roč. 3 (Praha 1930), s. 157–186.
- DER MÜNZENSAMMLER:** Die gräflich Schlicksche Münzstätte in Joachimstal. *Der Münzensammler*, roč. 2 (České Budějovice 1929), s. 153–157, roč. 3 (České Budějovice 1930), s. 1–7.
- DIELITZ 1884:** J. Dielitz, *Die Wahl- und Denksprüche, Feldgeschreie, Losungen, Schlacht- und Volksrufe*. Frankfurt a. M. 1884.
- DOMANIG 1907:** Karl Domanig, *Die deutsche Medaille in kunst- und kulturhistorischer Hinsicht. Nach dem Bestande der Medaillensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses*. Wien 1907.
- DONEBAUER:** Eduard Fiala, *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen von Max Donebauer*. Prag 1888.
- DOROTHEUM 2000:** Dorotheum, Münzen, Orden und historische Wertpapiere. 492. Auktion am 14., 15. und 16. November 2000, Palais Dorotheum Wien [aukční katalog].
- DVOŘÁK 1901:** Max Dvořák, *Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick*. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, roč. 22 (Innsbruck 1901), s. 51–107.
- DWORSCHAK 1926:** Fritz Dworschak, *Die Renaissance-medaille in Österreich*. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen*, Neue Folge 1 (Wien 1926), s. 213–244.
- DWORSCHAK 1958:** F. [Fritz] Dworschak, *Antonio Abondio, medaglista e ceroplasta *1538–1591†*. Trento 1958.
- ERMAN 1884:** Adolf Erman, *Deutsche Medailleure des 16. und 17. Jahrhunderts*. Berlin 1884.
- ERMAN 1885:** Adolf Erman, *Die deutschen Medailleure des 16. und 17. Jahrhunderts*. *Zeitschrift für Numismatik*, sv. 12 (Berlin 1885), s. 14–102.
- ESER 1994:** Thomas Eser, Hans Daucher. In: Stephen K. Scher (ed.), *The Currency of Fame: Portrait Medals of the Renaissance*. New York 1994, s. 204–211.
- FABRICZY b. I.:** Cornelius von Fabriczy, *Medaillen der italienischen Renaissance*. Leipzig. Bez letopočtu vydání.
- FIALA 1888:** Eduard Fiala, *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen von Max Donebauer*. Prag 1888.
- FIALA 1890–1891:** Eduard Fiala, *Das Münzwesen der Grafen Schlick*. *Numismatische Zeitschrift*, roč. 22 (Wien 1890), s. 165–264; roč. 23 (Wien 1891), s. 195–288.
- FIALA 1909:** Eduard Fiala, *Antonio Abondio, keroplastik a medailér ve službě císařů a králů Maximiliana II. a Rudolfa II.* Praha 1909.
- FIALA 1924a:** Eduard Fiala, Jáchymovští medailéři Caspar Ulich a Cunth Wels. *Věstník Numismatické společnosti československé*, roč. 1–5, 1919–1923 (Praha 1924), s. 73–79.
- FIALA 1924b:** Eduard Fiala, Jeroným Dietrich. *Věstník Numismatické společnosti československé*, roč. 1–5, 1919–1923 (Praha 1924), s. 237–242.
- FORRER 1904–1930:** Leonard Forrer, *A Biographical Dictionary of Medallists*. London 1904–1930.
- FRIEDLÄNDER 1882:** Julius Friedländer, *Die italienischen Schaumünzen des fünfzehnten Jahrhunderts*. Berlin 1882.
- FRIEDRICH 1997:** Gustav Friedrich, *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha – Litomyšl 1997.
- FUČÍKOVÁ 1997:** Eliška Fučíková, Antonio Abondio: Adam a Eva trhají zakázané ovoce ze stromu poznání. In: *Rudolf II. a Praha. Katalog vystavených exponátů*. Praha 1997, s. 194 (čís. kat. II/277).
- GARAS 1965:** Klara Garas, *Italianische Renaissanceporträts*. Budapest 1965.
- GEBHART 1934:** Hans Gebhart, *Die Goldschmiedekunst und die deutsche Medaille des 16. Jahrhunderts*. *Deutsche Goldschmiedezeitung*, roč. 37 (Leipzig 1934), s. 492–496.
- GRADL 1882:** H. Gradl, *Zur Herkunft der Schlicke*. *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, roč. 20 (Prag 1882), s. 347–351.
- GROTEMAYER 1957:** Paul Grotemeyer, „Da ich het die gestalt“. *Deutsche Bildnismedaillen des 16. Jahrhunderts*. München 1957.
- HABICH 1903:** Georg Habich, *Beiträge zu Hans Daucher. Helbings Monatsberichte über Kunst und Kunsthissenschaft*, roč. 3 (München 1903), s. 53–76.
- HABICH 1906–1913:** Georg Habich, *Studien zur deutschen Renaissance-medaille*. *Jahrbuch der königlich preussischen Kunstsammlungen*, sv. 27 (Berlin 1906), s. 13–69; sv. 28 (Berlin 1907), s. 181–198 a 230–272; sv. 34 (Berlin 1913), s. 1–35.
- HABICH 1916:** Georg Habich, *Die deutschen Medailleure des XVI. Jahrhunderts*. Halle a. d. Saale 1916.
- HABICH 1925–1926:** Georg Habich, *Flötner oder Magdeburger? Archiv für Medaillen- und Plaketten-Kunde*, roč. 5 (Halle a. S. 1925–1926), s. 26–45.
- HABICH 1929–1934:** Georg Habich, *Die deutschen Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts*. Sv. I/1,2 a II/1,2. München 1929–1934.
- HAGER 1941:** Werner Hager, *Meisterbildnisse der Dürerzeit*. Wien 1941.
- HALAČKA 1987:** Ivo Halačka, *Mince zemí Koruny české, 1526–1856*. I. Kroměříž 1987.
- HÁSKOVÁ 1969:** Jarmila Hásková, *Die Währungs- und Münzentwicklung unter den Jagellonen in Böhmen und Mähren (1471–1526)*. *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie*, sv. 23, č. 1–2 (Praha 1969), s. 1–99.
- HÁSKOVÁ 1971:** Jarmila Hásková, *Pražské groše z let 1471–1526*. Hradec Králové 1971.
- HAUSMANN 1861:** B. Hausmann, *Albrecht Dürer's Kup-*

- ferstiche, Radirungen, Holzschnitte und Zeichnungen unter besonderer Berücksichtigung der dazu verwandten Papiere und deren Wasserzeichen. Hannover 1861.
- HEINZ 1963:** G. Heinz, Studien zur Porträtmalerei an den Höfen der Österreichischen Erblande. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, roč. 59 (Wien 1963), s. 99–224.
- HERAEUS 1828:** Carl Gustav Heraeus, *Bildnisse der regierenden Fürsten und berühmten Männer vom 14. bis 18. Jahrhunderte...* Wien 1828.
- HERRGOTT 1752–1753:** M. Herrgott, *Monumenta Augustae Domus Austriae. Numotheca Principum Austriae*, II/1,2. Freiburg 1752 a 1753.
- HILGER 1969:** Wolfgang Hilger, *Ikonographie Kaiser Ferdinands I. (1503–1564)*. Wien 1969.
- HILL 1930:** George F. Hill, *Corpus of Italian Medals of the Renaissance before Cellini*. London 1930.
- HLOBIL 1974:** Ivo Hlobil, Zur Renaissance in Tovačov während der Ära Ctibors Tovačovský von Cimburk. *Umění*, roč. 22 (Praha 1974), s. 509–519.
- HOLLSTEIN 1954:** Friedrich Wilhelm Heinrich Hollstein, *German Engravings, Etchings and Woodcuts, ca. 1400–1700*, sv. III, Hans Sebald Beham. Amsterdam [1954].
- HOMOLKA 1985:** Jaromír Homolka, Sochařství. In: Jaromír Homolka – Josef Krása – Václav Mencl – Jaroslav Pešina – Josef Petráš, *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*. Praha 1985, s. 167–254.
- HOŘEJŠÍ – VACKOVÁ 1968:** Jiřina Hořejší – Jarmila Vacková, An der Wende des Zeitalters – Hofkunst um 1500 in Böhmen. *Alte und moderne Kunst*, roč. 13 (Wien 1968), sešit 97, s. 2–12.
- HOŘEJŠÍ – VACKOVÁ 1971:** Jiřina Hořejší – Jarmila Vacková, Jagellonec na českém trůně. *Umění*, roč. 19 (Praha 1971), s. 431.
- HOŘEJŠÍ – VACKOVÁ 1973:** Jiřina Hořejší – Jarmila Vacková, Některé aspekty jagellonského dvorského umění. *Umění*, roč. 21 (Praha 1973), s. 496–512.
- HUS 1982:** Miroslav Hus, *Jáchymovský hrad (stručný přehled)*. Netištěný referát přednesený v Národním muzeu v Praze na semináři Jáchymovská mincovna v hospodářském, sociálním a kulturním vývoji střední Evropy, 30. 9.–1. 10. 1982.
- HUSA 1957:** Václav Husa, Tomáš Münzer a Čechy. In: *Rozpravy ČSAV*, roč. 67, seš. 11 (Praha 1957).
- HUYGHE 1970:** René Huyghe, *Umění renesance a baroku*. Praha 1970.
- CHYTILOV 1931:** Karel Chytil, České malířství prvních desetiletí XVI. století. In: *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1930*. Praha 1931, s. 3–40.
- JAHN 1969:** Johannes Jahn, *Deutsche Renaissance*. Wien – München 1969.
- JANÁČEK 1968:** Josef Janáček, *České dějiny. Doba předbělohorská, 1526–1547*. I/1, Praha 1968.
- JUNGWIRTH 1969:** Helmut Jungwirth, Europäische Prunkmedaillen aus fünf Jahrhunderten. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen*, roč. 65 (Wien 1969), s. 79–93.
- KATZ 1926:** Viktor Katz, Wolf Milicz, Nickel Milicz a Zachariáš Kempf. *Numismatický časopis československý*, roč. 2 (Praha 1926), s. 85–114.
- KATZ 1927:** Viktor Katz, Další příspěvky k dějinám jáchymovského medailérství 16. století. *Numismatický časopis československý*, roč. 3 (Praha 1927), s. 62–71.
- KATZ 1929:** Viktor Katz, Prvních sto let české portrétní medaile. *Numismatický časopis československý*, roč. 5 (Praha 1929), s. 105–138.
- KATZ 1930a:** Viktor Katz, Die Pesttaler. *Der Münzensammler*, roč. 3 (České Budějovice 1930), s. 44–46.
- KATZ 1930b:** Viktor Katz, Medaile na pražských zvonech zvonaře Tomáše Jaroše. *Numismatický časopis československý*, roč. 6 (Praha 1930), s. 111–116.
- KATZ 1931a:** Viktor Katz, Zur Joachimsthaler Medaillen-Erzeugung. *Berliner Münzblätter*, roč. 51 (Berlin 1931), s. 214–216.
- KATZ 1931b:** Viktor Katz, Eine Medaille auf den Joachimsthaler Bürgermeister Stephan Hacker. *Berliner Münzblätter*, roč. 51 (Berlin 1931), s. 245–247.
- KATZ 1932a:** Viktor Katz, *Die Erzgebirgische Prägemedaille des XVI. Jahrhunderts*. Prag 1932.
- KATZ 1932b:** Viktor Katz, Česká inedita numismatické sbírky v Gotě a Berlíně. *Numismatický časopis československý*, roč. 8 (Praha 1932), s. 80–86.
- KATZ 1933:** Viktor Katz, Pražské ražené medaile a jetony až do počátku 30leté války. *Numismatický časopis československý*, roč. 9 (Praha 1933), s. 71–84.
- KATZ 1934:** Viktor Katz, Poznámky o rudohorských rytcích želez 16. stol. *Numismatický časopis československý*, roč. 10 (Praha 1934), s. 74–83.
- KATZ 1935a:** Viktor Katz, Die Budweiser Prägemedaille im 16. Jahrhundert. *Der Münzensammler*, roč. 8 (České Budějovice 1935), s. 68–72.
- KATZ 1935b:** Viktor Katz, Kutnohorské medailérství v XVI. století. *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*, roč. 8 (Kutná Hora 1935), s. 1–14.
- KENNER 1886:** Friedrich Kenner, Cameen und Modelle des XVI. Jahrhunderts. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen*, roč. 4 (Wien 1886), s. 1–37.
- KENNER 1893:** Friedrich Kenner, Die Porträtsammlung des Erzherzogs Ferdinand von Tirol. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen*, sv. 14 (Wien 1893), s. 37–186.
- KENNER 1902:** Friedrich Kenner, Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Münzen und Medaillen unter Kaiser Ferdinand I. (1520–1564). *Numismatische Zeitschrift*, roč. 34 (Wien 1902), s. 215–308.
- KETTNER 1955a:** Radim Kettner, Čtyřsté výročí smrti Jiřího Agricoly, zakladatele vědecké mineralogie a hornické literatury. *Vesmír*, roč. 34 (Praha 1955), s. 251–254.
- KETTNER 1955b:** Radim Kettner, Jáchymov, jeho vznik, sláva a úpadek v šestnáctém století. *Vesmír*, roč. 34 (Praha 1955), s. 345–347.
- KOŘAN 1967:** Jan Kořan, Ke 450letému výročí založení Jáchymova. In: *Dolování v Jáchymově 1516–1966. Sborník statí přednesených na sympoziu 450leté výročí otevření jáchymovského ložiska*. Praha 1967, s. 4–11.
- KROPÁČEK 1972:** Jiří Kropáček, Triumfální motivy v počátcích renesančního umění v Zápálpi. *Umění*, roč. 20 (Praha 1972), s. 268–276.

- LANNA 1911:** *Sammlung des Freiherrn Adalbert von Lanna*. Sv. 3., Medaillen und Münzen. Berlin 1911.
- LEHMANN 1900:** Alfred Lehmann, *Das Bildnis bei den alt-deutschen Meistern: bis auf Dürer*. Leipzig 1900.
- LEMINGER 1912:** Emanuel Leminger, *Královská mincovna v Kutné Hoře*. Praha 1912.
- LEMINGER 1926:** Emanuel Leminger, *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře*. Praha 1926.
- LÖBBECKE 1908:** *Sammlung Arthur Löbbecke, Braunschweig. Kunstmedaillen und Plaketten des XV. bis XVII. Jahrhunderts*. München 1908.
- LORENZ 1925:** Hans Lorenz, *Bilder aus Alt-Joachimsthal*. Skt. Joachimsthal 1925.
- MADAI 1765–1766:** D. S. Madai, *Vollständiges Thaler-Kabinett*. I.–II., Königsberg 1765–1766.
- MAJER 1968:** Jiří Majer, Těžba stříbrných rud v Jáchymově v 16. století. *Sborník Národního technického muzea*, roč. 5 (Praha 1968), s. 111–279.
- MARKL 1896:** Moriz Markl, *Die Münzen, Medaillen und Prägungen mit dem Namen und Titel Ferdinand I.* Prag 1896.
- MARTIN 1998:** Gerhart Martin, Mincmistr Ulrich Gebhart. *Numismatické listy*, roč. 53 (Praha 1998), s. 135–144.
- MATHESIUS 1564:** Johannes Mathesius, *Sarepta oder Bergpostill Sampt der Joachimsthalischen kurtzen Chroniken*. Nürnberg 1564. [reprint vydaný Národním technickým muzeem, Praha 1975]
- MAUÉ 1992:** Hermann Maué, Hans Schwarz: Zeichnungen für Bildnismedaillen. In: Mark Jones (ed.), *Designs on Posterity. Drawings for medals*. London 1992, s. 64–72.
- MAUÉ 2000:** Hermann Maué, *Classical Subjects on Erzgebirge Medals*. In: Stephen K. Scher (ed.), *Perspectives on the Renaissance Medal*. New York – London 2000, s. 201–219.
- MAUR 1998:** Eduard Maur, Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku. Třicetiletá válka. In: Milan Stloukal – Eduard Maur – Ludmila Fialová – Pavla Horská – Jiří Musil – Milan Kučera, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha 1998, s. 75–131.
- MEDAILE 1924:** *Medaile v zemích českých. Katalog výstavy Numismatické společnosti československé*. Praha 1924.
- MÍKOVÁ 1969:** Zdeňka Míková, Medaile v českých zemích 16.–19. století. In: *Česká a slovenská medaile 1508–1968. Katalog výstavy*. Praha 1969, s. 10–34.
- MÍKOVÁ 1973–1974:** Zdeňka Míková, La médaille en Bohême du XVIe au XIXe siècle. In: *La médaille tchécoslovaque à la monnaie de Paris*. [Katalog výstavy.] Paris 1973–1974, s. 3–40.
- MÍKOVÁ 1997:** Zdeňka Míková, [70 katalogových hesel o medailích]. In: *Rudolf II. a Praha. Katalog vystavených exponátů*. Praha 1997, s. 147–152, 178, 179, 237–240, 361–365 (čís. kat. II/79–91, 93–95, 97–102, 104–108, 213–222, III/96–110, V/110–115, 117, 118, 121–124, 126–131).
- MILTNER – NEUMANN 1852:** Heinrich Miltner – Josef Neumann, *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen*. Prag 1852.
- NEMEŠKAL 1961:** Lubomír Nemeškal, K předchůdcům tolarové ražby. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 15, čís. 2 (Praha 1961), s. 49–68.
- NEMEŠKAL 1963:** Lubomír Nemeškal, K otázce tzv. šlikovského mincovního privilegia z roku 1437. *Numismatické listy*, roč. 18 (Praha 1963), s. 83–87.
- NEMEŠKAL 1964:** Lubomír Nemeškal, *Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století*. Praha 1964.
- NEMEŠKAL 1967:** Lubomír Nemeškal, K otázce významu jáchymovského tolaru. In: *Dolování v Jáchymově 1516–1966. Sborník statí přednesených na sympoziu 450leté výročí otevření jáchymovského ložiska*. Praha 1967, s. 177–182.
- NEMEŠKAL 1969:** Lubomír Nemeškal, *Československá mincovna v letech 1569–1611*. České Budějovice 1969.
- NEMEŠKAL 1995:** Lubomír Nemeškal, K některým problémům činnosti jáchymovské mincovny v letech 1528–1545. *Numismatické listy*, roč. 50 (Praha 1995), s. 134–139.
- NEMEŠKAL 1997:** Lubomír Nemeškal, *Počátek ražby českého tolaru a konec ražby pražského groše (1469–1561)*. Praha 1997.
- NEMEŠKAL 2000:** Lubomír Nemeškal, K otázce existence a činnosti mincovny v Horním Slavkově. *Numismatické listy*, roč. 55 (Praha 2000), s. 9–12.
- NĚMEČEK 1952:** Vladimír Němeček, Příspěvek k soupisu jáchymovských medailí 16. století. *Numismatické listy*, roč. 7 (Praha 1952), s. 66–67.
- NEUWIRTH 1897:** Josef Neuwirth, Der verlorene Cyklus böhmischer Herrscherbilder in der Prager Königsburg. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, roč. 35 (Prag 1897), s. 22–82.
- NOHEJLOVÁ 1929a:** Emanuela Nohejlová, *Z příběhů pražské mincovny*. Praha 1929.
- NOHEJLOVÁ 1929b:** Emanuela Nohejlová, Počátky pražské mincovny za Ferdinanda I. *Numismatický časopis československý*, roč. 5 (Praha 1929), s. 82–104.
- NOHEJLOVÁ 1938:** Emanuela Nohejlová, České medaile Severina Brachmanna. *Sborník Národního muzea v Praze – A (historický)*, sv. 1., část 1. (Praha 1938), s. 61–119.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963:** Emanuela Nohejlová-Prátová, *Katalog výstavní sbírky medailí*. Praha 1963.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1969:** Emanuela Nohejlová-Prátová, Historický pohled na českou medaili. *Numismatické listy*, roč. 24 (Praha 1969), s. 129–134.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1973a:** Emanuela Nohejlová-Prátová, L'influence italienne sur la médaille tchèque au XVIe siècle. In: *Atti del II. Convegno internazionale di studio sulla storia della medaglia*. Udine 1973, s. 91–96.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1973b:** Emanuela Nohejlová-Prátová, K otázce pražských tlustých grošů. *Numismatické listy*, roč. 28 (Praha 1973), s. 1–8.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1975:** Emanuela Nohejlová-Prátová, *Základy numismatiky*. Praha 1975.
- NOVOTNÝ 1939:** Vladimír Novotný, *Postavy českých dějin v umění výtvarném*. Praha 1939.
- OBERMAJER 1977:** Jaroslav Obermajer, Které krušnohorské medaile 16. stol. je třeba považovat za morové. *Numismatické listy*, roč. 32 (Praha 1977), s. 70–74.
- PAULI 1902:** Gustav Pauli, *Hans Sebald Beham*. Strassburg 1902.

- PAULI 1911:** Gustav Pauli, *Barthel Beham, ein kritisches Verzeichnis seiner Kupferstiche*. Strassburg 1911.
- PENNRICH 1901:** Alfred Pennrich, *Die Urkundenfälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick nebst Beiträgen zu seinem Leben*. Gotha 1901.
- PEŠINA 1950:** Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance*. Praha 1950.
- PEŠINA 1954:** Jaroslav Pešina, Skupinový portrét v českém renesančním malířství. *Umění*, roč. 2 (Praha 1954), s. 269–295.
- PEŠINA 1955:** Jaroslav Pešina, Nejstarší český renesanční portrét. *Umění*, roč. 3 (Praha 1955), s. 153–158.
- PEŠINA 1958:** Jaroslav Pešina, *Mistr litoměřický*. Praha 1958.
- PEŠINA 1959:** Jaroslav Pešina, Ještě k otázce nejstaršího českého renesančního portrétu. *Umění*, roč. 7 (Praha 1959), s. 403–405.
- PEŠINA 1966:** Jaroslav Pešina, Böhmische Malerei am Anfang des 16. Jahrhunderts und Donauschule. *Alte und moderne Kunst*, roč. 11 (Wien 1966), sešit 84, s. 2–5.
- PEŠINA 1970:** Jaroslav Pešina, České malířství kolem roku 1500 a Itálie. *Umění*, roč. 18 (Praha 1970), s. 352–357.
- PEŠINA 1985:** Jaroslav Pešina, Desková malba. In: Jaromír Homolka – Josef Krása – Václav Mencl – Jaroslav Pešina – Josef Petráň, *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*. Praha 1985, s. 315–386.
- PETŘAŇ 1970:** Josef Petráň, *Český znak*. Praha 1970.
- PROBSZT 1960:** Günter Probszt, *Ludwig Neufahrer*. Wien 1960.
- PROCHÁZKA 1970:** Václav Procházka, O české a světové medaili. *Výtvarné umění*, roč. 20 (Praha 1970), s. 11–15.
- PŘIBIL 1926:** Bedřich Přibil, Úvod do studia náboženské medaile. *Numismatický časopis československý*, roč. 2 (Praha 1926), s. 55–84.
- RADOMĚRSKÝ – RYNEŠ 1965:** Pavel Radoměský – Václav Ryneš, Politický význam svatováclavského motivu na českých mincích doby gotické a renesanční. *Časopis Národního muzea – Historické muzeum*, roč. 134 (Praha 1965), s. 185–196.
- RENAISSANCE MEDALS 1967:** *Renaissance Medals from the Samuel H. Kress Collection of the National Gallery of Art*. London 1967.
- RYBIČKA 1870:** Ant. [Antonín] Rybička, Pomůcky k životopisnému slovníku českých malířů. *Památky archaeologické a místopisné*, díl 8. (1868–1869) (Praha 1870), s. 142–146.
- SAMMLUNG LÖBBECKE 1908:** *Sammlung Arthur Löbbecke, Braunschweig. Kunstmedaillen und Plaketten des XV. bis XVII. Jahrhunderts*. München 1908.
- SAMMLUNG LANNA 1911:** *Sammlung des Freiherrn Adalbert von Lanna*. Prag, 3. díl, Medaillen und Münzen. Berlin 1911.
- SAMMLUNG FAURE 1913:** *Sammlung des Herrn Maurice Faure, Paris. Florentiner und sonstige Italienische Münzen und Medaillen. Alte Kunstmedaillen und Plaketten*. Auktion am 22. u. 23. September 1913 in Frankfurt am Main.
- SAXL – NOSKOVÁ 1972:** Miloš Saxl – Lidmila Nosková, *Renesanční portrét. Galerie výtvarného umění v Roudnici n. L. Katalog výstavy*. Roudnice nad Labem 1972.
- SBÍRKA ENZENBERG 1934:** *Sbírka zesnulého Artura hraběte z Enzenbergu*. Aukce mincí a medailí. Praha 1934.
- SEDLÁČEK 1906:** Sčk. [August Sedláček], Šlik. In: *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 24. díl, Praha 1906, s. 673–679.
- SCHILLEROVÁ 1975:** Jana Schillerová, Historický vývin medailí a plakety. *Ars – Umeleckohistorická revue Slovenskej akadémie vied*, roč. 6–8 (1972–1974), čís. 1–6 (Bratislava 1975), s. 175–199.
- SCHILLEROVÁ 1985:** Jana Schillerová, Renesanční portrét v tvorbě kremnických medailérov. In: *Ars o portréte*, 1/1985. Bratislava 1985, s. 53–68.
- SCHMIDT 1913:** Richard Schmidt, Jáchymov (Skt. Joachimsthal). In: Richard Schmidt, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese jáchymovském*. Praha 1913, s. 28–104.
- SCHRÖTTER 1970:** Friedrich Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*. Berlin 1970.
- SCHUBRING 1923:** Paul Schubring, *Die italienische Medaille der Frührenaissance*. Leipzig [1923].
- SCHULTHESS-RECHBERG 1840–1862:** K. G. Schultheß-Rechberg, *Thaler-Cabinet*. I.–III., Wien 1840–1862.
- SCHULZ 1997:** Karl Schulz, [4 katalogová hesla o plakétách a medaili]. In: *Rudolf II. a Praha. Katalog vystavených exponátů*. Praha 1997, s. 146, 147, 149 (čís. kat. II/76–78, 92).
- SPONSEL 1927:** Jean Louis Sponsel, Peter Flötner, nicht Hieronymus Magdeburger. *Zeitschrift für Numismatik*, sv. 37 (Berlin 1927), s. 139–183.
- STARÁ 1989:** Dagmar Stará, Dvouportrét Vavřince Šlika a Kateřiny z Vartenberka. In: Josef Kočí – Vlastimil Vondruška a kolektiv, *Památky národní minulosti. Katalog historické expozice Národního muzea v Praze v Lobkovickém paláci*. Praha 1989, s. 126 (čís. kat. 429).
- STEGUWEIT 1997:** Wolfgang Steguweit, [4 katalogová hesla o medailích a medailonu]. In: *Rudolf II. a Praha. Katalog vystavených exponátů*. Praha 1997, s. 150, 152, 179, 186 (čís. kat. II/96, 103, 223, 248).
- SUHLE 1950:** Arthur Suhle, *Die deutsche Renaissance-medaille*. Leipzig 1950.
- ŠAMÁNKOVÁ 1961:** Eva Šamánková, *Architektura české renesance*. Praha 1961.
- ŠTECH 1915:** Václav Vojtěch Štech, Jan Hus ve výtvarném umění. In: *Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu*. Praha 1915, s. 83–98.
- ŠTECH 1924:** Václav Vojtěch Štech, *Mistr Jan Hus ve výtvarném umění*. Praha 1924.
- TENTZEL 1705–1713:** E. W. Tentzel, *Sächsisches Medaillen-kabinett*. I. a II. díl, Dresden 1705, 1713.
- THIEME – BECKER I. – XXXVII:** Ulrich Thieme – Felix Becker (ed.), *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. I. – XXXVII. díl, Leipzig, bez letopočtu vydání [reprint F. Ullmann, Zwickau, bez letopočtu vydání].
- TRÉSOR 1858:** *Trésor de numismatique et de glyptique. Médailles allemandes exécutées aux XVIe et XVIIe siècles*. Paris 1858.
- TRUSTED 1990:** Marjorie Trusted, *German Renaissance*

Medals. A Catalogue of the Collection in the Victoria and Albert Museum. London 1990.

VACKOVÁ 1989: Jarmila Vacková, Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526–1620. In: Jiří Dvorský (red.), *Dějiny českého výtvarného umění*. II. díl/1. svazek – Od počátků renesance do závěru baroka, Praha 1989, s. 93–106.

VADEMECUM PVH 1997: Ivan Hlaváček – Jaroslav Kašpar – Rostislav Nový, *Vademecum pomocných věd historických*. Praha 1997.

VINAŘ 1998: Otakar Vinař, *Pět století Šliků*. Praha 1998.

VÖGE 1932: Wilhelm Vöge, *Bildwerke deutscher Medailleure. Jahrbuch der königlich preussischen Kunstsammlungen*, roč. 53 (Berlin 1932), s. 138–162.

WAETZOLD 1935: Wilhelm Waetzold, *Dürer und seine Zeit*. Wien 1935.

WENIG 1914–1915: Adolf Wenig, O medaili a umění medailérském. In: *Topičův sborník II*, Praha 1914–1915, s. 419–424.

WINTER 1909: Zikmund Winter, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*. Praha 1909.

ZÁKLADY PVH 1974: *Základy pomocných věd historických pro historiky*. Praha (Univerzita Karlova, Fakulta filosofická) 1974 [skripta].

ZECHEL 1939: Artur Zechel, *Studien über Kaspar Schlick*. Praha 1939.

12. Vyobrazení

1a, b. Hans Daucher, medaile na Ludvíka Jagellonského (avers) a Štěpána Šlika (revers), (patrně krátce po 1526), viz kat. číslo 3, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-58 286. Foto Vlasta Dvořáková.

2a, b. Hieronymus Magdeburger, medaile (tolar na podívanou) na Štěpána Šlika, (po 1528?, nebo v následujících stoletích /17.–19./), viz kat. číslo 6, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-114 990. Foto Vlasta Dvořáková.

3. Podobizna Štěpána Šlika od neznámého malíře, po r. 1516, s pozdějším nápisem vlevo dole, dnes zámek Gripsholm, Švédsko. Foto Statens Konstmuseer, Stockholm.

4. Podobizna Štěpána Šlika, kopie renesanční předlohy, patrně z 19. stol. Zámek Sychrov, inv. číslo 326. Foto Státní ústav památkové péče.

5a, b. Hieronymus Magdeburger, medaile na Štěpána Šlika, (1536), viz kat. číslo 12, Praha, Národní muzeum, H5, přírůstek zv. „malý Fiala“. Foto Vlasta Dvořáková.

6. Hans Sebald Beham, grafické návrhy na 3 medaile s podobiznami, na třetí Štěpán Šlik(?). Reprofoto z knihy HOLLSTEIN 1954, s. 133, zhotoveno ve fotografické dílně Národní galerie v Praze, foto Jan Diviš.

7a, b. Mistr Ě, medaile na Štěpána Šlika (avers) a Vavřince Šlika (revers), (1533), viz kat. číslo 13, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-55 668. Foto Vlasta Dvořáková.

8a, b. Mistr Ě, medaile na Štěpána Šlika (avers) a Vavřince Šlika s Kateřinou z Vartemberka (revers), (razidlo k av. 1535, razidlo k rv. 1534), viz kat. číslo 16, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 691. Foto Vlasta Dvořáková.

9. Neznámý mistr, Vavřinec Šlik s Kateřinou z Vartemberka, (1534), reliéf ze slonové kosti v dřevěném rámečku, reliéf 45 x 44 mm, rámeček 90 x 89 mm, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H2-15 275. Foto NM – oddělení starších českých dějin.

10a, b. Mistr Ě (dílna ?), medaile na Ludvíka Jagellonského (avers) a Štěpána Šlika (revers), (30. léta 16. století), viz kat. číslo 18, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 690. Foto Vlasta Dvořáková.

11a, b. Hieronymus Dietrich, medaile na Štěpána Šlika, (po 1532?), viz kat. číslo 20, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-55 659. Foto Vlasta Dvořáková.

12a, b. Concz Welcz, medaile na Jeronýma Šlika, (1544), viz kat. číslo 23, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 709. Foto Vlasta Dvořáková.

13. Podobizna Jeronýma Šlika, kopie renesanční předlohy, patrně z 19. stol. Zámek Sychrov, inv. číslo 404. Foto Státní ústav památkové péče.

14a, b. Wolf Milicz, medaile na Vavřince Šlika (avers) a Kateřinu z Vartemberka (revers), (razidlo k av. 1534, razidlo k rv. 1533), viz kat. číslo 24, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 734. Foto Vlasta Dvořáková.

15a, b. Wolf Milicz, medaile na Štěpána Šlika, (2. polovina 30. – 1. polovina 40. let 16. století), viz kat. číslo 28, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 724. Foto Vlasta Dvořáková.

16a, b. Wolf Milicz, medaile na Štěpána Šlika, (2. polovina 30. – 1. polovina 40. let 16. století), viz kat. číslo 30, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-114 992. Foto Vlasta Dvořáková.

17a, b. Wolf Milicz, medaile na Jindřicha Šlika, (po 1538?), viz kat. číslo 32, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-55 664. Foto Vlasta Dvořáková.

18a, b. Wolf Milicz, medaile na Jindřicha Šlika (avers) a Vavřince Šlika s Kateřinou z Vartemberka (revers – řezač A?), (1538?, nebo po 1538?), viz kat. číslo 34, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-55 670. Foto Vlasta Dvořáková.

19. Hans Schwarz, medaile na Jindřicha Šlika, kol. 1520, litá, 58 mm, viz HABICH 1929–1934, I/1, tab. XXIV/8. Reprofoto Vlasta Dvořáková.

20. Hans Schwarz, Jindřich Šlik, kresba uhlem a rudkou, asi 1518, Berlín, Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, inv. číslo KdZ 6019. Foto Jörg P. Anders.

21a, b. Wolf Milicz (dílna – řezač A?), medaile na Štěpána Šlika, (1533?), viz kat. číslo 36, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 723. Foto Vlasta Dvořáková.

22a, b. Wolf Milicz (dílna – řezač B?), medaile na Štěpána Šlika, (1537), viz kat. číslo 39, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 725. Foto Vlasta Dvořáková.

23a, b. Wolf Milicz (dílna – řezač C?), nebo Nickel Milicz (dílna?), medaile na Štěpána Šlika, (1550?), viz kat. číslo 41, Praha, Národní muzeum, inv. číslo H5-57 727. Foto Vlasta Dvořáková.

13. Resümee

Juliana Boubliková-Jahnová

Anfänge der Medaillenkunst in Böhmen

(Joachimsthaler Porträtmedaillen der Grafen Schlick)

Der Aufsatz befasst sich mit den Anfängen der Medaillenkunst in Böhmen in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Bei Bearbeitung dieser Problematik muss man daran denken, dass es nur sehr wenige archivalische Quellen gibt, da viele bei mehreren Bränden in Sankt Joachimsthal vernichtet wurden, wo auch die berühmteste Münzstätte nach 1500 im Erzgebirge gegründet wurde, u.zw. an der Böhmisches Seite dieses Gebirges. Von kunsthistorischer Sicht aus, hat die Frage dieser Anfänge für die Verbreitung der Renaissancekunst oder des Kunsthandwerks in Böhmen eine große Bedeutung, und gerade von diesem Standpunkt her hat sich noch kein Forscher damit befasst. Was die Numismatiker betrifft, widmete sich Viktor Katz den Erzgebirgischen Medaillen sehr eingehend, viele Jahre. Von seiner Hand entstand, außer mehreren Aufsätzen in verschiedenen numismatischen Zeitschriften der 20er Jahre des 20. Jahrhunderts, ein großer Korpus aus dem Jahr 1932, der alle ihm zugänglichen Porträt- sowie biblischen Medaillen verzeichnet. Viktor Katz studierte auch die wenigen überlieferten Archivalien, vor allem über die Eisenschneider in der Bergstadt Joachimsthal und seiner Umgebung, und ebenfalls alle Forschungen der deutschen Numismatiker, denen auch Quellen in den sächsischen Archiven zur Verfügung standen. Sie aber erklärten ihren Inhalt wegen Mangel an diesen Archivalien sehr verschieden. Aus allen diesen Texten und ihren Schlussfolgerungen schuf Viktor Katz seine eigenen Ergebnisse, die generell noch heute angenommen werden und logisch klingen. Eine andere Numismatikerin, die sich in ihrem umfangreichen Werk auch den Joachimsthalern, also den Erzgebirgischen Medaillen im Ganzen widmete, war Emanuela Nohejlová-Prátová, die einige Kleinigkeiten von Katz korrigierte, aber sein Buch diente ihr als Grundlage.

In unserem Aufsatz wird die Aufmerksamkeit den sich in der numismatischen Abteilung des Nationalmuseums befindenden Porträtmedaillen der Grafen Schlick gewidmet. Bei diesen Medaillen kann man mit Sicherheit feststellen, dass sie in der Joachimsthaler Münzstätte geprägt wurden, da die Stadt dieser Adelsfamilie gehörte. Aber nicht nur die Stadt, sondern auch die Burg Freudenstein in nächster Umgebung, wo die ersten neuen Münzen – Joachimstaler, verkürzt Taler, 1519/1520 als Probe entstanden, und bald danach haben die Schlicks die Münzstätte gegründet. Dort wurden nicht nur Taler, sondern auch Pesttaler, biblische Medaillen und Bildnismedaillen geprägt. Das Vorkommen an Erzgebirgischem Silber reichte für die Münzen, mit denen wie mit dem Silber gehandelt wurde, wie auch für eine große Anzahl an Medaillen. Die Eisenschneider, die die Prägeeisen fertigten, lebten manchmal nicht direkt in Joachimsthal, wohin sie ihre Prägeeisen lieferten. Andere hatten dort ihre Werkstätten, wie z.B. Concz Welcz, und vor allem die Familie Milicz.

Die Geschichte des Schlickschen Geschlechts reicht bis hin ins 14. und 15. Jahrhundert. Es handelte sich ursprünglich

um eine Bürgerfamilie, deren bedeutendstes Mitglied Kaspar, als Kanzler von Sigismund Habsburg tätig war. Er bekam von Sigismund den Adelstitel verliehen, der aber, wie sich zeigte, gefälscht worden war. Von den nachfolgenden Herrschern wurde er jedoch bestätigt.

Der wichtigste Mann aus dem Elbogener Zweig der Schlicks war Stephan (1487–1526). Er gründete die Stadt Joachimsthal und bis zu seinem Tod war er die entscheidende Persönlichkeit, was das Eigentum (einschließlich der Bergwerke und die Münzstätte) betrifft.

Joachimsthaler Medaillen hatten verschiedene Vorlagen – angefangen von den deutschen gegossenen Medaillen, über grafische Blätter bis hin zu den Bildnissen der Grafenfamilie Schlick aus der Galerie ihres Geschlechts und vielleicht auch unmittelbare Zeichnungen als Vorstufe der Medaille.

Wir werden uns jetzt mit den interessanten Schlick-Medaillen befassen. In dem Aufsatz werden einige alte Annahmen neu erörtert, oder neue Hypothesen angeführt, die die möglichen oder sogar wahrscheinlichen Vorbilder der Schlickschen Medaillen zeigen.

In erster Reihe handelt es sich um den Schautaler mit Stephan Schlick von Hieronymus Magdeburger, der von Emanuela Nohejlová-Prátová in die 30er Jahre des 16. Jahrhunderts gelegt wurde. Stephans Büste erinnert an eine gegossene Medaille von dem Augsburger Künstler Hans Daucher. Drei gleiche Medaillen, wie es scheint Abgüsse der Daucherschen, befinden sich in der numismatischen Sammlung des Nationalmuseums Prag. Was also die Vorlage für die Magdeburger-Arbeit – den Schautaler – betrifft, kann man ein Paar Möglichkeiten annehmen: die obengenannten Stücke, oder ein grafisches Blatt – am wahrscheinlichsten ein Kupferstich, wie es bei den Erzgebirgischen Medaillen gewöhnlich war, aber auch – und das bezieht sich speziell auf geprägte Bildnisse der Joachimsthaler Herren, Bilder aus der Schlickschen Porträtgalerie. In Stephans Fall sind es zwei Gemälde – ein Porträt ist heute im schwedischen Schloss Gripsholm untergebracht (es ist ganzfigürlich) oder eine Porträtbüste aus dem Schloss Sychrov, die sich leider nur in einer späteren Kopie erhalten hat. Trotzdem zeigt sie alle Züge, mit denen sich auch Magdeburgers Schautaler auszeichnet. Die Prägung dieses Stücks schiebe ich noch vor ein anderes, stilistisch sehr ähnliches Werk von Magdeburger, und zwar den Schautaler mit Ferdinand I. aus dem Jahr 1529.

Wir können annehmen, dass der Schautaler mit Stephan Schlick schon kurz vor der Übernahme der Joachimsthaler Münzstätte vom böhmischen König Ferdinand I. von Habsburg, 1528 entstand. Das Schaustück wäre dann um oder nicht lange vor 1528 geschaffen worden sein; damals war etwa schon klar, dass Stephan bei Mohács (1526) ums Leben gekommen ist, und er wurde als tot beweint.

Hieronymus Magdeburger wird auch eine kleine Medaille aus dem Jahr 1536 zugeschrieben. Der Stil der Schrift sowie des Reliefs weist auf Magdeburger hin. Stephan Schlick ist hier jedoch ohne Hut wiedergegeben, nur mit Haarnetz. Und eben dieses Profil ist einem grafischen Medaillenentwurf von Hans Sebald Beham sehr nah. Es ist aber Frage, ob Hollsteins

Angabe in seinem Corpus über die deutsche Renaissancegrafik, in dem das Behamsche Blatt mit drei Medailienentwürfen (dem obengenannten, an Schlick erinnernden Entwurf, weiter mit dem Joachimsthaler Münzmeister Ulrich Gebhart – einziger mit Umschrift – und dem mit einem unbekannten Frauenkopf) in Zusammenhang mit einem anderen Wappenblatt gebracht wurde, begründet ist. Das Wappen, das Ulrich Gebhart gehören sollte, und das Wappen Stephan Schlicks (?) entsprechen in keinem Fall den Wappenzeichen dieser Männer. Aber die Anwesenheit Ulrich Gebharts auf demselben grafischen Entwurf mit dem Schlickschen (?) Kopf würde für die Annahme sprechen, dass es sich wirklich um die Joachimsthaler Herren handelt und dass der Entwurf als Vorlage für die kleine Magdeburger Medaille gedient haben könnte.

Eine weitere interessante Medaille auf die Schlickschen Familienmitglieder stammt von dem Monogrammist $\mathfrak{E}$ und trägt die Jahreszahlen 1534 und 1535. Sie zeigt ein Doppelporträt von Stephans Bruder Lorenz und dessen Frau Katarina von Wartenberg. Diese Medaille ist in zwei Varianten bekannt. Die erste gibt auf der Vorderseite auch ein Doppelporträt wieder, und zwar den sächsischen Kurfürst Johann Friedrich und seine Gattin Sibylla. Das Stück wurde bei der Gelegenheit des Besuchs des kurfürstlichen Paares in Boží Dar (Gottesgab) im Jahr 1534 geprägt, als dort die neue Grube eröffnet wurde. Die zweite Variante stellt auf dem Avers Stephan Schlick dar. Die Vorlage für Lorenz' Bildnis könnte möglicherweise nach einer Medaille Wolf Milicz aus dem Jahr 1534 gefertigt worden sein, einem Meisterstück, das jedoch kein Doppelporträt einfängt, sondern das Porträt von Lorenz auf der Vorder- und von Katarina auf der Rückseite. Es existiert aber auch eine Reliefplatte aus Elfenbein mit fast identischem Doppelbildnis des Ehepaares und mit der Jahreszahl 1534. Die Medaille von Monogrammist $\mathfrak{E}$ (in zwei Varianten) entstand ganz sicher im Zusammenhang mit diesem Relief. Welches Werk aber primär war und als Vorlage diente, können wir heute schon nicht genau sagen. Die gegenseitige Beeinflussung der Medailienkunst mit anderen Kunstfächern war sehr eng.

Die oben erwähnte Medaille mit Lorenz auf dem Avers und Katarina auf dem Revers – von Wolf Milicz – hat aus Sicht der künstlerischen Bearbeitung einen hohen Wert. Sie wirkt sehr lebendig und realistisch. Darum ergibt sich die Frage, ob sie nicht etwa nach realen Modellen, natürlich mit Hilfe von Vorbereitungszeichnungen, entstanden sein konnte.

Vielleicht der beste, auch für Joachimsthal tätige und dort ein paar Jahre ansässige Meister, Concz Welcz fertigte ein Bildnisstück mit einem anderen Bruder von Stephan – Hieronymus. Es ist außergewöhnlich und unter Schlickschen Medailien einzigartig durch den floralen Hintergrund – möglicherweise eine Draperie oder Tapete. Auch bei diesem Porträt kann man die Vorlage identifizieren: auf Schloss Sychrov ist nämlich eine Kopie des Renaissancebildnisses untergebracht, die Hieronymus in demselben Habitus, mit Barett, Pelzkragen und Bart wiedergibt, jedoch nicht mit dem Blumenornament im Hintergrund wie auf der Medaille. Auf der Kopie fehlt auch der selbstbewusste Ausdruck des Gesichts und die sämtliche repräsentative Prägung des metallenen Werkes.

Die letzte Medaille, auf der wir noch einem weiteren Bruder von Stephan treffen, hat keine Jahreszahl, aber eine nicht übersehbare Geschichte. Sie entstand sehr wahrscheinlich nach einem gegossenen Stück von einem der bekanntesten deutschen Renaissancemedailleure, Hans Schwarz – eigentlich dem Gründer der Medailienkunst in deutschen Ländern. Zu dieser Medaille ist die Vorbereitungsskizze ebenfalls von Schwarz erhalten – und nicht von Albrecht Dürer, wie einst angenommen wurde. Die Skizze von Heinrich Schlick sowie vielen anderen Adeligen wurde von dem Nürnberger Medailleur mit höchster Wahrscheinlichkeit während des Reichstags in Augsburg 1518 gezeichnet, da Schwarz damals den Auftrag bekam, Bildnisse der wichtigen, auf dem Reichstag anwesenden Männer zu schaffen und nach diesen Vorlagen Medailien zu verfertigen. Auch wenn zwischen der gegossenen und geprägten Medaille kleine Unterschiede existieren, ist doch augenscheinlich, dass der Meister des geprägten Stücks nach dem gegossenen gearbeitet, oder es nach einem grafischen, die gegossene Medaille wiedergegebenden Blatt, geschaffen hat. Auf der Rückseite der geprägten Medaille finden wir das sog. Allianzwapen, u.zw. von Schlick und Holach (Hohenlohe) – diesem Adelsgeschlecht entstammte Heinrichs Frau Hypolita. Viktor Katz reiht dieses kleine Werk zu den Medailien von Wolf Milicz (vor allem der Schrift nach). Es sollte aber nicht das einzige bestimmende Zeichen sein. Die Medaille könnte auch ein ganz anderer Meister schon in den 20er Jahren geschaffen haben (damals war W. Milicz noch nicht tätig), und es würde dann offensichtlich, dass sie im Zusammenhang mit Heinrichs Tod 1528 geprägt worden war, u.zw. im Auftrag von Hypolita von Hohenlohe. Es scheint mir nicht real, dass es sich um eine Medaille zu Heinrichs Hochzeit handle (das Datum seiner Hochzeit ist nicht bekannt); Die Hochzeitsmedailien tragen meistens Bildnis des Gatten auf der Vorderseite und der Gattin umseitig, oder ein Doppelporträt auf dem Avers und das Allianzwapen auf dem Revers, oder als dritte Möglichkeit, entstanden zwei Einzelmedailien jeweils mit einem Bildnis. Unsere Medaille bezeugt aber keine solche Eventualität, außerdem weiß man nichts über die Existenz einer Hochzeitsmedaille mit Hypolita. Angesichts des Obengesagten und Mangels an schriftlichen Quellen, bin ich bis auf weiteres derselben Meinung wie V. Katz. Es ist auch möglich, dass die Medaille erst 1538, zu Heinrichs 10. Todesjahr von Hypolita bestellt wurde.

Außer Acht gelassen werden sollten nicht einmal Reitermedailien an Stephan Schlick. Sie zeigen, welche Auswirkung die Propaganda des schon toten Joachimsthaler Herren hatte. Sie sind von den Petschaften und Münzen, aber auch triumphalen Zügen beeinflusst, wo der Herrscher an der Spitze solcher Gefolge zu Ross ritt. Diese Ikonographie wurde vor allem unter Kaiser Maximilian I. eingeführt, ihre Herkunft aber hat sie in der antiken – römischen – Kunst. Trotz der Bedeutung dieser Medailien nehmen wir – wegen ihrer niedrigeren künstlerischen Qualität – an, dass sie von Gehilfen gefertigt wurden.

Zum Schluss muss man die Wichtigkeit der Medailienkunst, besonders der Bildnismedailien in der 1. Hälfte des 16.

Jahrhunderts in Böhmen hervorheben. Es war ein neues Kunstgebiet, das sehr eng mit der Renaissance sowie einem ihrer bedeutendsten Genres zusammenhing. Außerdem setzte es sich in einer Zeit durch, als die Renaissanceporträtkunst nur an den Herrscher- oder Adelshöfen blühte, nicht unter den Bürgern. Die Medaillen halfen beim Kennenlernen und der Verbreitung der Renaissancekunst – auch als kunsthandwerkliches Fach – in weiteren gesellschaftlichen Schichten. Und die Schlickschen Bildnismedaillen haben dabei viel zu sagen.

Übersetzt von der Verfasserin

14. Abbildungen

- 1a, b.** Hans Daucher: Ludwig von Jagiello (Av.) und Stephan Schlick (Rv.), Medaille (wahrscheinlich kurz nach 1526), siehe Kat. Nr. 3, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-58 286. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 2a, b.** Hieronymus Magdeburger: Stephan Schlick, Schautaler (auch Medaille), (nach 1528?, oder in folgenden Jahrhunderten /17.–19. Jh./), siehe Kat. Nr. 6, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-114 990. Foto Vlasta Dvořáková.
- 3.** Stephan Schlick, Bildnis von einem unbekannten Maler (nach 1516, mit späterer Aufschrift links unten), heute Schloss Gripsholm. Foto: Statens Konstmuseer, Stockholm.
- 4.** Stephan Schlick, Kopie eines Renaissancebildnisses (wahrscheinlich. 19. Jh.). Schloss Sychrov, Inv. Nr. 326. Foto: Staatsinstitut für Denkmalpflege.
- 5a, b.** Hieronymus Magdeburger: Stephan Schlick, Medaille, (1536), siehe Kat. Nr. 12, Prag, Nationalmuseum, H5, sog. Kleiner Fiala. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 6.** Hans Sebald Beham: Graphische Entwürfe für drei Bildnismedaillen (der 3. Stich Stephan Schlick?). Reprofoto aus dem Buch HOLLSTEIN 1954, S. 133, von Jan Diviš, Nationalgalerie in Prag.
- 7a, b.** Meister $\mathfrak{C}$: Stephan Schlick (Av.) und Lorenz Schlick (Rv.), Medaille, (1533), siehe Kat. Nr. 13, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-55 668. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 8a, b.** Meister $\mathfrak{C}$: Stephan Schlick (Av.) und Lorenz Schlick mit Katharina von Wartenberg (Rv.), Medaille, (Prägeeisen für Av. 1535, Prägeeisen für Rv. 1534), siehe Kat. Nr. 16, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 691. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 9.** Unbekannter Meister: Lorenz Schlick und Katharina von Wartenberg, (1534), Elfenbeinrelief im Holzrahmen, Relief 45 x 44 mm, Rahmen 90 x 89 mm, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H2-15 275. Foto: NM, Abteilung für ältere böhmische Geschichte.
- 10a, b.** Meister $\mathfrak{C}$ (Werkstatt?), Ludwig von Jagiello (Av.) und Stephan Schlick (Rv.), Medaille, (30er Jahre des 16. Jh.), siehe Kat. Nr. 18, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 690. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 11a, b.** Hieronymus Dietrich: Stephan Schlick, Medaille, (nach 1532?), siehe Kat. Nr. 20, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-55 659. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 12a, b.** Concz Welcz: Hieronymus Schlick, Medaille, (1544), siehe Kat. Nr. 23, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 709. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 13.** Hieronymus Schlick, Kopie eines Renaissancebildnisses (wahrsch. 19. Jh.), Schloss Sychrov, Inv. Nr. 404. Foto: Staatsinstitut für Denkmalpflege.
- 14a, b.** Wolf Milicz: Lorenz Schlick (Av.) und Katharina von Wartenberg (Rv.), Medaille, (Prägeeisen für Av. 1534, Prägeeisen für Rv. 1533), siehe Kat. Nr. 24, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 734. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 15a, b.** Wolf Milicz: Stephan Schlick, Medaille, (2. Hälfte der 30er – 1. Hälfte der 40er Jahre des 16. Jh.), siehe Kat. Nr. 28, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 724. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 16a, b.** Wolf Milicz: Stephan Schlick, Medaille, (2. Hälfte der 30er – 1. Hälfte der 40er Jahre des 16. Jh.), siehe Kat. Nr. 30, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-114 992. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 17a, b.** Wolf Milicz: Heinrich Schlick, Medaille, (nach 1538?), siehe Kat. Nr. 32, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-55 664. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 18a, b.** Wolf Milicz: Heinrich Schlick (Av.) und Lorenz Schlick mit Katharina von Wartenberg (Rv. – Eisenschneider A?), Medaille, (1538?, oder nach 1538?), siehe Kat. Nr. 34, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-55 670. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 19.** Hans Schwarz: Heinrich Schlick, gegossene Medaille, (um 1520), 58 mm, siehe HABICH 1929–1934, I, 1, Taf. XXIV-8. Reprofoto: Vlasta Dvořáková.
- 20.** Hans Schwarz: Heinrich Schlick, Zeichnung, Kohle und Röteln, (etwa 1518), Berlin, Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv. Nr. KdZ 6019. Foto: Jörg P. Anders.
- 21a, b.** Wolf Milicz (Werkstatt – Eisenschneider A?): Stephan Schlick, Medaille, (1533?), siehe Kat. Nr. 36, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 723. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 22a, b.** Wolf Milicz (Werkstatt – Eisenschneider B?): Stephan Schlick, Medaille, (1537), siehe Kat. Nr. 39, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 725. Foto: Vlasta Dvořáková.
- 23a, b.** Wolf Milicz (Werkstatt – Eisenschneider C?), oder Nickel Milicz (Werkstatt?), Stephan Schlick, Medaille, (1550?), siehe Kat. Nr. 41, Prag, Nationalmuseum, Inv. Nr. H5-57 727. Foto: Vlasta Dvořáková.

1a, b. Hans Daucher, medaile na Ludvíka Jagellonského (avers) a Štěpána Šlika (revers), kat. čís. 3

5a, b. Hieronymus Magdeburger, medaile na Štěpána Šlika, kat. čís. 12

6. Hans Sebald Beham, grafické návrhy na 3 medaile s podobiznami, na třetí Štěpán Šlik(?)

7a, b. Mistr Ě, medaile na Štěpána Šlika (avers) a Vavřince Šlika (revers), kat. čís. 13

8a, b. Mistr Ě, medaile na Štěpána Šlika (avers) a Vavřince Šlika s Kateřinou z Vartemberka (revers), kat. čís. 16

9. Neznámý mistr, Vavřinec Šlik s Kateřinou z Vartemberka, 1534, reliéf ze slonoviny

10a, b. Mistr Ě (dílna ?), medaile na Ludvíka Jagellonského (avers) a Štěpána Šlika (revers), kat. čís. 18

11a, b. Hieronymus Dietrich, medaile na Štěpána Šlika, kat. čís. 20

12a, b. Concz Welcz, medaile na Jeronýma Šlika, kat. čís. 23

13. Podobizna Jeronýma Šlika, kopie renesanční předlohy, patrně z 19. stol.

14a, b. Wolf Milicz, medaile na Vavřince Šlika (avers) a Kateřinu z Vartemberka (revers), kat. čís. 24

15a, b. Wolf Milicz, medaile na Štěpána Šlika, kat. čís. 28

16a, b. Wolf Milicz, medaile na Štěpána Šlika, kat. čís. 30

17a, b. Wolf Milicz, medaile na Jindřicha Šlika, kat. čís. 32

18a, b. Wolf Milicz, medaile na Jindřicha Šlika (avers) a Vavřince Šlika s Kateřinou z Vartemberka (revers – řezáč A?), kat. čís. 34

19. Hans Schwarz, litá medaile na Jindřicha Šlika, kol. 1520

20. Hans Schwarz, Jindřich Šlik, kresba uhlem a rudkou, asi 1518

21a, b. Wolf Milicz (dílna – řezač A?), medaile na Štěpána Šlika, kat. čís. 36

22a, b. Wolf Milicz (dílna – řezač B?), medaile na Štěpána Šlika, kat. čís. 39

23a, b. Wolf Milicz (dílna – řezač C?), nebo Nickel Milicz (dílna?), medaile na Štěpána Šlika, kat. čís. 41

SBORNÍK NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE
ACTA MUSEI NATIONALIS PRAGAE

Řada A – Historie

Series A – Historia

Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, uveřejňuje původní vědecké práce z oborů, kterým se věnují jednotlivá odborná oddělení Historického muzea a Českého muzea hudby Národního muzea. Jde především o archeologii klasickou, prehistorickou a protohistorickou, archeologii středověku i novověku, historii, pomocné vědy historické, dějiny výtvarného umění, dějiny hudby, dějiny divadla, národopis, numismatiku a dějiny tělovýchovy a sportu. Přednost mají příspěvky pracovníků Národního muzea a příspěvky pojednávající o sbírkových fondech Národního muzea. Přijímají se pouze texty, které dosud nebyly předloženy nebo publikovány jinde. Pokyny pro úpravy rukopisů jsou autorům k dispozici u vedoucího redaktora.

Obsah posledních ročníků Sborníku Národního muzea v Praze, řady A – Historie:

- XLI. (1987)** Čís. 1. **Václav Štěpán**, Pařížský Loupežník bratří Čapků (Pariser Version des Dramas Loupežník /Der Räuber/ Gebrüder Čapek). **Jiří Opelík**, Josef Čapek: Gassirova loutna (Josef Čapek: Gassires Laute). Praha 1989. Čís. 2–4. **Ludvík Kunz – Vítězslav Štajnochr**, Nástroje lidové hudby ve sbírkách pražských muzeí (Volksmusikinstrumente in den Sammlungen der Prager Museen). Praha 1990.
- XLII. (1988)** Čís. 1. **Jaroslav Čechura**, Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách (Zwei Studien zur Sozialökonomischen Entwicklung des Klostergrössgrundbesitzes im Vorhussitischen Böhmen). Praha 1989. Čís. 2. **Aleš Chalupa**, Pražský rok Roberta J. Stopforda. Vzpomínky na léta 1938–39 (Das Prager Jahr von Robert J. Stopford. Erinnerungen an die Jahre 1938/1939). Praha 1990. Čís. 3–4. **Jiří Hartl**, Výrobní nástroje a jejich úloha ve vývoji společnosti eneolitu v Čechách (Produktionswerkzeuge und deren Rolle in der Sozialentwicklung des Äneolithikums in Böhmen). Praha 1990. Vyprodáno (Ausverkauft. Sold out.).
- XLIII. (1989)** Čís. 1–2. **Jiřina Langhammerová**, Současný lidový oděv na Chodsku a jeho vývoj ve dvacátém století (Die gegenwärtige Volkstracht im Chodenland und ihre Entwicklung im 20. Jahrhundert). Praha 1991. Vyprodáno (Ausverkauft. Sold out.). Čís. 3–4. **Vítězslav Štajnochr**, Problém řezbářské stylizace zobrazení na slovenských črpácích (Das Problem der schnitzerischen Stilisierung bei slowakischen Hirtenbechern). Praha 1992.
- XLIV. (1990)** Čís. 1–4. **Milan Lička**, Osídlení kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně u Mělníka (Besiedlung der Kultur mit Stichbandkeramik in Mšeno, Bezirk Mělník). Praha 1993.
- XLV. (1991)** Čís. 1–4. **Vladimír Sakař**, Čechy a podunajské provincie Římské říše (Bohemia and the Danubian provinces of the Roman Empire). Praha 1994.
- XLVI. (1992)** Čís. 1–4. **Jaroslav Čechura**, Hluboká za pánů z Hradce: vznik podnikatelského velkostatku (Hluboká unter den Herren von Hradec: die Entstehung des unternehmerischen Großgrundbesitzes). Praha 1994.
- XLVII. (1993)** Čís. 1–2. **Vítězslav Štajnochr – Vladimír Scheufler**, Rukodělné bělniny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Handwerkliches Steingut in Böhmen, Mähren und Schlesien). Praha 1994. Čís. 3–4. **Karel Sklenář**, Družina profesora Piče. Národní muzeum a zlatý věk neprofesionální archeologie v Čechách (Das Gefolge von Professor Pič. Nationalmuseum und die goldene Zeit der nichtprofessionalen Archäologie in Böhmen). Praha 1995.
- XLVIII. (1994)** Čís. 1–2. **Bohuslav Čížek**, Klavichordy v českých zemích (Clavichords in the Czech Lands. – Klavichorde in den böhmischen Ländern). Praha 1995. Čís. 3–4. **Michal Lutovský**, Kolínský knížecí hrob: ad fontes (Fürstengrab von Kolín: ad fontes). Praha 1996.
- XLIX. (1995)** Čís. 1–2. **Antonín Roček**, K filozoficko-psychologickým aspektům formování samostatné české tělovýchovy (Zu einigen Aspekten der Herausbildung der Philosophie der selbständigen tschechischen Körpererziehungsbewegung). Praha 1996. Čís. 3–4. **Hana Bretová**, Lidový oděv a textilie při narození a křtu dítěte (Volkstümliche Bekleidung und Textilien, die bei der Geburt und während der Taufe des Kindes benutzt wurden). Praha 1997.
- L. (1996)** Čís. 1–4. **Karel Sklenář**, Český archeologický sběratel Josef Pachtl (Josef Pachtl /1800–1853/, der böhmische archäologische Sammler). Praha 1997.
- LI. (1997)** Čís. 1–4. **Lubomír Sršeň**, Obchod s uměleckými předměty v Čechách v 1. polovině 19. století (K zakladatelské úloze Franze Zimmera) (Kunsthandel in Böhmen in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts /Zur Rolle des Begründers Franz Zimmer/). Praha 1998.

- LII. (1998)** Čís. 1–4. **Jaroslav Čechura – Marie Ryantová**, Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431–1573 a její prameny (Bauliche Aktivitäten auf Burg Klingenberg /Zvíkov/ in der Zeit von 1431–1573 und ihre Quellen). Praha 1998.
- LIII. (1999)** Čís. 1–2. **Eduard Droberjar**, Od plaňanských pohárů k vinařické skupině (Kulturní a chronologické vztahy na území Čech v době římské a v časně době stěhování národů) (Von Plaňany-Bechern zur Vinařice-Gruppe /Kulturelle und chronologische Beziehungen in Böhmen in der römischen Kaiserzeit und der Frühvölkerwanderungszeit/). Praha 1999. Vyprodáno (Ausverkauft. Sold out.).
Čís. 3–4. **Martin Mádl**, Kresby pražského malíře Jana Václava Spitzera (1711–1773) (Zeichnungen des Prager Malers Johann Wenzel Spitzer /1711–1773/). Praha 1999.
- LIV. (2000)** Čís. 1–4. **Eduard Droberjar (editor)**, Romanam Amicitiam praetulisse – Sborník Vladimíru Sakařovi k 70. narozeninám (Festschrift für Vladimír Sakař zum 70. Geburtstag – Memorial Volume of Contributions Dedicated to the 70th Birthday of Vladimír Sakař): **Eduard Droberjar**, Vladimír Sakař sedmdesátiletý (Vladimír Sakař 70 Jahre alt). **Jan Bouzek**, Notes on the Early Imperial imports in Bohemia and Moravia: new and inherited objects. **Stefan Demetz**, Fibeln mit bei(endem Tierkopf (TKF – Tierkopffibeln). **Eduard Droberjar – Lubor Smejtek – Ivana Vojtěchovská**, A Germanic grave from the period of Marcomanni wars (?) at Velké Přílepy (Central Bohemia). **Horst Geisler**, Elfenbeinfunde aus spätrömerzeitlichen Bestattungen in Germanien. **Milan Jančo**, Dve římské obrazové lampy z Litoměřic (Zwei römischen Bildlampen aus Litoměřice /Nordböhmen/). **Piotr Kaczanowski – Judyta Rodzińska-Nowak**, Provinzialrömische emaillierte Scheibenfibel aus der Siedlung der Przeworsk-Kultur in Jakuszowice. **Jana Kobrlová**, K nálezu jehelníčku z doby římské z pohřebiště na Pičhoře u Dobřichova (Zum Fund der Nadelkissen aus der römischen Kaiserzeit auf dem Gräberfeld von Dobřichov-Pičhora). **Andrzej Kokowski**, Zu geheimnisvollen Tonknöpfen von Typ „Bernašivka“. **Susanna Künzl**, Quellen zur Typologie des römischen Tafelsilbers. **Klára Kuzmová**, Ein weiteres Sigillata-Bruchstück von Schwabmünchen II (Schwabegg) aus dem Auxiliarkastell in Iža. **Achim Leube**, Etruskischer, keltischer und römischer Einfluß auf das nordöstliche Deutschland. **Renata Madyda-Legutko – Joanna Zagórska-Telega**, Einige Bemerkungen über die Spielsteine aus dem Gebiet der Przeworsk-Kultur am Beispiel des Fundmaterials aus dem Gräberfeld von Opatów, Woiw. śląskie [mit dem Anhang von **Henryk Kubiak**]. **Urszula Margos**, Die Funde von „gallischen“ Fibeln im unteren Weichselgebiet. **Jiří Militký**, Nálezy tzv. barbarských napodobenin pozdně římských solidů v Čechách (Příspěvek k problematice nálezů zlatých mincí z období stěhování národů) (Finds of so-called barbarous imitations of late Roman solidi in Bohemia /Tribute to research on finds of gold coins from the period of migration of men/) [Apendix: **Jaroslav Frána**, Příspěvek rentgenfluorescenční analýzy ke studiu pozdně antických mincí]. **Jiří Musil**, Römische Ziegel aus Mušov-Burgstall im Nationalmuseum Prag. **Wojciech Nowakowski**, Ein römischer Silberbecher (?) aus dem Samland. **Jan Turek**, Nález části římsko-provinciální kovové nádoby z Jenštejna u Prahy (The find of a handle of provincial metal vessel from Jenštejn). **Petr Zavřel**, Nálezy z doby římské na hradišti Sedlo u Sušice (Die Funde aus der römischen Kaiserzeit auf dem urzeitlichen Burgwall Sedlo bei Sušice /Hefenstein bei Schüttenhofen/). Praha 2000.
- LV. (2001)** Čís. 1–2. **Lubomír Sršeň**, Bratři Kaehligovi z Prahy ve službách císaře Maxmiliána v Mexiku (Die Brüder Kaehlig aus Prag im Dienst Kaiser Maximilians in Mexiko / Los hermanos Kaehlig de Praga al servicio del emperador Maximiliano en México). Praha 2001.
Čís. 3–4. **Václav Štěpán**, Objevený rukopis Maryši bratří Mrštíků (Maryša-Manuskript der Brüder Mrštík entdeckt / Discovery of the Manuscript for the Play Maryša by the Brothers Mrštík). Praha 2001.
- LVI. (2002)** Čís. 1–4. **Zuzana Karasová – Milan Lička (éditeurs)**, Figuration et abstraction dans l'art de l'Europe ancienne (VIIIme–Ier s. av. J.-C.). Actes du Colloque international de Prague, Musée National, 13–16 juillet 2000 [Figurace a abstrakce v umění evropského starověku (8.–1. st. př. Kr.). Referáty z vědeckého zasedání v Národním muzeu v Praze ve dnech 13.–16. července 2000]: **J. Nicolas Coldstream**, From Figuration to Abstraction and Back: Crete and Attica, 900–700 B. C. **Liudmila Akimova**, Towards Understanding the Parthenon Frieze: Iconography, Myth and Ritual. **François Queyrel**, Allégorie et abstraction dans l'art de Pergame : la Gigantomachie du Grand Autel. **Ermanno A. Arslan**, «Organicità e astrazione» di Ranuccio Bianchi Bandinelli: una rilettura nel 2000. **Ricardo Olmos**, Narration et symbole dans l'art ibérique. **Francisco Marco-Simón**, Figurativism and Abstraction in the Hospitality Tesserae of Celtic Hispania. **André Rapin**, Nos concepts modernes d'abstraction et de figuration. Sont-ils adaptés aux analyses de l'art laténien ? **J. Vincent S. Megaw**, Figuration and Abstraction in Early Celtic Art: Who is Smiling Now? **Armelle Duceppe-Lamarre**, De la figuration ou de l'abstraction des monstres dans l'art celtique laténien : l'exemple du griffon. **Nathalie Ginoux**, La figuration et sa déconstruction : l'exemple du motif de la paire d'animaux fantastiques affrontés sur les fourreaux d'épée laténiens. **Virginie Defente-Challet**, Les agrafes de ceintures ajourées : questions iconographiques entre Rhin et Pô au Ve siècle av. J.-C. **Germaine Leman-Delerville**, À propos d'une clavette d'essieu britannique trouvée à Blicquy (Belgique) : le motif du triscèle dans l'ornementation du char à la fin de La Tène. **Brigitte Fischer**, De la figuration à l'abstraction : quelques exemples issus du monnayage gaulois. **Pavel Sankot**, Décor animalier de la poignée de Libčice-Chýnov. **Zuzana Karasová**, Les têtes humaines en bronze de Stradonice. **Eva Kolníková**, Abstraktion in der keltischen Münzkunst (Am Beispiel einiger Goldmünzen aus der Slowakei). **Bogusław Gediga**, Die narrativen Szenen auf der Keramik der Lausitzer und Pommerschen Kultur in Polen. **Alexandrine Eibner**, Woher stammt die Figuralverzierung im Osthallstattkreis? **Flemming Kaul**, The Horse, the Ship, the Sun and the Wheel in the Nordic Bronze Age: Reality and Abstraction, Symbols and Metaphors – Conceiving Figures of Sacred Images. **Jan Bouzek**, Deux notes pour faire un pont. **Ivan Marazov**, Transition from Abstraction to Figuration in Thracian Art. **Lidia Domaradzka**, Reflection of the Idea of Immortality (the Tree of Life) in Celtic, Thracian and Greek Art. **Petre Alexandrescu**, L'art des Gètes et des Triballes. **Jan Bouzek**, Ibérie caucasienne – un art périphérique d'Orient. Praha 2002.